TANIL BORA

Almanya'da SOSYAL DEMOKRASİ'NİN DOĞUŞU (1848-1913)

SODEV
SOSYAL DEMOKRASİ VAKFI

TANIL BORA

ALMANYA'DA SOSYAL DEMOKRASİ'NİN DOĞUŞU

(1848-1913)

EKİM 2004

SODEV
SOSYAL DEMOKRASİ VAKFI
İstiklal Caddesi, Bekar Sokak No:22/2
80080 - Beyoğlu / İSTANBUL
Tel:(0212) 292 52 52 - 53
Faks: (0212) 292 32 33

www.sodev.org.tr
info@sodev.org.tr

Kitabın tüm yayın hakları SODEV'e aittir.

Birinci Basım: Ekim 2004

ISBN 975-8098-16-0

Yapım
Karemedya
www.karemedya.com
(0312) 425 69 24

Teknik Hazırlık
Murat Üner

Baskı
MBR Tanıtım
(0312) 439 42 18

İÇİNDEKİLER

Önsöz, ... 5

Giriş, ... 7

1850'ler: Sükun yılları, ... 9

Burjuvazinin siyasal yükselişi, ... 11

Lasalle'ın siyaset sahnesine çıkışı, ... 13

Sosyal demokrasinin ilk siyasal örgütlenmesi: Bir dernek, ... 17

Lasalle'in "Genel Oy Hakkı" uğraşı, ... 21

Lasalle'in siyasal mirası, ... 25

Bebel ve Liebknecht, ... 27

Alman-Avusturya savaşı ve Kuzey Alman Birliği, ... 29

Alman İşçi Dernekleri Kongresi "Enternasyonal" programını benimsiyor, 31

Sendikal örgütlenme ve "sendika hakkı" tartışması, ... 33

Eisenach Kongresi ve Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluşu, ... 37

Sosyal demokrasi içinde tartışma ve rekabet, ... 41

Fransa-Almanya Savaşı, yeni Almanya Devleti,
Paris Komünü ve sosyal demokrasi, ... 43

1870'ler: işçi sınıfının sendikal mücadelesi yükseliyor, ... 47

Artan baskılar, ... 51

Sosyal demokrasi birleşiyor: Gotha'ya doğru, ... 53

Marx / Engels ve Gotha Programı, ... 55

Gotha Kongresi, ... 59

Almanya'da işçi hareketi (1848-1875) /
Çerçevede Marx'ın Gotha programı, ... 61

Almanya (1875-1891), ... 67

Almanya / Sendikalar, ... 71

Almanya (1891-1900)
(Reformizm ve Revizyonizmin doğuşu), ... 75

Almanya / Reformizmin sosyal demokrasiye hakim olması, ... 79

Soziali Stengesetz (Sosyalist Yasası), ... 81

Alman işçi sınıfı alt-kültürü:
Uyuyan dev, ... 87

Kautusky ve Lenin, ... 93

Wilhelm Weitling ve Alman zanaat çırakları ile göçmenleri
arasında sosyalizm, ... 99

ÖNSÖZ

Kapitalizm, 19.yüzyılı emekçiler için bir "acılar yüzyılı"na dönüştürme pahasına gelişmişti. Bu dönemin sosyal haksızlıkları Dickens, Zola gibi yazarlara lirizm kaynağı olacak boyutlara varmıştı. Emekçiler bu yüzyılın özellikle ikinci yarısında hak arama çabalarına yoğunlukla yöneldiler. Bu bağlamda da, verilmeyen hakların barış içinde ya da zorla alınmasına ilişkin kuramların oluşma süreci hız kazandı.

Bu çerçevede, Marks, kapitalist devrimin öncelikle Almanya'ya ve tüm sınaileşen ülkelere sunduğu zenginleşme olanağından emekçileri ezmeksizin topluca yararlanabilme yöntemlerini geliştirmeye çalışmıştı. Esasen, "sosyalizm" denen insanlık serüveninin tarihsel gelişimi Alman sosyal tarihi ile büyük ölçüde koşutluk gösterir. Alman "sosyal demokrat partisi", bir bakıma, fabrikadan ideolojiye giden yolunda emeğe öncülük etmiş; sosyalizmin kuram ve eylem birikimine asal katkılar sağlamıştır.

Eldeki kitap, Almanya'da sosyalizmi ya da sosyal demokrasiyi, 1848'den 1.Dünya Savaşı'nın hemen öncesine kadar geçen süre ile sınırlı kalarak inceliyor. Ancak inceleme konusu dönem, sosyal demokrasinin Almanya'da doğduğu ve uluslararası sosyalizme öncülük edebilecek ölçüde serpilip geliştiği süreçtir. Öte yandan bu dönem; Enternasyonal'in 1964'te doğması ve kısa sürede dağılması, işçi sınıfı tarafından yapılmış ilk devrim denemesi olan "Paris Komünü" ve 1889'da II.Enternasyonal'in kurulması gibi tarihsel dönemeçleri ve aşamaları da kapsıyor.

II.Enternasyonal 1889'da kurulduğunda, esas olarak, Alman sosyalistlerinin benimsediği "ulusal sosyalist parti" anlayışından esinleniyordu. Böyle bir ortamda, 1.Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'e kadar geçen çeyrek yüzyıl boyunca, başını Alman sosyalistlerinin çektiği ve sosyalist kurama damgasını vuran yoğun bir üretim süreci yaşandı. Bu dönemde ortaya atılan görüşler, oluşan ayrışmalar ve alt-ayrışmalar ve de bunlardan kaynaklanan kuramsal tartışmalar neredeyse bizim kuşağımıza kadar sürdü. Eldeki kitap işte bu dönemi de ele alıyor.

Günümüzde sosyalist, sosyal demokrat ve işçi partilerinin uluslararası örgütü olan Sosyalist Enternasyonal ise II.Enternasyonal'in mirasçısıdır. Ayrıca, Sosyalist

Enternasyonal'in 1951'de Almanya'da, Hamburg'da kurulmuş olması ve de "sosyal demokrasi"nin, çizgisini ve programını çağın gerçeklerine uyarlama çabasına ilk kez Bad Godesberg'de SPD bünyesinde girişmiş bulunması hep aynı gizilgüçten kaynak alan olgulardır. Bu nedenledir ki, sosyalizmi tarihsel ve kuramsal açıdan kavramak, bir anlamda Alman sosyalizmini/sosyal demokrasisini gelişim süreci içinde tanımakla olanaklıdır.

Bunlar, bu çok aydınlatıcı ve ilginç kitabın içeriğine ilişkin olarak özetle söyleyebileceklerim.

SODEV ve TÜSES; İstanbul'da sekiz, Ankara'da da üç dönemdir "sosyal demokrasi kursları" düzenliyor. Sosyal Demokrasi Okulu'nun 12 derslik bir dönemini izleyenler, sosyal demokrasinin ekonomiden ya da globalleşmeden insan haklarına kadar neredeyse tüm alanlarda yaklaşımlarını sistemli biçimde görüp özümseme olanağına sahip oluyorlar. Eldeki kitap, işte bu 12 dizilik programın ilk iki sırasında yer alan "temel kavramlar, tarihsel gelişim" ve "ideoloji" dersleri için de son derece yararlı bir kaynak niteliği taşıyor. Tanıl Bora'nın bu kitabı, SODEV için, bir de bu nedenle ek işlev ve önem taşır oldu.

İlgili kamuoyu Tanıl Bora'yı tanıyor. Ben kendisini ilk kez birkaç yıl önce Güney illerimizden birinde düzenlenmiş bulunan ve katılımcılarından olduğumuz bir sempozyum sırasında gördüm. Orada Tanıl Bora'nın araştırmacı kimliğini de tanıma olanağı buldum. Daha sonra pek görüşme fırsatı çıkmadı. Ancak, siyaset ve toplum bilimleri gibi ortak ilgi alanlarımız ve solda düşünmek gibi benzer eğilimlerimiz bir yana, bir de "futbol" tutkusunu paylaşıyoruz; farklı takımları tutsak da!

Okur, Bora'nın basında çok sık yayımlanan yazılarını kuşkusuz ki daha önce de görmüş ve çok kolay okunabilen bu yazıların tadına varmıştır. Eldeki çok öğretici ve aydınlatıcı kitabın da rahatça okunabileceğinin güvencesi; yazarın temiz dili, işlek kalemi ve akıcı biçemidir.

Aydın CINGI,
SODEV Başkan Vekili
İstanbul, Ekim 2004

GİRİŞ

19. yüzyılın üçüncü çeyreği (1850-1875) dönemi, Prusya devleti ve Alman burjuvazisi için, Alman ulusal birliğini pekiştirerek Avrupa'da "büyük güç" olarak ortaya çıkma yolunda en önemli adımların atıldığı evredir. Bu dönemde, Prusya'nın önderliğindeki Alman ülkesi, tarıma dayalı bir ekonomi olmaktan çıkarak endüstri ülkesi haline geldi. 1840-1871 döneminde taş kömürü üretimi yılda 2.8 milyon tondan 29.4 milyon tona, demir üretimi yola 160 bin tondan 1.5 milyon tona çıktı. 1847'de 2.800 km. olan demiryolu ağı, 1875'de 16.200 km.'ye ulaşmıştı.

Ekonomik atılım, teknolojik gelişmeler ve şehirli nüfusun artmasına (1800'de %20 olan kasabalı/şehirli nüfusun tüm nüfusa oranı, 1871'de % 36'ya ulaşmıştı) paralel giden bir gelişme de, işçi sınıfının Almanya'da da kendi bağımsız sınıfsal kimliğiyle ve siyasal etkinliğiyle ortaya çıkmasına sahne oldu. 1848 devrim girişiminin yenilgisinin de etkisiyle sakin geçen 1850'li yıllardan sonra, 1860'ların başında işçi sınıfının ilk temsili siyasal örgütleri, sosyal demokrasi hareketi ortaya çıktı. 1860'ların ikinci yarısı, sosyal demokrasi içinde ideolojik ve örgütsel rekabetle geçti. 1870-1875 dönemi ise etkinliğinin gelişmesi ve bunun da etkisiyle Alman sosyal demokrasisinin bir çatı altında birleşmesiyle sonuçlandı. 1875'de kurulan Sosyalist İşçi Partisi, Avrupa'nın en uzun ömürlü sosyal demokrat partilerinden biri olma özelliğine sahip olacaktı...

1850'LER: SÜKUN YILLARI

1850'li yıllar, Prusya ve Alman devletçiliklerinde, 1848'in "yaralarının" çabukça silindiği restorasyon yılları oldu Alman burjuvazisi, kısmen kendisi de ticaret burjuvazisine dahil olmaya başlayan Prusya toprak aristokrasisi ve bu aristokrasinin "soylu varlığı" olan Prusya ordusu ile uyumlu bir ilişkiye girdi. 1850'de Prusya Başbakanı olan Von Manteuffel da, burjuvazinin 1848 öncesi hoşnutsuzluğunu besleyen, hızlı endüstrileşmeyi engelleyici feodal ayak direnmelerin üzerine güçlendirilmiş, yetkilendirilmiş bir bürokrasi ile gitmeye başlamıştı. Teknik, örgütsel ve yasal koşulların elverişliliğine cevap vermekte gecikmeyen yabancı sermaye akımının da katkısıyla, 1850'ler Almanya-Prusya için iktisadi atılıma vesile oldu. 1849-1851 döneminde, çalışabilir durumda olan erkek nüfus içinde fabrika emekçilerinin oranı % 4.4'den % 5.8'e kadınlar içinse % 1.3' den % 1.5'e çıktı. 1852'de 504.376 olarak saptanan endüstri emekçilerinin sayısı, 1861'de 1.786.145'e ulaşmıştı. Gene de, endüstriyel gelişmenin Ren havzası ve Saksonya ağırlıklı olmak üzere, Hamburg, Nürnberg, Frankfurt gibi belirli yerleri ilgilendirdiğini, Prusya başta olmak üzere birçok Alman devletinin göreli olarak çok yavaş gelişme gösterdiğini unutmamak gerekir.

Ferdinand Lasalle'ın Berlin polis müdürüne yazdığı mektupta "büyük siyasal sükun yılları" olarak dalga geçtiği 1850'lerin işçi sınıfı açısından anlamı neydi? Dönemin moda tabiriyle "sosyal sorun"un halk içinde fazla kurcalanmasına mahal vermek istemeyen Prusya bürokrasisinin etkisiyle, ücret düzeyi, benzeri endüstriyel sıçrama dönemlerinde örneğin İngiltere'de, Fransa'da görüldüğü gibi korkunç değildi. Asgari ücret ortalaması, 1850'de 45 Taler'den 1859'da 52 Taler'e yükselmişti. Ancak günlük çalışma süresi hâlâ ortalama 12 saate, tekstilde 15-16 saate kadar çıkabiliyordu. Sadece maden emekçileri, Prusya bürokrasisinin "himmetiyle" 8 saatlik işgünü hakkından yararlanıyorlardı. Çalışma koşullarının ağırlığına rağmen, 1850'lerde işçi sınıfının pek sesini çıkarmamasının nedeni ise, elbette ki ücret düzeyinin "göreli" yüksekliği gibi soyut koşullar değil, Prusya devletinin özellikle işçilerin örgütlülüğünü dağıtmaya dönük baskısıydı.

Ağustos 1848'de Berlin'de kurulan ulusal çaptaki ilk Alman işçi örgütü

Arbeiterverbrüderung'un (İşçi Kardeşliği) 1850 ilkbaharında kapatılmasından sonra, bütün yerel işçi örgütleri de feshedilmişti. İşçi Kardeşliği'nin lideri Stephan Born, daha 1840'ların başında "biz (işçiler ve çıraklar) bir dernek kurmak istiyoruz, çünkü insan olmak istiyoruz" demişti. Alman işçi sınıfı için, örgütlü olmak; "kendileri gibi" birileriyle birarada, sözlerinin hesaba alınacağı, kendilerini dayanışma içinde hissedecekleri bir çatı altında bulunmak çok hayati bir arayış olduğu gibi, giderek bir alışkanlık olmaya da başlamıştı. Born'un sözlerinden de anlaşılabileceği gibi, İşçi Kardeşliği ve diğer örgütler, işçilerin sınıfsal kimliklerinden önce, Aydınlanma Çağı'nın büyük harfle yazılan "İnsan" kimliğini edinerek özgüvenlerini kazandıkları uğraklardı. Tek tük istisnalar ve ciddi ölçüde devlet müdahalesi altındaki hasta yardım sandıkları dışında, işçilerin tüm örgütlenmelerinin silinmesi, bu dönemde Alman işçi hareketinin ana bunalımını oluşturdu. 1848'den kalan bazı işçi önderleri, beden eğitimi kulüplerini, işçileri biraraya getirecek çatılar olarak değerlendirmeye çalışıyorlardı.

Almanya'da devrimin olmayacağını ve Prusya monarşisinin galibiyetini anlaması üzerine Köln'deki siyasal etkinliğine son vererek Almanya'dan ayrılan Marx ise 1849'da Londra'da Komünist Birlik'i yeniden canlandırmaya girişmişti. Marx'dan farklı olarak, devrimi dışarıda geliştirip Almanya'ya taşımaktan yana olan Willich ve Schapper'in bağımsız olarak kurdukları bir Birlik'le Almanya'ya yönelik propaganda girişimlerinde bulunmaları da sonuçsuz kaldı. Çalışma yoğunluğunu Kapital'i yazmaya kaydıran Marx'ı bu dönemde Almanya'ya yönelik olarak "çalıştıran" belki de tek olay, Prusya kralı 4. Wilhelm'in burjuvazinin korkulu gönlünü hoş etmek için Köln'de 1852'de açtırdığı "Komünistler davası" oldu. Marx, polisin ancak 11 sanık uydurabildiği dava üzerine yazdığı *'Köln'deki Komünist (ler) Davası'nın Perde Arkası'* adlı yazısında polisin yaptığı "hile"leri ortaya dökerek, her renkten rejim muhalifinin muhalifliğine güç kattı. Bu "Komünistler Davası"nın işçileri pek ilgilendirmeden geçip gittiğini de belirtmek gerekir; August Bebel'in sonradan dediği gibi: "O yıllarda sosyalizm ve komünizm bizlere tamamen yabancı kavramlardı"

1850'lere ilişkin son olarak, -grev yasağına rağmen tek tük gerçekleşen grevlerden- söz etmek gerekir. Resmi Prusya istatistikleri, 1850-1856 döneminde 15, 1857'de 6, 1858'de 3, 1859'da 4 ve 1860'larda 1 grevden söz ediyor. Ama gayriresmi başka veriler var. Örneğin 1855'de, Ren bölgesinde kumaş boyacılarının etkili bir grevi var; konjonktürün bozulması üzerine ücretlerin düşmesinin yarattığı tepkiyle 1857'de "grev dalgası" adını hak edebilen bir dizi grevin olduğu biliniyor. Ancak her grevin en fazla on gün ömürlü, hiçbir siyasal talep içermeyen, yerel sınırları aşmayan "yumuşak" grevler olduğu da belirtilmeli.

BURJUVAZİNİN SİYASAL YÜKSELİŞİ

1850'lerin sonuna doğru, Almanya ve Prusya'da siyasal hayatın donukluğu çözülmeye başladı. Buna, ağırlıkla uluslararası siyasal gelişmeler vesile oldu. 1858 sonbaharında İtalyan ulusal hareketinin ulusal birliği sağlama yönündeki atılımlarının güçlenmesi ve Fransa kralı 3. Napolyon'un İtalyanları desteklemesi, Avusturya İmparatorluğu'nu Kuzey İtalya'da oldukça güç durum bırakıyordu. Bu durum, Prusya monarşisini ve ordu kurmaylarını, Alman ulusal birliğinin önderi olma yolunda Avusturya'ya üstünlük sağlamak için heveslendiriyordu. Prusya'nın bunun için ihtiyaç duyduğu istikrar ve gücün yanısıra "modern ulusal devlet" görüntüsüne kavuşması ise, burjuvazinin devlet sistemine daha etkin katılımını ve devlet gücünü paylaşmasını gerektiriyordu. "Klasik" monarşiye yatkın Kral 4. (Friedrich) Wilhelm'in beyin rahatsızlığı "sayesinde" tahta onun kardeşi Prens Wilhelm'in geçmesi, böylesi bir değişim için uygun zemini oluşturdu. 1858'de Prusya Meclisi için yapılan seçimler, burjuvazi için o zamana kadar ki, formaliter alışkanlıktan farklı davetkar bir nitelik kazandırmıştı. Sıkı bir seçim kampanyası ve yüksek bir seçmen katılımıyla, burjuvazi sandığı fethetti. Prusya Meclisi'ne önceki seçimdeki 57 kişinin yerine 210 liberal burjuva milletvekili girdi. Muhafazakar temsilcilerin sayısı ise 240'dan 60'a düştü. Burjuvazi, 30 Mayıs 1849'da çıkmasını sağladığı üç sınıflı seçim yasası ile sandık silahını iyice emniyete aldı. Bu yasaya göre yurttaşlar, gelirlerine göre üç sınıfa ayrılmışlardı. 1850 verilerine göre, 1. seçmen sınıfında bulunan (yani en zengin) 153.808 kişi; 2. seçmen sınıfında bulunan 409.945 kişi ve 3. seçmen sınıfında bulunan (en yoksul) 2.691.950 kişi her sınıfın kontenjanına ayrılan eşit sayıda milletvekilini seçeceklerdi. Dolayısıyla, 1850 verilerine göre onyedi 3.sınıf seçmenin oyu, bir 1.sınıf seçmenine eşit olacaktı. Sabit ikametgahı olmayan ve yoksulluk yardımı gören yaklaşık yarım milyon insanın ise hiç oy hakkı yoktu.

Sonraki adımda liberal burjuvazi, Hannover'li Dudolf von Benning önderliğinde partisi kurdu; Nationalverein (Ulusal Birlik). Ulusal Birlik, kurulduğu 1859'da 5 bin, 1861'de 17 bin üyeye ulaştı. Ancak, Prusya devlet bürokrasisi ve ordusu ile burjuva arasında çok geçmeden gene çelişki baş gösterdi. Prusya ordusu, personel ve teçhizat olarak güçlenmek için bütçeden aldığı payı artırmak istiyor, liberaller ise buna ayak

diriyorlardı. Orduda reform projesine daha kesin ve açık tavır alan "sol" liberaller 1861 Aralık'ında Ulusal Birlik'den ayrılarak Fortschrittspartei'ı (İlerleme Partisi) kurdular. İlerleme Partisi ilk işlerinden biri olarak, işçi sınıfına yöneldi: tabi oylarına talip olarak. Liberaller, işçileri "doğal müttefikleri" sayıyorlardı. Büyük bir hızla, işçileri eğitmek ve aydınlatmak için dernekler kurmaya koyuldular. Birçok işçi özellikle 1848 hareketinden kalanlar bu derneklere girdiler, hatta İlerleme Partisi'ne katıldılar. Sonradan bağımsız hareket etmek üzere, tecrübe ve bilgi kazanmak için bu derneklere katılanlar da vardı. Bunlar, sonraları kendi derneklerinin kurmaya başladılar.

LASALLE'İN SİYASET SAHNESİNE ÇIKIŞI

Siyasal mücadelelerin canlanması ve işçi sınıfının da oy deposu olarak liberaller tarafından "değerlendirilmeye" çalışılması, 1848'den beri siyasal bir işçi hareketi oluşturma ve onun önder i olmak kararlılığıyla yaşayan Ferdinand Lasalle'ı da harekete geçirdi. Lasalle, 1850'leri kendi hukuk çalışmalarının yanı sıra işçilere parasal ve hukuki sorunlarında yardım ederek geçirmiş, böylece bu zor dönemde etrafında küçük bir taraftar topluluğu oluşturmuştu. Bu arada, Londra'daki Marx'la mektuplaşıyordu. Bu mektuplarda Lasalle Marx'dan farklı düşündüğü noktaları ana hatlarıyla açıklamıştı. Her şeyden önce Lasalle, "işçi davasını" ve sosyalizmi Marx ve Engels siyasal uğraş olarak görüyordu. Bunun yanısıra Marx'ın teorik uğraşı ve siyasal-felsefi bakışı da ona uzak geliyordu: "kitlelerin sadece fiilen değil, ruhen de ancak gerçek olayların kaynama sıcaklığında harekete getirilebileceği"ne inanıyordu (Marx'a 10 Şubat 1854 tarihli mektubundan). Lasalle için işçi sınıfının üretim sürecindeki konumu, bu konumun çelişkileri ve bu çelişkilerden kaynaklanan "misyonu" değil; işçilerin "aşağı" sınıf olarak çektikleri sefalet ve tabi oldukları eşitsiz muamele önemliydi. Şunu da vurgulamak gerekir ki, 19. yüzyılın ortasında Alman işçi sınıfının siyasallaşmış mensuplarının çoğunluğu da Lasalle ve çevresindekileri daha "yakın" buluyordu. Alman işçi sınıfının ilk ulusal çaptaki önderi denilebilecek olan Stephen Born'un ünlü "şu yaşadığım her saat bana yığınla iş ve görev çıkarıyorsa, çok uzaklardaki yüzyıllar beni ne ilgilendirir" sözleri, ortalamayı çok iyi yansıtan sözlerdi. Alman işçi sınıfı Marx'ı ve Marx'ın sosyalizmini/komünizmini, uzun yıllar içeriğini bir yana bırakarak sırf bir " söylem" olarak bildi; benimsediyse de öyle benimsedi. O dönemde, Alman işçi sınıfının "öncü" denilebilecek unsurları arasında en yaygın eserler, Louis Blanc'ın "Emeğin Örgütlenmesi", Engels'in "İngiltere'de Emekçi Sınıflarının Durumu" ve Proudhon'un yazılarıydı. "Komünist Manifesto", ancak 1860'ların sonlarına doğru okunmaya başlandı.

Lasalle'la sık sık mektuplaşan Marx, 1860'ların başında Almanya'yla özel olarak ilgilenmeye eğilimli değildi. Zaten Prusya'nın Almanya'daki hegemonyasını büyük bir talihsizlik olarak görüyor ve öncelikli sorunu Fransa'da 3. Napolyon'un alaşağı edilmesi olarak görüyordu. Almanya'da demokrasinin yerleştirilmesini, ulusal

Resim-1: Ferdinand Lasalle

yaklaşımı içinde doğal olarak en önemli mesele sayan Lasalle ise, 1859'de yayınladığı ilk siyasal yazısıyla siyasal arenaya atıldı: "İtalyan Savaşı ve Prusya'nın Görevi, Demokrasinin Sesi". Lasalle'a göre Prusya Alman birliğinin başına geçmek için silaha sarılmamalı, Avusturya'nın kendi içinde -kaçınılmaz- çöküşünü beklemeliydi. "Prusya ancak bu yolla bir demokrasi haline gelebilir" di. Askeri yönden gelişmeler Lasalle'ın istediği yönde oldu. Prusya ordusu uzlaşmayla karşılaşınca sınırdan dışarı yürümedi. Böylece Prusya Alman birliğinin başına geçmede de, Avusturya'nın Alman devletleri üzerindeki hükümdarlık gölgesi kalmış oldu.

Siyasal yönden ise, 1862'de burjuvazi ile Prusya egemen bloku arasındaki gerilim doruğa çıktı. Yılbaşında yapılan seçimlerde, henüz yeni kurulmuş olan İlerleme Partisi büyük başarı göstererek 110 milletvekilliği kazanmıştı; liberaller (Ulusal Birlik) 150, Katolikler 54 ve Muhafazakarlar sadece 15 milletvekili çıkarmışlardı. Hükümet ordunun talepleri doğrultusunda bütçe düzenlemesine gitmemesi üzerine yeni seçilen Meclisi 19 Mayıs'ta feshetti. İlerleme Partisi, Nisan'da yapılan seçimlerden birinci parti olarak çıktı. Eylül'de yeni meclis, 1863 bütçesiyle ilgili mutad ordu taleplerini 308'e 11 gibi açık bir farkla reddedince, Prusya ordusunun çıkarlarını daha "net" ifade edecek bir formül arandı ve bulundu: Otto von Bismarck, 23 Eylül 1862'de Başbakanlık koltuğuna oturdu ve bütçeyle ilgili düzenlemeleri Meclis onayı olmaksızın gerçekleştireceğini ifade ederek, 13 Ekim'de Meclis üyelerini geçici olarak evine gönderdi. Bu hamle, Almanya'da Liberalizmin Prusya monarşisi ve askeri aristokrasisi karşısında hiçbir zaman bağımsız bir güç olarak masaya yumruğunu vuramayacağının yeni bir kanıtı oldu.

Lasalle, "işçileri hareketlendirme" uğraşına, işte 1862'nin bu gerilimli siyasal ortamında başladı. 12 Nisan 1862'de, Berlin'in büyük makine fabrikalarının bulunduğu Oranienburg banliyösünde bir işçi derneğinde, "Mevcut tarihsel kesitin işçi tabakası düşüncesiyle olan özel bağlantısı üzerine" başlıklı, ama genellikle "İşçi Programı" diye bilinen ünlü konuşmasının yaptı. Bir bütün olarak sosyalizme bakışının gayet iyi özetleyen bu konuşmasında "bir devrimin yapılamayacağını, zaten yürürlüğü girmiş olan devrime hukuksal çerçevenin ve doğru gelişme çizgisinin verilebileceğini" anlattı. Liberalizmin ve burjuvazinin, devleti salt kişisel özgürlük ve mülkiyeti korumaktan sorumlu tutan ("gece bekçisi devlet") anlayışının "ilke olarak devlet düşmanı" bir yaklaşım olduğundan söz ederek, "işçi tabakasının törelerinden gelen fikrini ise devletin, insan soyunun özgürlüğe doğru gelişimini tamamlama işlevini yürütmesi olduğunu" savundu ve bütün bunlar için, işçi sınıfının

(Lasalle "işçi tabakası" demiştir.) elindeki en büyük güç ve araç, GENEL OY'du. Üç sınıflı seçim sistemine de kökten karşı çıkan Lasalle, mücadelesinin hiçbir zaman değiştirmeyeceği ana hedefinin bu tarihi konuşmasında böylece belirliyordu: "Genel oy hakkı, yani taleplerimizi gerçekleştirebileceğimiz pratik bir araç olmadan, felsefi bir okul, dini bir tarikat olabiliriz, ama asla bir siyasal parti olamayız". Devrim ve devlet kavramları Lasalle'dan çok farklı olan Marx, 13 Ekim 1868'de Schwitzer'e yazdığı mektupta, "Lasalle'ın genel oyla ilgili Çartist'çe talebi yükseltirken", Almanya'da parlamentonun İngiltere'de olduğu gibi kudretli bir güç olmayışını gözden kaçırdığını vurgulayacaktır.

Lasalle işçileri genel oy talebi etrafında hareketlendirmeye çalışırken, burjuvazinin siyasal güçlerinin işçilere "yaranmak!" için gösterdikleri çabalar da yoğunlaşmıştı. İlerleme Partisi'nden Schulze-Deliztsch kooperatiflerin örgütlenmesinde çalışarak, işçiler nezdinde epey itibar sağladı. Ulusal Birlik Partisi'de gene 1862'de, "İngiliz işçilerinin refahlarını sağlamaya dönük örgütlenmeleri izlemeleri amacıyla", 12 Alman işçisini Londra Sanayi Fuarı'na götürme kararı aldı. Parayı Frankfurt'lu bir liberal, Max Wirth veriyordu. Frankfurt'ta yapılan bir işçi toplantısında sonradan Lasalle'ın siyasal mirasçısı sayılan Johann Baptist von Schweitzer ateşli bir konuşma yaparak, işçileri " kendilerine eşit oy hakkı vermeyen bir kuruluşla (Ulusal Birlik) işbirliği yapmamaya" çağırdı. Bu öneri uzun tartışmalardan sonra Frankfurt'lu işçilerce az bir oy farkıyla kabul edildi; fakat başka bölgelerdeki işçi dernekleri temsilci verince liberaller "işçilerini" Londra'ya götürebildiler.

Londra Sanayi Fuarı'na, Lasalle'da kendi olanaklarıyla gitti. Marx'dan, oluşturmaya çalıştığı işçi hareketinin başına geçmesini istedi; Marx reddetti.

SOSYAL DEMOKRASİNİN İLK SİYASAL ÖRGÜTLENMESİ: BİR DERNEK

Bu arada, başta 1861'de Saksonya hükümeti olmak üzere, Alman devletlerinin işçi derneklerinin kurulmasına yeniden izin vermesiyle, bağımsız işçi derneklerinin sayısı ve faaliyetleri de artmaya başlamıştı. Özellikle 1862 sonunda Bismarck'ın başa geçip parlamentonun tatil edilmesinden sonra, liberaller siyasal olarak pasifize olunca, işçi sınıfı içindeki siyasal canlılık gelişme gösterdi. En önemli atağı, Leipzig'de solcu profesör Danner, ayakkabıcı Vahlteich ve sigara fabrika işçisi Fritzsche'nin kurdukları Vorwaerts (İleri) işçi derneği yaptı. Lasalle'ın fikirlerini benimseyen İleri'ciler, genel oy hakkı için Leipzig'de büyük gösteriler düzenlemişlerdi. Leipzig'de bir işçi kongresi düzenlemek istiyorlardı ve liberallerin desteğini aramak için Berlin'e gittiler. Ancak, İlerleme Partisi ileri gelenlerinin genel oy talebini savunmaya yanaşmaması üzerine, liberallerle birlikte davranmaktan vazgeçmeye karar verdiler ve 1862'nin son günlerinde Lasalle, Şubat'ta yazdığı "Açık Cevap"ta, programının ortaya koydu. Ünlü "ücretlerin tunç kanunu"nu da bu çerçevede gündeme getirdi. Buna göre, bir işçinin ücreti, hiçbir zaman onun yaşaması için gerekli asgari ihtiyaçların gerektirdiği masrafı aşamazdı. Çünkü artması halinde işçi daha fazla çocuk yapıyor, bu durum işgücü sunumunu artırıyor, böylece ücretler gene başlangıç düzeyine düşüyordu. Bu durumun değişmesi, büyük endüstri işletmelerinin işçi kooperatifleri tarafından yürütülmesiyle mümkün olabilecekti. İşçiler, bu hedefe ancak genel oy silahını kullanarak erişebilirlerdi. Ve Lasalle, bu aracın da ancak işçilerin bağımsız bir siyasal parti kurmalarıyla kullanılabileceğini vurguluyordu.

Leipzig'li "İleri"ci işçilere, Lasalle'ın programı çok parlak ve "yeni" gelmedi. Biraz yaşlı olanları, bu önerileri 1848'deki Berlin İşçi Kongresi'nden hatırlıyorlardı. Fakat Lasalle'ın programını eleştirerek geliştirme cesaretini kendilerinde bulamadılar. Leipzig'de. İleri işçi derneğinin oluşturduğu İşçi Kongresi Toplama Komitesi, 1350'ye karşı 2 oyla Lasalle'ın program niteliğindeki "Açık Cevap"ını kabul etti. Sonraki günlerde Lasalle Leipzig'de, Frankfurt'ta, Mainz'da işçi kongrelerinde konuşarak programını savundu. Onun gidemediği birçok kongrede de işçi dernekleri "Açık Cevap"ı okuyup tartıştılar, çoğu yerde program reddedildi.

Resim-2: "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik - Birlikten kuvvet doğar!" yazılı bez pankart. Ferdinand Lasalle'ın 1863'de kurduğu partinin pankartı.

Lasalle'ın ve Leipzig'lilerin yoğun çabaları sonucunda biraraya gelen Dresden, Hamburg, Harburg, Frankfurt, Mainz işçi dernekleri ve Düsseldorf, Elberfeld, Barmen ve Solingen'den gelen Lasalle'ın taraftarları, 1863 Mayıs sonunda Allgemeine Deutsche Arbeiterverein'ı (Genel Alman İşçi Derneği) kurdular. Lasalle başkan, Vahlteich sekreter oldu. On seneye varmadan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kurulmasına yataklık edecek olan bu derneğin kuruluşu, genel ve işçi kamuoyunda pek büyük bir heyecanla karşılanmadı. Köklü işçi derneklerinden Breslau işçi derneği, yönetiminin Genel Alman İşçi Derneği'ne bir mektup yazarak işçilerin bağımsız örgütlenmesinden yana olduklarını, fakat genel oy talebini "şu sıralar tehlikeli" bulduklarını belirtmesi, işçi sınıfının henüz siyasal rüşte erişmekten uzak olduğunun bir örneği sayılabilir.

İşçilerin bağımsız bir siyasal çizgi izlemesinden tedirgin olan burjuvazi, önlem alma gereği duydu. Lasalle'ın çağrısının etkili olduğu Frankfurt'ta, 7 Haziran 1863'de, liberallerle ilişkisi iyi olan 54 işçi derneğini temsil eden bir kongre toplandı. Vereinstag Deutscher Arbeitervereine (Alman İşçi Dernekleri Kongresi) adıyla her yıl toplanmaya başlanan bu örgütlenme de işçi hareketi içinde, zamanla burjuvazinin inisiyatifinden çıkıp bağımsızlaşarak önemli bir odak oldu.

Katolik kilisesi içinde de örgütlenmeye başlayan işçilere "hitap etmeye" yönelik yeni girişimler ortaya çıktı. Hessen devletinin önemli endüstri merkezi Mainz'da 1862 seçimlerinde liberallerin gerisinde kalan Katolik Parti'nin önde gelenlerinden piskopos Ketteler, Lasalle'ın şehirdeki ajitasyon çalışmalarını izlerken, hem biçime, hem içeriğe ilişkin çok şey "kaptı". Nasıl Liberal İlerleme Partisi Schulze-Delitzsch devlet kredilerinden yararlanarak işçi kooperatifleri kurma/kurdurma yolunu seçerek işçi seçmenlere yönelme politikası izlediyse, piskopos Ketteler de elinin altındaki kilise kaynaklarını kullanarak kooperatiflerle ilgilenmeye başladı. 1864'de yazdığı "İşçi Sorunu ve Hıristiyanlık" kitabında Lasalle'ın ücretlerin tunç kanunu teorisini ve liberalizm eleştirisini aynen kullandı. Bavyera'da, "Katolik Almanya için Tarih-Siyaset Gazetesi"nin yayıncısı olan Edmund Jörg de, liberallerle olan mücadelesinde Lasalle'ın düşüncelerini bol bol alıntıladı.

Prusya ve Almanya'nın en tutucu, monarşi kalıntısı güçlerinin bile, Lasalle'ın düşüncelerini -elbette tahrif ederek- sahiplenip "işçi politikası"na sıvanmalarının tek nedeni elbette işçi hareketinin yükselişinden duyulan korku değildi. Prusya bürokrasisi, Alman birliğinin sağlanmasından beri gösterdiği gelişme içinde, toplumdaki her sorunu üstüne vazife bilen, "totaliter" denebilecek bir ideolojiyi pekiştiriyordu. Toplumda "karışıklık", "huzursuzluk" olmaması için önlem alma güdüsüyle, her alanda, her kurumda bürokrasinin devletin müdahalesinin bulunması

yönünde bir eğilim yerleşikleşmişti. Alman gümrük birliğinin sağlanmasında Prusya sivil-askeri bürokrasisine minnet eden Prusya ve Alman burjuvazinin siyasal kültürü ve bilinci, örgütsel ve ideolojik olarak bu devlet geleneğiyle birlikte yoğruldu. Bu gelenek, devlet ile toplum alanlarını görüştürdüğü gibi, siyaseti de büyük ölçüde devlet aygıtının bir işlevi gibi konumlandırma eğilimindeydi. Bu devlet yapısı ve bunu tekabül eden siyasal kültür, hiçbir alanı, hiçbir örgütlenmeyi, hiçbir sorunu dışta bırakamazdı. Böylelikle, işçi sınıfının ağır aksak kendi içinden siyasal sözcülerini, öz siyasal örgütlenmesini çıkarma sürecine koşut olarak, burjuvazinin monarşiyle bütünleşmiş muhafazakar kanadından "sol" liberallere ve Prusya devlet aygıtına kadar her renkten burjuva siyasal -sınıf sal güç odağının, işçi sınıfına yönelik örgütlenmeler, geliştirmesi doğallıkla gerçekleşiyordu. Bu süreçte polisiye komplolar aramak değil, Alman kapitalizminin özgül gelişme seyrini sorumlu tutmak doğru olur. Elbette, saflaşmaların çok zor ayırt edilebileceği bu sisli siyasal ortamda, o türden komplolara daha fazla olanak olduğu da açık. Bir örnek : Bismarck'ın 1862 sonunda Meclis'i tatil etmesinden bir süre sonra, Eichler isimli bir "işçi" İlerleme Partisi'nin yayın organı Berliner Volkszeitung' da "büyük bir işçi kongresi için çağrı" yayınlamış; işçiler arasında heyecan yaratan bu çağrı İlerleme Partisi yönetimince kısa bir süre sonra iptal edilmiş; daha sonra Bismarck bir söyleşisinde bu Eichler'in İlerleme Partisi içine sokulmuş bir polis ajanı olduğunu itiraf etmişti.

Burjuvazinin bütün fraksiyonlarıyla kendileri hakkında politika ürettiği, bu karmaşık ortamın içinde yollarını bulmak, işçi sınıfının büyük çoğunluğu için o zaman gerçekten çözümü güç bir sorun, başlı başına bir bunalım kaynağıydı. Unutmamak gerekir ki, 1860'larda Almanya ve Prusya'da endüstriyel hareketlilik ve emeğin "seyyariyeti" oldukça yoğundu. Hala çıraklar, kalfalar zanaatkar tezgahlarından atılıp fabrikalara işçi olarak giriyor, köyden kente işgücü akıyordu. Alman devletleri arasında iş bulmak veya iş değiştirmek için dolaşan işçiler olduğu gibi, Hollanda'ya, Rusya'ya çalışmaya gidip gelenler de az değildi. Bu dağınıklık ve hızla değişen dünya, işçilerde yaygın bir yalnızlık ve tutamaksızlık duygusu yaratıyordu. Burjuva dünyası ve (hem katolik, hem protestan) kilise de onlara "yeni" hayatlarında ihtiyaç duydukları toplumsallaşma, kimliklerini oluşturma ortamını sağlamıyordu. Dönemin ulusal çapta bilinen tek işçi önderi Lasalle'ın ise böyle bir sorunsal yoktu. O, bir siyasal parti kurmak istiyordu; bütün diğer siyasal partiler gibi. "Sendikal" sınıfına giren talepler ve gündelik hayata ilişkin sorunlar ve ihtiyaçlar onun siyasal perspektifinin dışındaydı. Böylesi bir uzaklığın ve "soğukluğun" da etkisiyle, Lasalle'ın işçi dernekleri ve işçiler arasındaki itibarı, Genel Alman İşçileri Derneği'nin kuruluşunun üzerinden çok da geçmeden, düşmeye başladı. Derneklerin çoğalmasına da bağlı olarak, bir kısmı seslerini ulusal çapta da duyuracak olan etkili yerel önderler çıkmaya başlıyordu...

LASALLE'IN "GENEL OY HAKKI" UĞRAŞI

Lasalle bu sırada, tek hedef olarak gördüğü genel oy'a ulaşmak için devlet katında girişimlerde bulunma yolunu seçmişti. Başbakan Otto von Bismarck'ın genel oyu kabule ikna edilebileceğine inanıyordu; çünkü böylece Bismarck'ın o sıralar başlıca rakibi saydığı liberaller (İlerleme Partisi) de zayıflayacaktı. Wilhelm Liebknecht, Marx'a yazdığı bir mektupta, Lasalle'ın bir akşam yemeği sırasında kendisine "tek düşmanın burjuvazi olduğunu burjuvaziye karşı gerekirse kralla bile ittifak yapılabileceğini" söylediğini aktarmıştı. Lasalle, samimi olarak buna inandığı için, Bismarck'la pazarlığa oturmaktan, hatta komplo çevirmekten sonuç umabiliyordu. Oysa Prusyalı asker-politikacı, sosyal demokrasi ve sosyalizm hakkında, ölümünden az evvel ifade edeceği gibi gayet açık ve kindar düşüncelere sahipti: " Sosyal demokratları yabancı halklardan sayıyorum. Onlara yapılacak muamele savaşla ilgili, askeri bir sorundur". 1888'de de Prens Wilhelm'e mektubunda, 1848'in parolasının hala geçerli olduğunu yazacaktı; "Gegen Demokraten helfen nur Soldaten" (Demokratlara karşı ancak askerler işe yarar). Ancak Bismarck, kişisel olarak Lasalle'e özel bir saygı, hoşgörü besliyordu. Çünkü "iyi" bir aileden gelen bu hırslı sosyal demokrat politikacıda "soylu bir yan" görüyordu. Lasalle, bu Bismarck'a 8 Haziran 1863'de uzun bir mektup yazdı. Bismarck'ın gönlünü hoş etmek için, işçilerin "tüm cumhuriyetçi hislerine rağmen", eğer kendisi için iyi şeyler getireceğine kanaat getirirse diktatörlüğe daha yatkın olduğunu (!) anlattı. Kendisi de, kral ve çevresinin, burjuvaların egoizminin tersine, devrimci ve gerçekten ulusal bir eğilime sahip olduğunu düşünüyordu. Lasalle'ın yazdığına göre, Prusya'yı "toplumcu ve devrimci bir halk krallığı'na dönüştürmek" Bismarck'ın ellerindeydi. O da, üç sınıflı seçim sistemini ilga edip 8 Nisan 1848'de yürürlüğe konan genel ve eşit oya dayalı sistemi yeniden geçerli kılarak halka bu fırsatı kullandırtmayışıydı.

Lasalle, 1863 sonbaharında Ren havzasında yaptığı konuşmalarda, genel ve eşit oy için Bismarck'a yaptığı "Kralı ve Meclis'i kabule zorlama" önerisini halka da açıkladı. Bu sırada, Genel Alman İşçi Derneği bir üyeye sahipti ve ciddi bir gelişme kaydettiğinden söz edilemezdi. Gene bu sıralar Lasalle, ünlü " İşçi Programı" konuşmasından ötürü Berlin'de yargılamaya başlandı. "Dolaylı vergilerden ve emekçi

sınıfların durumu" ağırlık verdiği savunma nutkunda gene liberalizmin "sorumsuz" devlet anlaşışını yerden yere vurarak, "sermayeyle silahlanmış bu sömürü humması karşısında işçilerin tek sığınağının devlet olabileceğini" anlattı.

Bu aylar, Lasalle'ın gene ateşli nutuklar ve polemiklerle işçi hareketini canlandırmaya çalıştığı bir dönemdi. 1864 başında, "Bay Bastiat von Schulze-Delitzsch, ekonomik Jülyen, veya sermaye ile emek" adlı uzun bir polemik yazısı yazarak, liberallerin "işçi politikacısı" Schulze-Delitzsch"in ekonomi bilimi açısından zaten oldukça savunmasız olan söylevlerini eleştirdi. İşçilerin sermayeden korunmak için "Manchesterciler"dense yasaların korumasını tercih edeceklerini öne sürdü. Lasalle'ın bu yazıyı bitirdiği cümleler, onun siyasal söylemini anlamak bakımından iyi bir örnektir: "Şimdiden, uzaklardan işçi taburlarını dev adımlarla yürürken boğuk bir ses olarak duyuyorum: kurtarın-kurtarın-kurtarın kendinizi sizi bir mala dönüştürerek insanlığınızdan uzaklaştıran şu üretim durumunun iplerinden, kurtarın-kurtarın-kurtarın Alman ruhunu manevi çöküşten - kurtarın-kurtarın-kurtarın aynı zamanda ulusu parçalanmaktan; Şimdiden yükseklerde genel ve eşit oy'un şimşeği çakıyor. Şu veya bu yoldan, yakında düşecek yıldırımı aşağıya: bu söz ortaya atıldığından beri bir zorunluluk halini aldı. Bu şimşeği kuşanmış olarak, kurtarın kendinizi, kurtarın Almanya'yı".

12 Mart 1864'de Lasalle gene mahkemeye çıktı. Devlete ihanetle suçlanıyordu. Kralın ve Bay von Bismarck'ın genel oyu tanımaya hazırlandıkları şu sırada (bu siyasal blöfü yeni yeni kullanmaya başlamıştı) kendisinin mahkemeye çıkarılmasını talihsizlik olarak niteledi. Gene "devlet" cephesinde yer alarak burjuvaziye saldırdı: Hükümetin muhafazakarlarla birlikte burjuvaziye karşı verdiği ölümüne savaşta bir tek müttefiği olabilirdi: halk. Bir Louis-Philip (3. Napolyon) krallığı yapamazdı ama, halkın vergileri üzerinde yükselip o halkla savaşlara giren Prusya krallığı, halka genel ve eşit oy hakkı verebilirdi.

Ancak Lasalle'ın Genel Alman İşçileri Derneği'ni kurduktan sonra, genel oy hakkının elde edip bağımsız bir işçi partisi kurmak amacıyla Prusya monarşisi ve askeri aristokrasisi ile ittifak araması, genel olarak işçi sınıfını pek etkilememişti. İşçiler ne kadar bilinçsiz olsalar da, denebilir ki, sınıfsal güdüleriyle, cumhuriyetçiliklerini kararlılıkla sürdürüyorlardı. Buna kanıt olabilecek ilginç bir olay da yaşanmış; bir siyasal toplantıda bıçaklı çatışmaya girdikleri için cezalandırılan üç işçiye Lasalle, krala bir af dilekçesi yazmalarını önermiş ama işçilerle, bağlı oldukları Solingen işçi derneği bu öneriyle tereddütsüz reddetmişti.

1864 Mayıs'ında Lasalle, işçi hareketinin ve Genel Alman İşçi Derneği'nin etkisinin en güçlü olduğu bölgede, Ren havzasında siyasal konuşmalar yapmak üzere bir geziye çıktı. Bu gezileri sırasında, çiçeklerle süslenmiş arabalarla, taklarla, gerçek bir siyasal lider gibi karşılandı. Yaptığı konuşmalarda, gündelik polemiklerin yanısıra, gene genel oy üzerinde durdu ve kralın genel oy hakkını tanımaya hazır olduğu blöfünü ağırlıklı olarak kullandı. Bu blöf dinleyici işçiler arasında büyük çoşkuya sebep olurken, Bismarck bu atmosferi gerçekten "işçiler lehine" birşeyler yapmak için kullanmak istedi. Ticaret ve endüstri bakanına, dokuma işçilerinin sorunlarını inceleyecek bir komisyon kurulmasını emretti, ayrıca kraldan ricada bulunarak, dokuma işçilerinin durumunun düzeltilmesi için 6-7 bin Taler ödenek ayrılmasını sağladı. Lasalle, bunun üzerine, Bismarck'ın işçiler üzerinde kalıcı bir olumlu etki bırakmasından çekinerek, onun aleyhine bazı görüşler ileri sürme gereği duydu.

Genel Alman İşçi Derneği'nin kuruluşuna önayak olanlardan, Leipzig'li işçi ve derneğin sekreteri Vahlteich, Lasalle'ın özellikle Ren gezisinde ön plana çıkan "kralla ittifak" dokundurmalarından ve ona neredeyse kutsal bir lider gibi muamele edilip Lasalle'ın da bundan moral bulmasından rahatsız olmaya başlamıştı. Derneğin "tek adam" etkisinden kurtulması için adem-i merkezileştirilmesinin önerdi. Uzun süredir Almanya'da işçi hareketinde olanlara karışmak istemeyen Marx, bu "değişik ses"le temasa geçmek istedi. Berlin'de saygın bir işçi lideri olmaya başlayan Wilhelm Liebknecht aracılıyla Vahlteich'a haber göndererek, açıkca Lasalle'a cephe almamasını, sessiz sedasız bir muhalefet hareketi oluşturmasını salık verdi. Ancak Masalle, Vahlteich'ın hakkında beslediği kuşkuları doğrularcasına, derhal kendisini dernekten ihraç etti. Ancak, Genel Alman İşçi Derneği'nin son derece yavaş gelişmesi, onun da canını sıkmaya başlıyordu. Derneğin o sırada 4600 üyesi vardı. Bu üyelerin de 2669 gibi büyük bir çoğunluğu Ren havzasında, 670'i Vahlteich'ın derneği İleri'nin bulunduğu Leipzig ve Saksonya'da 675'i Hamburg ve çevresindeydi. Geri kalanlar Silezya (208), Frankfurt (117), Augsburg (61), Mainz (12), Berlin (35), Bremen (46) şeklinde dağılıyordu. Burjuva merkez partisi Ulusal Birlik'in aynı dönemde 23.500 kadar üyesi vardı.

31 Ağustos 1864'de Ferdinand Lasalle, siyasal mücadelesi bakımından ani ve şaşırtıcı, kişisel ve özel hayatı bakımından ise " tipik" denebilecek bir şekilde öldü: Sevdiği kadının uzatmalı nişanlısıyla İsviçre'de yaptığı düelloda vurularak...

Lasalle'ın ölümü Genel Almanya İşçi Derneği'nde örgütsel bir dağılmaya yol açmadı. Lasalle, ölümünden hemen sonra, kişiliğiyle ve sözleriyle, Alman işçi sınıfının her

zaman sahip çıktığı bir sembol haline geldi. Resimleri işçi lokallerine asıldı, senelerce her ölüm yıldönümünde mezar başında onun için yazılan bir şarkı söylendi: "Burada, bize silahlarımızı veren biri yatıyor!". Marx da fikirlerine ve siyasal icraatına daima soğuk bakmakla birlikte, zeki bir öğrenciye duyulacak hoşgörüyle izlediği Lasalle hakkında, ölümünden sonra "Alman işçi hareketini yeniden uyandırmış olması, onun ölümsüz hizmetidir" sözlerini söylemişti.

LASALLE'IN SİYASAL MİRASI

Lasalle'ın ölümünden sonra, Genel Alman İşçileri Derneği'nin yönetimini kimin üstleneceği sorusu ortaya çıktı. Lasalle, yönetim vasiyetnamesinde Bernhard Becker adlı yeteneksiz ve insiyatifsiz birine bırakmıştı. Ancak, Lasalle'ın ölümünden kısa bir süre önce yayınlanmasına karar verilen Sozialdemokrat (Sosyal Demokrat) dergisini yönetmesine bizzat Lasalle'ın karar verdiği genç avukat Johann Baptist von Schweitzer, hırslı kişiliği ile kısa zamanda fiilen Lasalle'ın parlaklığından karizmatik gücünden yoksun olduğu gibi pragmatizmde sınır tanımayan bir politikacı tipiydi. Schwetzer, ilk adım olarak, Derneğin liderliğini Londra'daki Marx'a teklif etti. Marx, Lasalle'den sonra ikinci kez kendisine yönelen bu teklifi geri çevirdi. Marx ve Engels, Schweitzer'in Sosyal Demokrat'a katkıda bulunma önerisini ise kabul ettiler. Bu, Marksizmin Lonra'daki ustalarının, 1848'den beri "memleketlerine" yönelik olarak ilk kez somut bir iş üstlenmeleri anlamına gelecekti. Fakat Schweitzer'le aralarında, ortaya çıkmakta gecikmeyen çelişkiler bunu engelledi. Her şeyden önce, Lasalle'ın " burjuvaziye karşı monarşiyle ittifak edilebilir" düşüncesini mantıki uç noktasına götüren Schweitzer'in bu tavrı, Marx ve Engels için asla kabullenilebilir değildi. Schweitzer, "parlamentarizmin iktidarsız bir gevezelik, Sezarizmin ise hiç değilse cesur inisiyatif, eylem demek olduğunu" söylüyor, Prusya'nın burjuvazinin ve burjuvazi tarafından yozlaştırılmış diğer Alman devletlerinin aksine, "diri" bir güç olduğunu savunuyordu: "Almanya'da eyleme elverişli iki unsur vardır: Prusya ve millet, Prusya topçusu veya proletaryanın yumrukları, üçüncü bir güç göremiyoruz". Marx, 1865 şubatında, Schweitzer'i başka bir konuda eleştiren bir mektup yazdı. Ona göre Schweitzer, o dönemde işçiler arasında ciddi bir hareketliliğine konu olan sendikalarda birleşme hakkı mücadelesine gereken ilgiyi göstermiyordu. Lasalle'ın sadık bir izleyicisi olarak, sendikal mücadeleyi gerçek hedef olan siyasal mücadeleden bir "sapma" olarak gören Schweitzer, Marx'a "Taktiğimizle ilgili... ancak buradaki koşulları iyi bilirseniz fikir yürütebilirsiniz" gibi ifadeler taşıyan "küstah" denebilecek bir cevap yazınca ipler koptu. Schweitzer bunun üzerine sosyal demokrat'da, "iyi bir teorisyen olmanın, aynı zamanda iyi bir pratisyen olmak anlamına gelmeyeceğini" yazdı.

Schweitzer, kralın işçilerin durumunu düzeltecek gelişmeler sağlayacağını duyuran Bismarck'a yaklaşma politikası güderken, Prusya devleti 1865 içinde işçi hareketine karşı sertleşti. Bunda, işçilerin Schweİtzer'in çizgisinin aksine, Bismarck yönetimine karşı "sol" liberal İlerleme Partisi'yle birlikte hareket ederek (Engels, hâlâ Schwetizer'e yazarak onun da bu doğrultuda davranması gerektiğini anlatıyordu) muhalefet cephesinin güçlendirmelerinin payı belirleyiciydi. Berlin'de Genel Alman İşçileri Derneği ile İlerleme Partisi'nin hükümete karşı gerçekleştirdiği protesto gösterisinden sonra derneğin Berlin birimi kapatıldı. Becker ve W. Liebknecht gibi işçi önderleri Prusya'dan sınırdışı edildiler. Berlinli matbaa işçileri, yol için Liebknecht'e gitti. Orada yerel düzeyde ünlenen bir başka işçi önderi, August Bebel'le birlikte, Alman işçi ve sosyalist hareketinde Lasalle ve takipçilerinden sonra ikinci ana akımı oluşturacaklardı.

Resim-3: Alman sosyaldemokrasisinin 19. yüzyıl sonundaki önde gelen liderleri: Wilhelm Liebknecht (Sağda) ve August Bebel (solda).

BEBEL VE LIEBKNECHT

Torna işçisi August Bebel 1894'den beri oradan oraya gezerek, Saksonya'da, hatta Thüringen ve Württemberg'da çok sayıda işçi derneği kurdurmayı başarmış, çok çalışkan ve sevilen bir örgütçüydü. Saksonya hükümeti 1865'de siyasal işçi derneklerine izin verince, Saksonya İşçilerinin Maddi ve Manevi Çıkarlarını Teşvik ve Destekleme Derneği adı altında 29 dernek ve 4600 işçinin birleşmesinin sağladı. Önemli olan, işçilerin ilk kez böylesi bir örgütün başına kendilerinden birini, August Bebel'i getirmeleriydi. O zamana kadar genellikle işçi örgütlerinin başına avukat, filozof vs. "işçi dostu" aydınlar, okumuş kimseler getiriliyordu. Lasalle okuyarak sosyalist olan, Marx'ın eserlerine çok sonraları ulaşan Bebel için, "kendisinden 12 yaş büyük...bilimsel eğitim görmüş...Marx, Engels gibi adamları tanıyan" Wilhelm Liebknecht'in Leipzig'e gelmesi ufuk açıcı ve gücüne güç katan bir olay oldu. Liebknecht, Hıristiyan bir çırak olarak kent kent gezerken, Lasalle'ın yazılarıyla sosyalizmle tanışan naif Bebel'in aksine, gençliğinden beri bilinçli bir komünistti ve "Londralılarla" (Marx ve Engels için, o dönemde böyle denirdi.) sıkı ilişki içindeydi. Liebknecht'in kişisel ve siyasal olarak önemli bir özelliği de, 1848'de Alman devriminin bastırılmasından beri müthiş bir Prusya düşmanı olmasıydı. Liebknecht ve Bebel Saksonya'da işçi sınıfını politize etmenin yanısıra, 1865'de 23 bin üyeli 106 dernekle, Lasalle'ın kurduğu Genel Alman İşçi Derneği'nden çok daha büyük bir işçi örgütü olan, "sol" liberallerin kurduğu Alman İşçi Dernekleri Kongresi'nde etkin bir güç olmaya başladılar.

Bu arada, Bismarck karşısında çaresiz kalan ve hareket alanını yitiren İlerleme Partisi'nde bunalım, "daha da sol liberal" yeni bir parti doğurdu: Demokrat Parti. Yeni partinin çekirdeği, Alman İşçi Dernekleri Kongresi'ne üye derneklerden oluşuyordu. İşçi sınıfının siyasal bölünmesi hâlâ durmamıştı.

ALMAN-AVUSTURYA SAVAŞI VE KUZEY ALMAN BİRLİĞİ

Bismarck ise, Eylül 1865'denberi, Prusya'yı Alman devletlerinin tartışmasız hamisi haline getirecek hamleyi yapmak için Avusturya'ya yürümenin hazırlıkları içindeydi. İçerde destek sağlayabilmek için de, Alman liberallerine, genel ve eşit oyla seçilecek bir Alman parlamentosu öneriyordu. Liberaller, Bismarck'a güvenmemekle birlikte seslerinin çıkarmadılar. Prusya ordusu, Avusturya'ya karşı harekata başladı. Bismarck, daima Prusya'ya ve kendisine "sıcak" tavır alan Schweitzer'i unutmadı. Hapiste olan Schweitzer, 9 Mayıs 1866'da erken tahliye edildiği gibi, Sosyaldemokrat'a faizsiz olarak 2500 Taler kredi verildi. Schweitzer, Lasalle'ın asla onuruna yediremeyeceği bu siyasal rüşveti kabulde bir sakınca görmedi.

Liebknecht ve Bebel ise, gittikleri yerlerde, Alman halkının, Prusya'nın "kardeş kanı dökmeye dayalı" politikasına karşı elde silah direnmesi gerektiğini arkadaşlarına, Güney Almanya'da da sol liberal Halk Partisi'ine kabul ettirdiler. Ancak Prusya kuvvetleri diğer Avusturya yanlısı Alman devletleriyle birlikte Saksonya'ya girdikleri zaman ne Saksonya kralının ordusu direniş gösterdi, ne de işçiler ve halk Bebel ile Liebknecht'in "silahlı halk ayaklanması" çağrısına uydular.

Dönem, gene Prusya'nın tepeden inmeciliğinin yükseliş dönemiydi. 2 Temmuz 1866'da yapılan seçimlerde İlerleme Partisi 253 sandalyesinden 105'ini kaybederken, Muhafazakarlar sandalyelerini 38'den 142'ye çıkardılar. İlerleme Partisi bir süre sonra bölünecek, daha ılımlı bir Nationalliberale Partei (Ulusal Liberal Parti) doğacaktı. Burjuvazi, gene güçlü bir siyasal örgütten yoksun, siyasal iradesinin Bismarck'ın ellerine teslim ediyordu. Bismarck, burjuvaziye verdiği genel ve eşit oya dayalı Alman parlamentosu sözünü de "bir anlamda" yerine getirdi. Kuzey Almanya'daki Alman devletleri, Hessen ve Saksonya'nın birleş(tiril)mesiyle, "Kuzey Alman Birliği" kuruldu. Kuzey Alman Birliği parlamentosu, genel ve eşit oyla seçilecekti. Ama Prusya; tahtı, dev bürokrasisi ve ordusuyla eski statüsünü, böylece de fiili hükümranlığını sürdürüyordu. Marx ve Engels, Prusya'nın Alman birliği üzerindeki hakimiyetini kesinleştirmesi üzerine gene Almanya'dan ümitlerini kesmişler ve diğer alanlardaki çalışmalarına yönelmişlerdi.

Liebknecht, Saksonya'nın Kuzey Alman Birliği'ne katılmasını engellemek için çalıştı. Genel ve eşit oyun, Prusya'nın hükümranlığı sürdükçe, gerçek demokrasiyi oluşturmak için yeterli olmadığına inanıyordu. Bu çabası etkili olmaktan uzaktı tabi. Kuzey Alman Birliği'nin kuruluşunun tamamlanmasından az önce, Bebel ve Liebknecht "büyük Alman ülkesi" çapında faaliyet göstermek üzere Saechsische Volkspartei'i (Saksonya Halk Partisi) kurdular. Bu parti işçi eğitim dernekleri temelinde örgütlenecekti ve Bebel ile Liebknecht, Prusya'ya karşı olan küçük burjuvaları kazanmayı umuyorlardı. Lasalle'cı Genel Alman İşçi Derneği'nin üyeleri, bu partiden uzak durdular.

12 Şubat 1867 tarihinde, Kuzey Alman Birliği anayasasını hazırlayacak olan Meclis için seçim yapıldı. O sırada kısa bir süre için hapiste olan Liebknecht de, daha önce Almanya'nın (Prusya dahil) tamamını kapsamayan bir parlamento için yapılacak seçime karşı olduğunu açıklamış olmasına rağmen Schneeberg-Lugau bölgesinden aday olmuştu. Schweitzer, aday olduğu bölgede seçilemedi. İşçi hareketinin adaylarından yalnızca August Bebel, Glauchau-Meerane'den Saksonya Halk Partisi adına seçimi kazandı. Ulusal Liberal Parti 79, eski muhafazakarlar 59, Hür muhafazakarlar 36, eski liberaller 27 ve İlerleme Partisi de 19 sandalye kazandı. 31 Ağustos'ta yapılan parlamento seçimlerinde sosyal demokratlar daha başarılı oldular. Saksonya Halk Partisi bu kez 7 sandalye kazandı; Bebel ile bu kez seçilmeyi başaran Liebknecht bunların arasındaydı. Schweitzer de Elberfeld-Barmen bölgesinden seçilirken, Genel Alman İşçi Derneği'nin başka bazı mensupları da milletvekili seçildiler Bu, "sosyal demokrat" siyaset yapan grupların, kişilerin Almanya'daki ilk ciddi seçim sınavıydı ve işçi sınıfının dağınıklığı kendini gösteriyordu.

Bu arada Schweitzer 27 Aralık 1866'da Erfurt'da yapılan kongrede Genel Alman İşçi Derneği'nin basın, söz hürriyeti başta olmak üzere temel demokratik hakları talep eden bir program kabul etmesinin sağlamıştı. Ancak işçi hareketine demokratik hareket alanının sağlanması konusunda Bismarck'a pek güvenemeyeceğini anlamış, "(ulusal) birlik yoluyla özgürlük" sloganını "birlik ve özgürlük" şeklinde değiştirmişti. Schweitzer, derneği de yavaş yavaş geliştirmeye başlamıştı. Gündeminde, siyasal etkinliklerini daha çok Güney Almanya ve Saksonya'da yoğunlaştıran Bebel ile Liebknecht'in güçlenmesini önlemek vardı. İşçi hareketinin iki kanadı arasındaki rekabet şiddetleniyordu.

ALMAN İŞÇİ DERNEKLERİ KONGRESİ "ENTERNASYONAL" PROGRAMINI BENİMSİYOR

Bebel ile Liebknecht ise, Alman İşçi Dernekleri Kongresi'ne ağırlıklarını koymayı ve bu Kongreyi sosyalist bir çizgiye çekmeyi tasarlıyorlardı. Özellikle Kuzey Alman burjuvazisinin, yeni devletin kurulmasından sonra giderek Bismarck'la uzlaşması üzerine, ulusal çelişkilerin üstü örtülmüş, burjuvazinin işçi sınıfıyla çelişkisi bütün çıplaklığıyla belirginleşmeye başlamıştı. İşyerlerinde çelişkiler artıyordu. Saksonyalı işçi delegeler, Alman İşçi Dernekleri Kongresi'nin 1867 Gera toplantısında, iş gününün 10 saate indirilmesi, çocukların çalışmasına ve Pazar günü çalışmaya son verilmesi, çalışma düzeninin saptanmasına işçilerin katılması gibi önerileri içeren bir " sosyal program" sunmayı tartışıyorlardı. Şimdi Dresden İşçi Derneği'nde etkin olan Vahlteich, katıldığı toplantılarda işçilere sosyalist kitaplar ve dergiler okumayı öğütlüyordu. 1867 Gera kongresi, sosyalist konuşmaların yapıldığı, bu arada Prusya karşıtı sözlerin de çokça söylendiği bir toplantı oldu ve August Bebel, Dr. Max Hirscg'e karşı kazanarak Alman İşçi Dernekleri Kongresi başkanlığına getirildi. Bebel böylece Almanya'da ulusal çapta bir işçi örgütünün başına gelen ilk işçi olma "ünvanı" da kazanmış oldu.

Bebel ve Liebknecht, Alman İşçi Dernekleri Kongresi'nin 1868 Nürnberg toplantısında önemli bir atakla girdiler: Kongrenin programının Enternasyonal İşçi Birliği'nin programıyla uyumlu hale getirilmesini önerdiler. Bu adım , Liebknecht için bir anlamda Marx'a karşı yerine getirmekle yükümlü olduğunu hissettiği bir siyasal misyon; bir anlamda da belki "Londralılar" ın güvenini ve sevgisini Bebel ile birlikte yürüttükleri siyasal hareketi kazanmak için bir "manevra" idi. Liebknecht daha önce de Marx'a müracaat ederek, Schweitzer'in Genel Almanya İşçi Derneği'nin Enternasyonal tarafından resmen "sekter" ve "hain" olarak tanımlanmasını istemiş ancak Marx Liebknecht'de ve onun siyasal çizgisinde, sınıfsal olmaktan uzaklaşıp Anti-Prusya bir küçük burjuva demokratik niteliğe bürünme eğilimi gördüğü için bundan kaçınmıştı. Schweitzer'in de 1867'de yayınlanan Kapital'in ilk cildini dergisi

Sosyal demokrat'ta geniş yer ayırarak tanıtması, Alman işçi hareketinin siyasal örgütünü ve önderliğini oluşturma rekabeti içindeki iki çizginin "Marx'a yakın olma" kozunu elde etmek için de bir yarış içinde olmalarının sonucuydu. Tek neden bu olmasa da, Liebknecht'in Alman İşçi Dernekleri Kongresi gündemine delege Schweichel aracılığıyla Enternasyonal'in programıyla uyum sağlama önerisini aniden getirmesinde bu rekabetin bir payı vardı. Öneri, uzun süren tartışmalardan sonra, 32'ye karşı 61 oyla kabul edildi. Alman İşçi Dernekleri Kongresi böylelikle Marx tarafından kaleme alınan şu temel siyasal ilkeleri program olarak benimsemiş oluyordu:

1. Emekçi sınıfların özgürlüğü bizzat emekçi sınıflar tarafından fethedilmelidir. Emekçi sınıfların mücadelesi sınıfsal imtiyazlar ve tekeller için değil, eşit görevler ve tüm sınıfsal egemenliğin kaldırılması için verilen bir mücadeledir.

2. Çalışan insanın üretim aletlerinin tekeline (bunlara sahip olana) olan ekonomik bağımlılığı, her türlü esaretin, toplumsal sefaletin, maneviaşağılanmanın ve siyasal bağımlılığın temelini oluşturur.

3. Siyasal hareket, emekçi sınıfların ekonomik kurtuluşunun vazgeçilmez aracıdır. Toplumsal sorun siyasal sorundan ayrılamaz,çözümü ise ancak demokratik devlette mümkündür.

Bu önemli siyasal atılımı yapan Kongre'nin başkanlığına gene Bebel seçildi. 1868 Nürnberg toplantısından sonra, Alman İşçi Dernekleri Kongresi üyesi 99 dernekten 26'sı ayrıldı.

SENDİKAL ÖRGÜTLENME VE "SENDİKA HAKKI" TARTIŞMASI

Alman işçi sınıfı, adım adım siyasal örgütünü ortaya çıkarmaya doğru giderken, ekonomik alanda mücadelesini yürütebileceği örgütlenmeler oluşturmak için uğraşıyordu. Prusya'da ve Almanya'da hâlâ işçilerin işveren karşısında kendilerini toplu olarak temsil edecek bir organ oluşturma, dolayısıyla sendikalaşma hakkı yoktu. Lasalle'ın fikirleri doğrultusunda yürüyen Genel Alman İşçi Derneği'nin sendikal mücadeleyi, aslolan siyasal mücadele yanında marjinal önemde görmesi, bu alanda mücadele verilmesini geciktiren etkenlerin başlıcasıydı. Ancak bütün bunlar 1864'de ciddi bir grev dalgası yaşanmasının engellemedi. Leipzig'de 600 matbaacı, Hamburg'da gemiciler, Berlin'de ayakkabıcılar ve duvarcılar, Altenburg'da terziler greve gittiler. Sendikal mücadeleyi önemsiz sayan Genel Alman İşçi Derneği, bu fikrini açıklamaya devam etmekle birlikte, Hamburg'da grev fonu açarak işçileri maddi yönden ciddi şekilde destekledi. Bu grev dalgası, sendika yasak olmasına karşın gene de fiilen sendika denebilecek işçi dayanışma örgütlerinin doğmasına yol açtı. 1866'da bir kongre toplayan matbaa işçileri, 85 yerde temsilciliği olan bir "kartel" kurarak ilk ulusal "sendika-öncesi"örgütü kurdular. Vahlteich'la birlikte 1863'de Leipzig'de oluşturdukları İleri işçi derneğiyle, Lasalle'a Genel Alman İşçi Derneği'ni kurması için gerekli itkiyi veren sigara işçisi Fritzsche, bu dönemde de büyük bir sendika örgütü olarak ön plana çıktı. Fritzsche, 1865'de bir Genel Alman Sigara İşçileri Derneği kurarak. Bu derneği 1866'da ulusal denebilecek bir ölçek ve niteliğe ulaştırdı. Bu dernek adına çıkardığı Der Bolachafter (Elçi) dergisine Lasalle'ın "İşçiler, üzerinde geleceğin kilisesinin kurulacağı kayalardır" şiarını kaydeden Fritzsche, resmi yazışmaları "sosyal demokrat selamlar" diye yazarak imzalıyordu.

1865/66'da sendika hakkı tartışması alevlendi. Muhafazakarların eğilimi, bütün işçilerin zorunlu üye yapılacağı korporasyon sisteminin getirmekti. Buna hem Lasalle'cılar, hem Bebel, hem de liberaller karşı çıkınca tasarı olgunlaşamadı. Bu aradı burjuva basın da sendikalaşma hakkının tanınmasından yana bastırmaya başlamıştı. Liberal politikacılar, "adalet ilkeleri ve ekonominin mantığı açısından" sendika hakkının verilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Bismarck da bu konuda umut

vermeye başlamıştı. 1866 Şubat'ında, sendikalaşma hakkını tanıyan yasa tasarısı hazırdı; bu kez de Prusya'nın Avusturya'ya savaş açması yüzünden tasarı yasalaşamadı.

Ancak işçi dernekleri, sendikalaşma hakkı için yürüttükleri kampanyayı sürdürdüler. Zaten fiilen sendikal amaçla kurulmuş olan derneklerin sayısı büyük bir sayıya ulaşmıştı. Bu hakkın resmen verilmesi artık bir ayrıntı haline gelmişti; 21 Haziran 1869'da bu da halloldu. Bu sıralar Liebknecht, işçi derneklerini dolaşarak İngiltere'deki sendikalar üzerine dersler veriyordu. Schweitzer ve onunla birlikte hareket eden Fritzsche de işçilere, büyük fedakarlıklara mal olan ve kazanımları kolayca geri götürülebilecek olan grevlerin, ancak onlara sınıf bilinci kazandırmak bakımından faydalı olduğunu anlatıyorlardı.

27 Eylül 1868'de Schweitzer ve Fritzsche, Berlin'de büyük bir sendikal örgütler toplantısı düzenlediler. Bu, gerçekten "büyük" bir toplantı oldu; 110 yerden 56 derneği ve söylenene göre 142 bin işçiyi temsilen 206 delege gelmişti. Schweitzer, rakipleri Bebel ile Liebknecht'i "yasal sorun çıkabilir" gerekçesiyle toplantıya çağırmadı. Toplantıya 12 kişilik bir heyetle gelen İlerleme Partililer de, Schweitzer tarafından "mülk sahibi sınıfların temsilcisi oldukları için" salon dışına çıkarıldılar. Berlin Kongresi'nde, Schweitzer'in başkanlığı ve Fritzsche'nin sekreterliğinde, Allgemeiner Deutscher Arbeiterschaftsverband'ın (Genel Alman İşçileri Birliği) kuruluşuna karar verildi. Bu "ilkel" sendikal konfederasyona bağlı 12 mesleki birlik olacaktı; 1) Maden işçileri, 2) Metal işçileri, 3) Vasıfsız el ve fabrika işçileri, 4) Kumaş boyacıları, dokumacılar ve manüfaktür işçileri, 5) Ayakkabıcılar, 6) Fırıncılar, 7) Ciltçiler ve deri işçileri, 8) Oduncular, 9) Duvarcılar, 10) Terziler, 11) Yapı işçileri, 12) Tütün işçileri.

Sendikaların nasıl bir yapıda örgütleneceği meselesi, kısa bir süre sonra iki sosyal demokrat çizgi arasında tartışmalara yol açtı. Genel Alman İşçileri Birliği son derece merkeziyetçi bir yapıda örgütlenmişti; tek tek dernekler (sendikalar) bağlı oldukları mesleki birliğe, mesleki birlik de Birlik yönetimine kesinkes itaat etmek zorundaydı, Bu da Schweitzer'in kesin sultası anlamına geliyordu. Bu cendereden rahatsız olan ve Schweitzer'in "ücretlerin tunç kanununu" artık kabul etmemesine içerleyen bazı sadık Lasalle'cı dernekler, Schweitzer'den koparak Kontes von Hatzfeldt'in çevresinde küçük bir grup oluşturdular. Kontes von Hatzfeldt Lasalle'ın başarılı bir savunması sayesinde kocasından boşanmış, minnet duygusuyla ona ömür boyu iyi bir maaş bağlamıştı. Lasalle, Kontes von Hatzfeldt'le sürekli mektuplaşmış en derinlikli siyasal düşüncelerini ona açmıştır.

Bir broşür yayınlayarak Schweitzer'in sendikal örgütlenmedeki merkeziyetçiliği eleştiren Bebel ve yoldaşı Lievknecht'in Alman İşçi Dernekleri Kongresi aracılığıyla ilişkide oldukları "sendika öncesi" dernekler ise, genellikle "iş kooperatifi" adı altında örgütleniyordu. Bunlar, kooperatifçiliğin "öz-yardım"ilkesine dayalı bir sendikacılık modeli geliştiriyorlardı.

Liberaller, sendikalaşma hakkının tanınacağının anlaşıldığı ve işçi sınıfının bu yönde hareketlendiği günlerde treni kaçırmak istemediler. İlerleme Parti'li politikacılar Hirsch ve Duncker, işçilere yönelik toplantılar yaparak "Schweitzer gibi tepeden inme değil, İngiltere'deki gibi aşağıdan yukarıya kurulacak sendikalar"vaadettiler. Daha sonra, gerçekten, burjuvazinin bağış kaynaklarından oluşturdukları maddi güçle bu iki politikacı bazı sendikaların kuruluşuna önayak oldular. "Sınıf mücadelesi" kavramını gündemden kaldırmak için çırpınan ve genellikle "iş birliği" adıyla örgütlenen bu sendikalar, Alman işçi sınıfı içinde "Hirsch-Duncker sendikaları" olarak bilindi ve ciddi bir gelişme gösteremediler.

Sendikalaşma tartışmalarından dolayı işçi hareketinin büyük bir canlılık içine girmesi ve 1864'deki grev dalgasının verdiği ürkütünün yanısıra, savaşa hazırlanan ekonominin talebi yükselmesi sonucu, 1865-1870 döneminde genel olarak ücretler yükseldi. Gerçek ücret ortalaması, 1860-1870 arasında 72 Taler'den 77 Taler'e çıktı. Ancak yöreler, meslekler, kır-kent, kadın-erkek, Doğu-Batı arasındaki ücret eşitsizliği muazzam boyutlardaydı.

1869 Aralık'ında ise, o zamana kadar Almanya'nın en büyük grevi yaşandı. Üstelik grevin başlama nedeni ekonomik değil, siyasal idi. Waldenburg'daki dev maden işletmesinde çalışan işçiler, bir "Hirsch-Duncker sendikası" kurmuşlardı; ne var ki patron sendikayı tanımıyordu. Bunu protesto için, 7400 maden işçisinin 6400'ü 1 Aralık'ta işi bıraktı. İşçilere sendika kurma fikrini aşılayan liberal politikacı Hirsch, grev yapılmasına karşı çıkmasına rağmen, işçiler için, 26 bini İlerleme Partisi'nden olmak üzere 30 bin Taler toplandı. Grev sekiz hafta dayandıktan sonra bitti. Ancak, monarşik eğilimli olan ve o zamana kadar kendilerine hitap etmek için Breslau'dan gelen sosyal demokrat ajitatörleri konuşturmayan Waldenburg işçileri, sosyal demokrasiye yönelmeye başladılar.

EISENACH KONGRESİ VE SOSYAL DEMOKRAT İŞÇİ PARTİSİ'NİN KURULUŞU

İşçi sınıfının örgütsel inisyatifi ve canlılığı gelişirken, Genel Alman İşçi Derneği'nde de Schweitzer'in "tek adam" yönetimi sarsılmaya başlamıştı. Özellikle Alman İşçi Dernekleri Kongresi'nden, liberallere yakın derneklerin ayrılıp Kongre'nin sosyalist bir çizgiye girmesinden sonra, işçi sınıfının siyasallaşmış unsurları önder konumdakileri sosyal demokrat hareketin birleşmesine zorluyorlardı. Genel Alman İşçi Derneği'nin Mart 1869 Elberfeld kongresinde bu konuyu tartışmak üzere Bebel ile Liebknecht'in kapalı oturuma davet edilmeleri, ideolojik olduğu kadar kişisel hırsı nedeniyle de onlarla biraraya gelmek istemeyen Schweitzer için büyük bir yenilgi oldu. Bunu, Genel Alman İşçiler Birliği'nin Mayıs 1869 Kassel kongresinde telafi etmek istedi. Schweitzer. Kongrenin gündemine, zaten son derece merkeziyetçi olan Birlik yapısını tabanın inisyatifinden tamamen yoksun kılacak bir öneri getirdi. Bu öneriye göre, birlik merkezi ile işletmelerdeki işçiler arasındaki bütün ara kademeler iptal edilecek, işçiler grevler için merkezde oluşturulan bir kasadan yardım alacaklardı. Bu ultra-merkeziyetçi öneri reddedildi.

Bu tartışmalı kongrelerden hemen sonra Schweitzer, 18 Haziran 1869'da, Genel Alman İşçi Derneği'nden 1867'de koparak Kontes Hatzfeldt çevresinde aynı isimle küçük bir örgüt oluşturmuş olan sadık Lasalle'cılarla birleştiğini açıkladı. Birleşik Genel Alman İşçi Derneği'nin başkanı da, tahmin edilebileceği gibi, kendisi olmuştu. Schweitzer, buna bağlı olarak, kendisinin Sosyal demokrat'ta, Bebel ile Liebknecht'in de Demokratisches Wochenblatt'ta, karşılıklı ilan etmiş oldukları "saldırmazlık paktı"nın geçersiz olduğunu açıkladı. Hırslı politikacı böylece, sosyal demokratların gündemdeki birleşmesinin kendi önderliği altında gerçekleştirmek için atağa geçmiş oluyordu.

Ancak bu atak ters tepti. Schweitzer, Lasalle'cıların derneğini, bu örgütün etkisiz başkanı Mende ile anlaşarak ele geçirmişti. Sadık Lasalle'cıların asıl önderleri sayılabilecek Bracke, Bremer, Spier, ayakkabıcı Schumann, oduncu York ve terzi Schob 22 Haziran 1869'da Schweitzer'in bu yaptığını bir "darbe" olarak tanımladılar

ve "sosyal demokratları bir partide birleşmeye" çağırarak Genel Alman İşçi Derneği'nden istifa ettiler. Liebknecht ile Bebel'in safına geçmişlerdi. Önemli Lasalle'cılardan sadece Fritzsche'nin gönlü, Liebknecht ve Bebel'le birleşmeye elvermemişti. Schweitzer bunu üzerine, sadık Lasalle'cıları Genel Alman İşçileri Birliği'nden ihraç etti. Bu ihraç, sosyal demokrasinin bu üst sendikal örgütünde erimelere yol açtı. Çünkü Lasalle'cılardan York ve özellikle de Fritzsche, beraberlerinde çok sayıda işçiyi de götürdüler. Schwitzer'in işçi hareketi ve sosyal demokrasi içinde ciddi ölçüde itibar kaybetmesine yol açan bu gelişmelerin ışığında Liebknecht, bütün Alman işçi örgülerini Enternasyonal'in ilkeleri temelinde birleştirmek için zamanın geldiği kanısındaydı. Fritzsche dışında kalan 63 Lasalle'cı önderin, Bebel'le birlikte davranan Alman İşçi Dernekleri Kongresi üyesi dernekleri 7-9 Ağustos 1869'da Eisenach'da toplantıya davet etmesiyle, Alman sosyal demokrasisini birleşmeye götüren ilk adım atıldı. Einsenach kongresiyle partileşme gerçekleştirilecek, 1875'de Gotha kongresiyle örgütsel bütünlük sağlanarak birleşme süresi tamamlanacaktı.

Eisenach'da Liebknecht Prusya nefretinin de etkisiyle, Almanya'nın ulusal ve demokratik bir cumhuriyet olmasına yönelik tartışma konularını da gündeme getirmeye eğilimliydi. Ancak Lasalle'cılar buna karşı çıktılar. Eisenach kongresi, Alman İşçi Dernekleri Kongresi'nin 1868 Nürnberg toplantısında kabul edilen "Enternasyonal'e uyum programı"nı aynen benimsedi. Ancak, Lasalle'cıların siyasal görüş ve söylemleri doğrultusunda kavramsal tashihler yapıldı. "Çalışan insanın her türlü bağımlılığının temelinde üretim aletlerinin tekeline olan ekonomik bağımlılığı yatar" saptaması, "kapitaliste olan ekonomik bağımlılık" olarak değiştirildi; Lasalle'cı sosyalizm tasarısı da, "bugünki ücret sistemine dayalı üretim biçiminin ortadan tamamen kaldırılarak bunu yerine her işçiye emeğinin tam karşılığını vererek kooperatif üretiminin getirilmesi" şeklinde bir ifadeyle programda yerini aldı. Programda genel oy, basın, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü gibi demokratik haklara yakın hedef olarak yer verildi. Komünist Manifesto'da yer alan gelir vergisinin yanısıra, Manifesto'nun miras hakkını tanımadığı için yer vermediği miras vergisi de Eisenach programının yakın hedefler olarak bir halk ordusunun kurulması, kadınların çalıştırılmasının kısıtlanması, çocukların çalıştırılmasının yasaklanması, iş gününün kısaltılması belirtiliyordu. Lasalle'ın programının temel unsurlarından olan, üretim kooperatiflerinin devlet kredileriyle desteklenmesi ilkesi de programda yerini aldı. Eisenach'da kabul edilen parti programı, bütün üyeleri bulundukları yerlerde ve her yerde işçi dernekleri kurmakla yükümlendiriyordu.

Enternasyonal'in ilkeleriyle Lasalle'ın temel siyasal görüşlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan bu programla kurulan partinin adı, Sozialdemokratische Arbeiterpartei (Sosyal Demokrat İşçi Partisi) -SDAP olarak saptandı. Partinin merkezi, Aşağı Saksonya'nın önemli endüstri merkezlerinden Braunschwig oldu. Üç kişilik yönetim komitesine, Genel Alman İşçi Derneği kökenli üç Lasalle'cı, Bracke, Geib ve Pier getirildiler. Leipzig'de yayınlanmasına karar verilen parti yayın organı Volkssteaat'ı (Halk Devleti) ise Liebknecht yönetecekti.

Partinin kurulmasından sonra işlevsiz kalan yaklaşık 10 bin üyeli Alman İşçi Dernekleri Kongresi de, kısa bir süre sonra kendini feshederek SDAP içinde erildi. Kongre, kendini feshederken, işçileri sendikal olarak Bebel'in önerdiği "uluslararası iş kooperatifleri" yapısı içinde örgütlenmeye çağıran bir karar aldı. Aslında Bebel'in sendikalaşma modeli işçi sınıfının uluslararası dayanışması ilkesinin sembolik olarak ifade etmenin ötesinde, program yönünden gerek Schweitzer'in Genel Alman İşçileri Birliği'nden, hatta gerekse Hirsch-Duncker sendikalarından pek farklı değildi. O dönemde bütün sendikalar aynı ilkeleri ve hedefleri savunuyordu: işçi ve işveren taraflarının karşılıklı olarak birbirlerinin onuruna saygılı olması; sendikaların iş değiştiren, hastalanan ve ölen üyeleri için harcama yapabilecekleri bir "serbest kasa"ya sahip olması; üretim kooperatiflerinin devletçe desteklenmesi, dolayısıyla işçilerin ve sendikaların "model" tercihleri, doğrudan doğruya siyasal tercihlerine bağlıydı. Nitekim, SDAP'nin Alman işçi hareketinin ve sosyal demokrasinin ana akımı haline gelmesine koşut olarak, işçiler Bebel'in "uluslararası işçi kooperatifleri" modelini benimsemeye başladılar. İlk olarak, Schweitzer"den kopan metal işçileri bir "uluslar arası işçi kooperatifi" şeklinde örgütlendiler. Onları, gene Schweitzer'in Genel Alman İşçiler Birliği'nden ayrılan terziler, oduncular ve ayakkabıcılar izledi. Duvarcılar ve yapı işçileri aynı çatı altında bu modele göre örgütlendiler. Sonraki aşamada, ciltçiler ve gene aynı çatıda birleşen manüfaktür, fabrika ve el emekçileri Bebel'in modeline uydular. 1870'lere girerken Almanya'da Schweitzer'e Bebel'e veya Hirsch-Duncker'e bağlı olmayan sadece matbaa işçileri ve tütün işçileri kalmıştı.

SOSYAL DEMOKRASİ İÇİNDE TARTIŞMA VE REKABET

SDAP'nin kurulmasından sonra, Alman işçi sınıfı ve sosyal demokrasi, gündelik politikada ve siyasal kamuoyunda giderek diğer partilerden ve sınıfsal politikalardan ayrışmaya başladı. Özellikle cumhuriyetçi liberallerle sayısal farklılıkları belirginleşiyordu. Enternasyonal'in 1869 Basel kongresinde, Liebknecht'inde iç politikaya ilişkin itirazlarına rağmen "kerhen" oy verdiği "toprakta özel mülkiyetin kaldırılması" kararının alınması, burjuva liberal kamuoyunda sosyal demokratlara (özellikle de SDAP'e) cephe alınmasına yol açtı. Liebknecht'le birlikte siyasal hareketlerini başlattıklarından beri hep küçük burjuva radikalleri ile ortak hareket etmeye alışık olan Bebel de, aynı yıl Württemberg bölgesine düzenlediği "ajitasyon turu"nda, liberal Halk Partisi yöneticileriyle halk önünde sert tartışmalara girdi.

SDAP içinde de, sosyalizmin hangi yoldan gerçekleştirileceği sorusu ve bu çerçevede seçim meselesi önder kadrolar içinde yoğun tartışmalara yol açmaktaydı. Liebknecht, 1869'da Berlin Demokratik İşçi Derneği'nin bir kongresinde yaptığı konuşmada, Marx'ın yazılarından da alıntılar yaparak, "yeni toplumun mevcut eski devlet yapısıyla taban tabana zıt olduğunu" anlattı. Parlamentonun bir komedi olduğunu, "parlamentoda temsil edilen egemen sınıflara karşı sosyalizmin bir teori sorunu değil, diğer bütün iktidar sorunları gibi savaş meydanında, sokakta çözülecek bir iktidar sorunu olduğunu" savundu Bebel ise hem yakın vadede devrimci ayaklanmaya dayalı bir çözüme inanmıyordu. Hem de parlamentoda mücadele yolunu tamamıyla terk etmeyi doğru bulmuyordu. 1869'un sonunda, klasikleşerek ölümüne dek 13 kez basılacak olan bir broşür yazdı. Bu broşürde ağırlıkla iki nokta üzerinde duruyordu. Birincisi, işçi sınıfının fazla tecrit edilmesi ihtimalinden duyduğu endişenin de etkisiyle, "işçi sınıfı" kavramının içeriğinin geniş tutulması gerektiğini anlatmıştı: zanaatkarlar, küçük çiftçiler, kapa emekçileri, yazarlar, öğretmenler, düşük dereceli memurlarda işçi sınıfına dahil edilmeliydi. İkinci olarak da sosyalizmin "'yasal' denilen yoldan mı,'devrim' yoluyla mı" gerçekleşeceği tartışması üzerinde duran Bebel, hem bu konuyu tartışmanın yasal sakıncalarına değinip hem de "duruma pratik olarak müdahale etmenin gerekeceği o an geldiği zaman, bugünkü bu düşünce

ayrılıklarının anlamını yitireceğini, koşulların kendi doğal yollarını oluşturacağını" söyleyerek "orta yol" u tutturuyordu. SDAP'nin 1870 Stutgart kongresinde, Bebel'le mutabakata varmış olan Liebknecht de son derece radikal bir konuşma yapmasına karşın, "partinin ajitatif amaçlarla seçimlere gireceğini " açıkladı: ancak SDAP seçimi ve parlamentoyu, bizzat bu organların hiçliğini ve bir komedi olduğunu sergilemek için kullanacak, hiçbir partiyle de ittifaka girmeyecekti.

"Seçimle mi, devrimle mi?" tartışmalarının 1870'lere girerken bu denli gündemde olması, Alman sosyal demokrasisinin iktidarın eşiğinde olduğunu düşündürmemeli. Aksine, işçi hareketi ve sosyal demokrasi belki de ortaya çıkışından beri en dağınık evresini geçiriyordu. Özellikle de örgütler arasındaki rekabet son derece yıpratıcı ve güçten düşürücüydü. Schweitzer, Lasalle'cılar çoğunluğunu kapsayan Genel Alman İşçi Derneği'ni her şeye rağmen geliştirmişti ve bu örgüt hâlâ en büyük işçi örgütüydü. Berlin ve Hamburg gibi iki büyük endüstri merkezi, Schweitzer'in kaleleriydi. Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Saksonya'da Ren'in Doğu yakasındaki endüstri merkezlerinde ve bir ölçüde Güney Almanya'da güçlüydü. Ren bölgesinin yoksul ve geri kalmış dağlık kesiminde ise, Kontes Hatzfeldt, Lasalle'cıları bir fraksiyonun etrafında toplamıştı. 1870'de Chemnitz'de geceyarısı bu üç sosyal demokrat grup taraftarı işçiler sokakta çatışmışlardı. Zaman zaman böylesine şiddetlenebilen rekabetin işçiler üzerinde sosyalizmden soğutucu etkileri de görülmedi değil.

1870'lerin başında, Mainz piskoposu Ketteler'in Christlich-Soziale Blaetter (Hıristiyan-Sosyal Dergi) dergisi etrafında, Ren'in Batı yakasında bir süre oldukça güçlü bir muhafazakar işçi hareketi örgütlemeyi başarması bunun örneklerinden biridir.

FRANSA-ALMANYA SAVAŞI, YENİ ALMANYA DEVLETİ, PARİS KOMÜNÜ VE SOSYAL DEMOKRASİ

1870 Temmuz'unda Fransa/Alman savaşı patlak verdiğinde, işçi sınıfı iç siyasal rekabetten yıpranmış, dağınık durumdaydı. Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin yanısıra diğer sosyal demokrat gruplar da, savaşı siyasal olarak öngörmemişler, bu konuda politika üretmemişlerdi. Örgütsel ve ideolojik olarak, uluslararası işçi sınıfı dayanışmasına dayalı bir perspektif geliştirmekten de uzaktılar. Yalnızca Liebnecht, 3. Napolyon'un savaş ilanında iki gün önce, 17 Temmuz'da SDAP'nin Saksonya kongresinde yaptığı konuşmada Fransız işçi sınıfının ve demokratlarının savaş karşıtı tutumların överek "hanedanlar savaşı"na karşı çıkmıştı. Ancak bu konuyu görüşmek üzere Braunschweig'da toplanan SDAP kongresi, Liebknecht gibi Bismarck'ı değil, 3.Napolyon'u tiranlıkla kamuoyunu yanıltmakla ve kendi polis devletini korumak için savaş kışkırtıcılığı yapmakla suçlayarak, Almanya'yı "hakarete ve saldırıya uğrayan taraf" ilan etti. Braunschweig bildirisinin son satırları ilginçtir. "Yaşasın Almanya! Yaşasın proletaryanın uluslararası mücadelesi!" Schweitzer ve Lasalle'cılar da açıklamalarında 3. Napolyan'dan "sosyalizmin can düşmanı" diye söz ettiler. Breslau'da SDAP'lilerle Lasalle'cılar ortak bir bildiri hazırlayarak. "Alman işçilerini Fransız halkına değil, Fransız tahtındaki kana susamış adama karşı olan bu savaşta göğüslerini siper etmeye" çağırdılar!

Bu milliyetçi hava içinde Liebknecht ve Bebel yalnız kaldılar. Liebknecht 21 Temmuz'da Prusya Meclisi'nde savaş kredilerinin verilmesi aleyhine oy kullanmaktan yanaydı. İşçi sınıfının da dahil olduğu "savaş coşkusu" ndan tedirgin olan Bebel ara çözüm önerdi: Bebel ve Liebknecht "İşçi Enternasyonali üyeleri ve ulusların kardeşliğine inananlar olarak bu hanedanlar savaşına karşı çıktıklarını" açıklayarak oy vermekten kaçındılar.

23 Temmuz'da toplanan Enternasyonal genel konseyi, "savunma savaşı veren Almanlar" sempatisini Marx'ın kaleme aldığı bildiriyle açıkladı. Ancak Prusya ordusunun Sedan savaşını kazanıp 3. Napolyon'un Alsas-Loren'i işgal etmesi, Marx'ı durumu yeniden

Resim-4: August Bebel ve Wilhelm Libeknecht, Almanya-Fransa savaşına muhalefet ettikleri için "vatana ihanet" suçlamasıyla yargılanıyorlar. (temsili resim)

değerlendirme yöneltti. Marx'a bu koşullarda Avrupa'da tarihin odağında bulunan işçi sınıfının Fransız değil, büyük bir misyonla yüklenen Alman işçi sınıfı olduğunu düşünüyordu. Enternasyonal'in 12 Eylül 1870'de yayınladığı ikinci bildiri, bu perspektifle, Alman işçi sınıfını savaşa karşı gösterilerde bulunmaya çağırdı.

Marx, Enternasyonal bildirisi yayınlanmadan önce, Eisenach'cılardan Bracke aracılığıyla bu görünüşünü SDAP yönetimine de iletti 6 Eylül 1870'de "tarihi" Eisenach'da toplanan SDAP'liler, savaş karşıtı bir bildiri yayınladılar. Marx bu noktaya, uluslararası politika açısından durumun tehlikeli bir noktaya ulaşmasından dolayı gelmişti. Eisenach'cılarınsa iki şeye, ağırlıkla, "işgalci" bir savaşa ahlâken karşı olmalarıydı. 28 Kasım 1870'de Bebel ve Liebknecht, yeni savaş kredilerine red oyu kullandılar. Lasalle'cılar onlara katıldı.

Gerçi Bebel ve Liebknecht, red oyu kullanırken hiç de işçi sınıfının uluslararası dayanışmasından bahsetmemişler, "soylu Fransız halkı ve işçi sınıfı ile Alman halkının kardeşliği" gibi motifler kullanmışlardı. Gene de, sosyal demokratların bu tavrı, işçi sınıfının ilk kez burjuva kapından ayrı bir yön çizmesi anlamına geliyordu, Sosyal demokratlar siyasal olarak burjuva kamuoyunda tecrit edildikleri gibi, üzerlerine polisiye önlemlerle de gidildi. Eisnach bildirisi imzacıları ile Bebel ve Liebknecht tutuklandılar, SDAP yayın organı Volksstaat toplatıldı.

Fransa-Prusya savaşının ilk önemli sonucu, yeni Alman İmparatorluğu'nun kurulması oldu Fransa'ya karşı kazandığı zaferin itibarını kullanan Bismarck, Bavyera, Hessen. Württemberg gibi Güney Alman devletlerinin yaklaşımını sağlayarak Almanya'nın birliğini sağlayan son adımın mimarı oldu. 18 Ocak 1871'de Paris Versailles sarayında düzenlenen törenle, Prusya kralı I. Wilhelm Alman İmparatoru ilan edildi; Kuzey Alman Birliği'nin 1867 Anayasası, yeni İmparatorluğun Anayasa'sı olarak saptandı. Hem SDAP, hem de Lasalle'cılar, temel demokratik hakları içermeyen bu Anayasa'yı protesto ettiler. Tepeden inme ulusal birliğin gerçekleşmesini sağlayan Bismarck, gücünün doruğundaydı. SDAP, o günlerdeki bir siyasal tahlilinde, "Bismarck'ın ve burjuvazinin politikalarının birbirine eklemlenmesini artık umabiliriz" saptamasının yapmıştı.

Bu ortamda, yeni İmparatorluğun ilk genel seçimi, 3 Mart 1871'de yapıldı. Lasalle'cı adaylar yaklaşık 63.000, SDAP ise 39.000 oy aldı, İki sosyal demokrat grubun toplamının oy yüzdesi % 3.3 idi. Milletvekili seçilen tek sosyal demokrat, Bebel oldu. Schweitzer, seçimi kaybetmesi ve Sozialdemokrat'ın satışlarının düşmesi üzerine, dernek ve dergi yönetiminden çekildi, 1875'de de öldü. 1871'den itibaren Genel Alman İşçi Derneği'nin başkanlığını Hasenelever; isim değiştirerek Neuer Sozialdemokrat (Yeni Sosyal

Demokrat) olan derginin yöneticiliğini ise Hasselmenn üstlendi.

1871 ilkbaharında, Fransa-Prusya savaşının bir başka (dolayı) sonucu, Paris Komünü bütün Avrupa'yla birlikte Almanya'yı da sarsmaya başladı. Alman burjuvazisi, Komünden dolayı gerçek bir infiale kapılmıştı. Komün, özellikle kanlı bir şekilde bastırılışından sonra Alman işçi sınıfında büyük bir dayanışma duygusu uyandırdı. Sozialdemokrat'ta olsun, Volkssatta'da olsun, Komün'ü selamlayan yazılar yer aldı. Bebel'in Meclis'te tek sosyal demokrat milletvekili olarak Komün'ü savunan ve selamlayan bir konuşma yapması, Alman sosyal demokrat hareketinin burjuva reel politikası ile köprüleri atmasının tarihi aşamalarından biri sayılabilir, Bismarck, Komün'ü "kriminal bir olay" olarak tanımlayarak cevap verince tekrar kürsüye gelen Bebel, Alman sosyal demokrasisinin parlamentodaki tarihinin en radikal konuşmalarından birini yaptı: "Beyler; şu anda Paris bastırılmış olsa da, Paris'teki mücadelenin sadece küçük bir öncü savaşı olduğunu, Avrupa'da meselenin esasının daha önümüzde durduğunu: ve birkaç on yıl geçmeden, Paris proletaryasının savaş haykırışının: saray'lara savaş, madenlere barış, sefalete ve adalete ölüm, tüm Avrupa proletaryasının savaş haykırısı olacağını size hatırlatırım!"

1870'LER: İŞÇİ SINIFININ SENDİKAL MÜCADELESİ YÜKSELİYOR

1870'lerin ilk yarısı, Alman tarihinde "Gründerjahre", yani "kurucu yıllar" olarak anılır. Bu dönem, yeni Alman İmparatorluğu'nun iktisadi. İdeolojik ve örgütsel yapısıyla ilgili köklü biçimlenmelerin olduğu dönemdir. Almanya'nın Avrupa'da bir "büyük güç" olarak ortaya çıkışının burjuvaziye getirdiği girişim heyecanı ve Fransa'dan alınan 5 milyar Frank savaş tazminatı., ilk yıllarda büyük bir ekonomik atılıma yol açtı. Anonim şirketlerin kuruluşunda büyük bir artış gözlendi (1870'de 295; 1874'de 857) altyapı yatırımları hızla gelişti. 1873'de önce Viyana, sonra Berlin borsalarının aşırı iyimser beklentilerin ve spekülasyon salgınının sonucu olarak çökmesi; 1874 demiryolları, 1875 maden sanayi bunalımı, bu ileri atılımı dizginleyen gelişmeler oldu. Ancak bir bütün olarak bu tablo yürüyen bir kapitalist ekonominin görünümünü sunuyordu. 1870-1875 dönemi, ayrıca Bismarck'ın katolik kilisesine karşı başlattığı "Kulturkampf"ın (Kültür mücadelesi) gemi azıya aldığı yıllardı. "Kulturkampf", Bismarck'ın merkezi devlet otoritesi dışındaki bütün otorite odaklarını ezmeye yönelik ideolojisinin ürünüydü.

1870-1875 dönemi, iktisadi atılıma koşut olarak, ekonomik eşitsizlik uçurumunun büyümesini ve şehirdeki işçi sınıfı için hayatın pahalılaşmasını beraberinde getirdi. İşçiler, tepkilerini ifade etmek için bir tek yol tanıyorlardı: grev. Bu dönem, zamanın deyimiyle "grev hareketi" ortaya çıktı. "Grev Hareketi", hem zaten cılız olan sendikal hareketin, hem de sosyal demokrat siyasal örgütlenmelerin dışında, bağımsız, başlı başına bir toplumsal hareket olarak gelişti.

İşçiler, grevlerin yükünü mali olarak göğüslemekte başlangıçta epey zorlandılar. Finansmanı, genellikle o grev için anında oluşturulan komiteler aracılığıyla karşılıyorlardı. Grev fonundan artakalan paraları eğitim çalışmaları, propaganda kursları, kütüphane oluşturma gibi işlerinde kullanmak üzere alıkoydukları için mevcut sendikal örgütlere "para kaptırmak" istemeyen işçiler, ilk aşamada bu tür geçici örgütlenmeler oluşturmayı yeğlediler. 1870'lerin ortalarına doğru, "Guerillakrieg" (gerilla savaşı) ve "Einzelabschlachten" (teker teker altetmek)

denilen yöntemler gelişti. Bir şehirde, sırada grevde olmayan işletmelerdeki işçiler grevcileri maddi olarak destekliyordu. Grev bittikten sonra, grev yapmayanlar da kendi işletmelerinde aynı ücret artışını talep ediyor, patron kabul etmezse onlar greve başlıyor, bu sefer de ilk grevi yapanlar onları destekliyordu. Bu tür küçük dayanışma ağlarının yeterli olamayacağı kavranınca, daha kapsamlı örgütlenmelere gidildi. İlkin, 23 meslekten 14 bin Berlin'li işçiyi temsilen, Ekim 1871'de Berliner Arbeiterbund (Berlin İşçi Birliği) kuruldu. Ancak tecrübesizlik sonucu, Berlin İşçi Birliği ve Frankfurt, Hamburg ve Offenbacah'da kurulan benzeri birlikler, 1873'de kapandılar.

İşçiler, grev sürecinde ortaya çıkan örgütlenme ihtiyacını, genellikle o yerde bulunan bir işçi derneğini canlandırarak karşılıyorlardı. 1871/1872'de, ayakkabıcılar, terziler, duvarcılar, tütüncüler, semerciler, dokumacılar meslek kongreleri toplayarak İmparatorluk çapında birlikler kurdular. Bu kongreleri toplayan işçi önderleri, Lasalle'cılarla Eisenach'cıları biraraya getirme eğilimindeydiler. Ancak iki çizgi arasındaki rekabet buna her zaman elvermiyordu. Zaten gerek Lasalle'cılar. Gerekse SDAP, işçilerin sendikal mücadelesine ancak dolaylı olarak önem veriyorlardı. Grevler ve sendikal mücadele, ancak işçileri siyasal mücadeleye yöneltmesi bakımından onlar için bir anlama sahipti. Lasalle'cılar, bu noktada daha da katı ve kararlı bir tutuma sahiptiler. Schweitzer'in sendikal alanda etkin olmak için oluşturduğu Genel Alman İşçiler Birliği'nin kopmalar sonucu çözülmesi üzerine Lasalle'cılar 1 Temmuz 1870'de yeni bir örgüt kurmuşlardı: Allgemcine Deutzche Anbeiterunterstützungsverband (Genel Alman İşçileri Destekleme Derneği). SDAP'de, 1871'de büyük bir İşçi Kongresi toplayarak, grev hareketiyle ilgili politikasını yaygınlaştırmaya çalıştı. SDAP, grevlerin genel olarak işçi hareketini canlandırıcı etkisine sempatiyle bakıyor; fakat işçilerin sendikal mücadeleye fazlaca bel bağlamasından ve grevlerin muhtemel olumsuz sonuçlarının moral bozucu etkisinden çekiniyordu. Ayrıca her iki sosyal demokrat grup da, meslek birliği toplama alışkanlığının gelişmesiyle, feodal lonca ruhunun canlanmasından ürküyordu. Sonuç olarak, sosyal demokrat örgütlerin, 1870'lerın başında Alman işçi hareketinin en canlı görünümü olan grev akımının ıskaladığı bu konuda inisiyatifsiz kaldığı söylenebilir. Gerçi tek tek işletmelerde, grevlerde öncü rolleri üstlenen işçiler de, genellikle SDAP veya Lasalle'cı Genel Alman İşçi Derneği üyesi siyasallaşmış işçiler oluyordu. Fakat bunlar örgütsel inisiyatifle veya yönergelerle değil, oluşan yerel inisiyatif içinde hareket ediyorlardı.

Bu dönemde bir matbaa işçisi olan Carl Hillann'ın sendika-parti ilişkilerini ele alan iki kitabı, Praktische Emanzipationswünshe (Pratik Özgürleşme İstekleri; bu kitap, Volksstaat'da tefrika edilmişti) ve Die Organisation der Massen (Kitlelerin Örgütlenmesi) büyük yankı uyandırdı. Hillmann kitaplarında, sendikaların üç yılda bir seçim için harekete gelen partilerden daha canlı organizmalar olduğunu savunuyordu ve en az onlar kadar siyasal öneme sahip olan sendikaların partilerden bağımsız gelişmesi gerektiğini ileri sürüyordu.

Bu dönemde, işçi sınıfının siyasal, ideolojik ve kültürel hayatı, egemen burjuva dünyasından önemli ölçüde ayrışmaya; kendi kurumlarını, bir alt- kültürel bütünlük içinde üretmeye başladı. Volksstaat, Mart 1870'de şöyle yazıyordu: "işçi hareketi, ilke olarak, şimdiye kadar devlet, kilise ve toplumsal düzenlemeleri aracılığıyla geçerlilik kazanan tüm dünya görüşlerinin antitezi niteliğindedir ve henüz bir çocuk olarak da olsa, yeni bir toplum biçimini bağrında taşımakta, tüm ilişkilerin radikal dönüşümünün gerçekleştirecek gücü geliştirmektedir. Radikal Alman sosyalizminin gayesi, devlet alanında cumhuriyetçilik, iktisadi-toplumsal alanda komünizm ve dini alanda ateizmdir" Sosyal demokrat örgütlerin bu dönemdeki asıl önemli işlevleri, işçi sınıfı alt kültürünün unsurlarını, toplumsallaşma medyalarını geliştirme yönünde ortaya çıktı. Ajitatör kursları, Lasalle'ın doğum günü kutlamaları, konserler. İşçi dayanışma şenlikleri, dans geceleri, geziler, okuma toplulukları. En çok Schiller'in Haydutlar'ı ile Lasalle'ın Sickingen'inin oynandığı tiyatro örgütlendi. Sosyal demokrat basın da gelişti. Lasalle'cıların Neuer Sozialdemokrat'ı ile Eisenach'cıların Volksstaat'ı yayınını sürdürüyordu. Eisenach'cıların ayrıca Braunschweig, Dresden Crimmitschau, F ürth, Hof, Münih, Mainz ve Gotha'da siyasal gazeteleri vardı. Ayrıca, tütün işçileri sendikası Botschafter'i (Elçi), eldiven işçileri sendikası Vereinsblatt'ı (Birlik dergisi), matbaa işçileri sendikası Korrespondent'i (Haberci) çıkarıyordu

Aydın çevrelerde ve üniversitelerde de küçük burjuva entellektüelleri, arasında sosyalizme yönelik ilgi artmıştı. O dönemde "kürsü sosyalistleri" olarak tanımlanan bu çevre, 1872'de Eisenach'da "Kitlelerin refahını geliştirme yönünde bir görev ve bilimin azami açılımı olarak Sosyal politika" adlı toplantıda bir araya geldi. Çoğu öğretim görevlisi, memur ve tek tük " fabrikatör" ün oluşturduğu 150 kişilik topluluk, sosyal güvencelere dayalı bir "sosyal devlet" ideolojisi ortaya koydu. Kürsü sosyalistleri (Kathedersozialisten), devlet katında olduğu gibi işçi sınıfı nezdinde de yankı uyandırmadılar.

ARTAN BASKILAR

1870'den sonra, Alman işçi sınıfının siyasal hareketine yönelik devlet baskısı ağırlaşma sürecine girdi. Bismarck'ın Kulturkampf politikasına da kaynaklık eden ideolojik totalitarizmi üstelik uluslararası açılımları olan bağımsız bir işçi hareketine asla tahammül gösteremezdi. Gerçi 1.Enternasyonal, Bakunin ile Marx arasındaki çelişki sonucu 1872'de Hang kongresinde dağılmış, 1876'de resmen son bulmuştu; ama Paris Komünü kalıcı bir "enternasyonal tehdit" olarak Prusya egemen blokunun zihnine işlemişti. Siyasal baskılar, işçi sınıfının üzerine hem parlamentoda ideolojik olarak, hem de yasal ve polisiye yollardan geldi. Bismarck, parlamentodaki saldırısını 1873'de başlattı. Sosyal demokrat basını, "işçileri düzenli çalışmaktan alıkoyarak Almanya'nın yabancı pazarlardaki rekabet gücünü düşürmekle", yani dolaylı olarak "vatana ihanet" le suçladı. Zaten Bismarck, özellikle enternasyonalizm ilkesinden dolayı, sosyal demokrasiyi bir "vatana ihanet" sorunu olarak görüyordu. Aynı yıl, Prusya'nın güçlü asker politikacısı, basın özgürlüğünü kısıtlamaya yönelik yasa tasarıları hazırladı, ancak bunlar kabul edilmedi. Bismarck, çeşitli yazılarından dolayı yargılanmaları için mahkemeye de baskı yaptı. Sonuçta, her ikisi de ikişer yılla cezalandırıldılar. 1871'de Ulusal Liberal Parti'nin 1. parti olmasıyla siyasal ağırlıklarını artıran Liberaller, Bismarck'ın temel özgürlüklere yönelik yasa tasarılarına karşı çıkarken, diğer, diğer baskılara ses çıkarmadılar. Sembolik olarak önemli bir olay, burjuva demokrat politikacısı Johann Jacoby'nin, Bebel ve Lievknevht'e karşı yürütülen davaları protesto için SDAP'ye kaydolmasıydı.

Bu arada Prusya İçişleri bakanı Kont Eulenberg, polise "sosyal demokratları takibata alması için" talimat vermişti. Buna bağlı olarak, sosyal demokratlara karşı insafsız tutumuyla tanınan Magdeburg savcısı Tessenderf, İmparatorluk başkenti Berlin'e getirildi. Berlin'de Lasalle'cılar güçlüydü ve Berlin polis müdürü Madai "yasalara uyan Lasalle'cıların sosyal demokrasinin tehlikesiz kanadı oldukları ve bunların SDAP'ye karşı kullanılabileceği" kanısındaydı. Ama Lasalle'cılar ve örgütleri, Tessendorf'un gazabından kurtulamadılar. 1874'de 87 Lasalle'cı işçi önderi tutuklandı. Ocak'ta, Yapı İşçileri Derneği hakkında, "kuruluşlarının polise bildirmemek" gibi uydurma bir gerekçeyle dava açıldı. Yapı işçilerinden duvarcıların örgütleri de

kapatıldı. Tessendorf, 1875 Mart'ındaki bir duruşmada, "her sosyal demokrat derneğin özünde bir siyasal örgüt olduğunu ve her koşulda cezalandırılması gerektiğini" söyledi. O sıralarda Lasalle'cılara en ağır darbe olarak, Genel Alman İşçi Derneği, yani bu grubun temel siyasal örgütlenmesi kapatıldı.

Bu arada, 10 Ocak 1874'de 2. Genel seçimler yapılmış ve sosyal demokratlar toplam oy oranlarını % 3.3'den % 6.5'e çıkarmayı başarmışlardı. 1871'de sadece Bebel'in seçilebildiği Reichstag'a (İmparatorluk Meclisi) 9 sosyal demokrat milletvekili girdi. Lasalle'cı adaylar 180.319 oy, SDAP ise 171.351 oy almıştı. Sosyal demokratların oyların yaklaşık üçte birini aldığı "işçi sınıfı kaleleri", Berlin (% 27.4), Saksonya (% 36.2), Schleswig-Holstein (% 35.4) ve Hamburg idi (ikici bölgede % 37 ve % 44.5). En zayıf bölgeler ise Ren'in batı kıyısı ve Güney Almanya idi: Bavyera ve Baden % 2.4 , Vestfalya % 1.1

SOSYAL DEMOKRASİ BİRLEŞİYOR: GOTHA'YA DOĞRU

"Grev ateşi"yle birlikte sendikal hareketin ve işçi sınıfının inisiyatifinin geliştiği, polisiye baskıların yoğunlaştığı bu dönem, sosyal demokrat hareketin gücünü birleştirmesi konusunun gündemde en ön sırayı almasının koşullarını oluşturmuştu. Özellikle Genel Alman İşçi Derneği'nin kapatılmasına varan süreç içinde Lasalle'cıların hem örgütsüz kalmaları, hem de "rakipleri" SDAP'liler gözünde "devlet ve polis tarafından himaye gören sahte sosyal demokrat" imajını silmeleri, birleşmenin önündeki bir dizi öznel etkeni bertaraf eden gelişmelerdi. En önemlisi de elbette, örgütlenme ve sözünü söyleme yolunda hızlı bir olgunlaşma yaşayan işçi sınıfının sosyal demokratların birleşmesi doğrultusundaki baskısıydı.

SDAP'nin 1874 Temmuz'unda yapılan Coburg kongresinde, "birleşmeye iyimserlikle bakılabileceği" görüşü hakim oldu. Birleşmeye görece kuşkulu yaklaşan Neuer Sozialdemokrat yöneticisi akademisyen kökenli Hesselmann'a rağmen Lasalle'cıların işçi önderlerinden Hasenclever ve Tölcke, SDAP ile bağlantı kurarak bir ön görüşme yaptılar. Sonradan Hesselmann da görüşmelere katıldı. O sırada Zwickau hapishanesinde yatmakta olan Bebel de, Liebknecht kanalıyla haberdar olduğu girişimi desteklediğini bildirince, 11 Aralık 1874'de Neuer Sozialdemokrat ve Volksstaat'ta yayınlanan duyurularla, birleşme sürecine girildiği kamuoyuna açıklandı. 1 Ocak'ta ölen Lasalle'cı önderlerden York'un Hamburg'da yapılan cenaze töreni, SDAP ve Lasalle'cıların birleşmelerini belgeleyen büyük bir siyasal gövde gösterisi oldu. 7 bin sosyal demokrat, sendikal örgütlerin bayraklarıyla birlikte yürüdüler. Bu arada birleşmeyle oluşacak yeni partinin programının hazırlanmasına girişilmişti. Program taslağı üzerinde çalışan komitede Lasalle'cılardan Hasselmann, SDAP'den Geib ile Liebknecht bulunuyordu. Eisenach'cılardan Bracke, SDAP ile Marx ve Engels'in diyalogunu sağlıyordu. Gelişmelerden ancak dolaylı olarak ve gecikerek haber alabilen Bebel ise, Zwickau hapishanesinde böyle önemli bir evrede etkin bir konumda olamamanın bunalımını yaşıyordu.

MARX / ENGELS VE GOTHA PROGRAMI

Birleşmenin Einsenach kanadı açısından bu sürecin en sancılı ve sorunlu tarafı, "Londra'dakiler"le programa ilişkin siyasal ve ideolojik olarak uyuşmayı sağlamaktı. SDAP başından beri hiçbir zaman Marx ve Engels'in ideolojik siyasal yönetimi altında olmamıştı; ancak Bebel, Bracke ve özellikle de Liebknecht gibi önemli Eisenach'cı önderlerin kendileriyle ilişkileri dolayısıyla partinin çizgisine önemli katkı ve müdahalelerde bulunmuşlardı. "Sıradan" SDAP üyeleri ve işçiler için ise, Marx ve Engels, teorilerinin içeriği üzerine pek bilgi sahibi olunup kafa yorulmayan "saygın teori ustaları" olarak biraz uzak bir manevi ilgi odağıydılar. Ancak Marx ve Engels, bu dönemde SDAP üzerindeki etkilerinin daha büyük olduğu kanısındaydılar.

Engels, Bracke'ye Londra'dan giden ilk mektupta, parti Lasalle'cı bir sosyalizm anlayışına sahip olacaksa birleşmeye kesinlikle karşı olduklarını açıkladı. Hegel'in bile; bir partinin kendisini ve başarısını ancak sayısız bölünmelere rağmen ayakta kalabilmekle kanıtlayabileceğini yazdığını hatırlattı. Bu anlamda Engels'e göre, Neuer Sozialdemokrat'ın abone sayısının Volksstaat'dan daha fazla olması hiç önemli değildi. Çünkü "Lasalle'cılar bir hizipti ve her hizip de böyle olur"du. Ancak, SDAP gerçek bir sosyalist siyasal hareketi temsil ediyordu. Marx da, 5 Mayıs 1875'de gönderdiği Eleştiri Notları'na ilişik olarak Bracke'ye yazdığı mektupta Eisenach'cıları birleşme heyecanına kapılmamaları için uyardı: "Gerçek bir hareketin her adımı, bir düzine programdan daha önemlidir. Eğer Einsenach programı aşılamıyor idiyse -ve zamanla ilgili koşullar buna elvermiyordu- ortak düşmana karşı bir eylem ortaklığına varmak gerekirdi. Fakat (bunun [koşullarının] uzun ortak eylemlilik sonucuna hazır olacağı bir zamana ertelemek yerine) ilkesel programlar yapılırsa, bütün dünyanın gözleri önünde, parti hareketinin boyunun ona göre ölçüleceği sınır taşları dikilmiş olur. Lasalle'cıların şefleri geldiler. Çünkü koşullar onları zorluyordu. Eğer onlara işin başında, bir program pazarlığına girilmeyeceği açıklansaydı. Bir eylem programıyla veya ortak eyleme ilişkin bir örgütlenme planıyla yetinmek zorunda kalacaklardı".

Marx ve Engels'in, Almanya'dan uzak olmalarının da etkisiyle, Eisenach'cılardan farklı değerlendirdikleri iki nokta vardı. İlkin, Eisenach'cılar da dahil, Alman sosyal demokrasisi, sosyalizmin ilkeleri üzerinde Marx ve Engels gibi hassas değildi. Özellikle,

Resim-5: Engels (solda) ve Marx (sağda)

siyasal etkilerini artıran işçi kitlesinden gelen baskının körüklediği birleşme heyecanı, varolan hassasiyeti de asgari sınırlarına indirmişti. Eisenach'cılarda, her koşulda birleşme eğilimi egemendi. Bu durumun ibret verici bir göstergesi, başlangıçta birleşik partinin program taslağını "saçmalık" diye eleştiren Bracke'nin, Marx'ın gönderdiği Eleştiri Notları'nı "birleşme suya düşmesin" kaygısıyla saklamasıydı : Sadece Liebknecht Marx'ın düşüncelerini öğrenme imtiyazına sahip olabilmiş, hapisteki Bebel bile bunlardan yoksun kalmıştı. Marx'ın SDAP ile Lasalle'cıların birleşmesinin gerçekleştiği Gotha kongresinde kabul edilen yeni parti programına ilişkin yazdığı bu Eleştiri Notları, ancak 1891'de Engels onları yayınlayınca su yüzüne çıkabildi.

Marx ve Engels'in Almanya'dakilerden ikinci önemli farklılığı, yanlış istihbarata da dayanan belirli bir yanılgı payını içermekteydi. Lasalle'cılar, Alman işçi hareketinde, "Londra'dakileri" in bildiğinden çok daha yaygın, etkin ve saygındılar. Özellikle Johann Baptist von Schweizter'in ölümünden sonra, katı merkeziyetçiliğin zayıflamasıyla, 1870'lerdeki sendikal hareketin yükselişine Lasalle'cı işçi önderleri oldukça etkili olmuşlardı. Ayrıca, Lasalle'cı çizgi, Bebel ile Liebknecht'in anti-Prusya politikasıyla uğraştığı dönemden çok önce, naif bir söylem içinde de olsa, işçi sınıfına dönük sosyalizm ajitasyonuna başlamış olmak gibi bir "geleneğine" ve tarihe sahipti. Dolayısıyla, en azından örgütsel olarak Lasalle'cıları yok saymak veya "çiğnemek", 1870'ler Almanya'sında oldukça zordu. Liebknecht de dahil bütün SDAP önderleri, böyle düşünüyorlardı. Ancak aynı Liebknecht 25 Nisan 1875'de Engels'e yazdığı mektupta "birleşmenin Lasalle'cıların ölümü anlamına geleceğini" yazarak, "ustaları" razı etmek uğruna onların Almanya'daki duruma ilişkin izlenimlerinin pekişmesine yol açmıştı.

Dolayısıyla, Marx'ın zaten "saklanan" eleştirileri, Gotha programının hazırlanmasında tartışma sürecine ciddi ölçüde dahil olmadı, olamadı. Ancak, Liebknecht, programda Marx'ın eleştirileri doğrultusunda bazı değişiklikler için ağırlık koydu. Fakat taslakta gerçek anlamda bir değişikliği, yalnızca yeni partinin sosyalist eyleminin çerçevesini enternasyonalist bir çerçeve olarak değiştirerek somutlaştırdı. Başlangıçta taslak partinin faaliyet alanını Almanya olarak saptamıştı. Liebknecht'in diğer müdahaleleri, Marx'ın temel itirazlarının yöneldiği Lasalle'cı ifadelerin yanına (onları ortadan kaldırmadan), Marx'ın teorisi ve görüşleri doğrultusunda ifadelerin eklenmesi şeklinde oldu. Marx'ın Gotha programının eleştirisinde en fazla üzerinde durduğu "ücret" kavramına ilişkin olarak gerçekleşin değişiklik, buna en iyi örnektir.

Programda, Marx'ın temelden karşı olduğu ve Lasalle'ın sosyalizm teorisine yönelik eleştirisinin ana hedefini oluşturan "ücretlerin tunç kanunu" kavramı korundu; Marx'ın bu kavramı sorgulayıp "düzelterek", bütün sömürünün kaynağı olarak tanımladığı "ücretli emek" kavramı onun yanına iliştirildi. Böylece şöyle bir karışım ortaya çıktı: "Bu ilkelerden hareketle, Alman Sosyalist İşçi Partisi, bütün yasal araçlarla özgür devleti ve sosyalist toplumu kurmayı, ücretlerin tunç kanununu ücretli emek sistemini kaldırarak kırmayı, sömürünün bütün biçimlerini kaldırmayı, toplumsal ve siyasal eşitsizliklerin tümünü bertaraf etmeye hedefler" ... Sonuç olarak Gotha programı teorik, siyasal ve ideolojik olarak birbirine zıd denemese de, birbirinden köklü biçimde ayrılan ifadelerin, tezlerin yan yana yer aldığı, eklektik bir program olarak ortaya çıktı.

GOTHA KONGRESİ

14-15 Mayıs 1875'de Gotha'da, 16.538 üyeyi temsilen 71 Lasalle'cı ve 9.121 üyeyi temsilen 56 Eisenach'cı bu programı kabul etmek üzere bir araya geldiler. Bu rakamlar, sosyal demokratlara oy veren her on kişiden birinin örgüt üyesi olduğunu gösteriyor. Liebknecht, kongrede Marx'ın adını anmaksızın, onun bir itirazını daha gündeme getirdi. Marx, taslaktaki "bütün diğer sınıfların işçi sınıfı karşısında gerici bir kitle oldukları" ifadesini doğru bulmamıştı. Komünist Manifesto' ya göre, proleterleşme sürecinde olmaları bakımından, orta devrimci olma potansiyeline sahiptiler. Ancak, başta sendikal önder Fritzsche olmak üzere, Lasalle'cılar buna şiddetle itiraz ettiler. Bebel'in "kadınlara oy hakkı" talebi de 55'e karşı 62 oyla reddedildi. Gotha kongresi, Sozialistche Arbeiterpartei'nın (Sosyalist İşçi Partisi) ilanıyla son buldu. Bütün delegeler ayağa kalkarak "İşçi Marseillaise" inin söylediler: "Bize Lasalle'ın açtığı cesur yolu takip ediyoruz"...

Partinin beş kişilik yönetimine üç Lasalle'cı (Hassenclever, Hartmann, Derossi) ve 2 SDAP'li (Auer, Geib) getirildi. 7 kişilik bir denetim komisyonuyla 18 temsilciden oluşan bir konsey, önemli konularda parti yönetimiyle istişare edecekti. Neuer Sozialdemokrat ile Volksstaat'ın parti organları olarak yayınlarını sürdürmeleri kararlaştırılmıştı.

Bebel, 1875 Eylül sonunda Engels'e "bütün bunların bir eğitim süresi olduğunu" yazdı ve sabır tavsiye etti. Engels, cevabında Lasalle'cı tezlerin programda kapladığı yerden yakınmakla birlikte, "gene de işçilerin bu partiyi komünist bir doğrultuda gördüğü izlenimine sahip olduğunu, bu nedenle kendisinin ve Marx'ın partiyi bırakmadığını" belirtti. Bracke, Engels ve Marx'a "bu partiden çıkarlarsa işçi hareketinin dışında kalacaklarını" ; Liebnecht de Engels'e onun, "saf bir teorik parti ile militan bir parti arasındaki ayrımı göremediğini" yazdı. Bebel, yıllar sonra anılarında "Londra'dakiler"-birleşme ilişkisine ilişkin şunları yazacaktı : "Görülüyor ki, Londra'daki iki ihtiyarla anlaşmak kolay bir iş değildi. Bizim için akıllı bir hesap ve ustaca bir taktik olan şeyleri, zayıflık ve sorumsuz teslimiyet olarak görüyorlardı: ama en nihayet esas mesele birleşmekti"...

ALMANYA'DA İŞÇİ HAREKETİ (1848-1875) ÇERÇEVEDE MARX'IN GOTHA PROGRAMI

Marx, SDAP ile Lasalle'cıların birleşerek Sozialistische Arbeiterpartei (SAP) oluşturdukları Gotha kongresi öncesinde kendisine gönderilen program taslağını, 5 Mayıs 1875'de , derkenarda eleştirilerini yazarak geri gönderdi. Marx'ın Gotha programı eleştirisi, ancak 1891'de Engels tarafından, "Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei" (Alman İşçi Partisinin Programına Derkenar [Notları] adıyla yayınlanınca aleniyet kazandı.

Marx, derkenar eleştirilerini "Dixi et salvavi animam meam" ("Söyledim ve ruhumu kurtardım") deyişiyle bitirmiştir. Bu sözler, Marx'ın Gotha program taslağından duyduğu derin hoşnutsuzluğa ve buna bağlı olarak, eleştirilerinin dikkate alınıp alınmayacağına bile bir ölçüde kayıtsız kalarak salt vicdanını rahatlatma duygusuyla davranmasına bağlanabilir. Ancak, ünlü "söyledim ve ruhumu kurtardım" finali, esasen Marx'ın teorinin "saflığını", netliğini gündelik siyasal eylemin pragmatizmine feda etmeme yönündeki kararlılığının da ifadesi olarak yorumlanmalıdır. Çünkü Marx, Gotha programının ağırlıkla Lasalle'cı bir çerçeveye oturmasından ve kendisinin önemsediği Eisenach'cı sosyalistlerin, "birleşme" heyecanı içinde, bu temel teori önermeleri pek fazla sorgulamaksızın benimsemelerinden son derece rahatsız olmuştu.

Marx'ın "Derkenar" larında, Gotha programının siyasal tespit ve tercihlerine ilişkin iki önemli eleştiri, toprak mülkiyeti karşısında benimsenecek tavır ve sosyalist bir partinin siyasal eylem alanının enternasyonalist çerçevesiyle ilgilidir. Gotha programında, toprak mülkiyetinin de toplumsal sömürü ve bağımlılık kaynaklarından biri olduğuna değinilmesini eleştirmiş ve bunu, Lasalle'ın hâlâ bir tarım ülkesi olan Almanya (özellikle de Prusya) egemen sınıfları karşısındaki ihtiyatına bağlamıştır. Programda yer alan "İşçi sınıfı, bütün uygar ülkelerin işçileriyle müşterek olan çabasının, zorunlu sonucunun, halkların uluslararası kardeşliği doğrultusunda bulunduğunun bilinciyle, öncelikle mevcut ulusal devlet çerçevesi içinde kurtuluşunu sağlamak için çalışır" şeklindeki ifadeyi de Marx, sınıf mücadelesinin içerik olarak

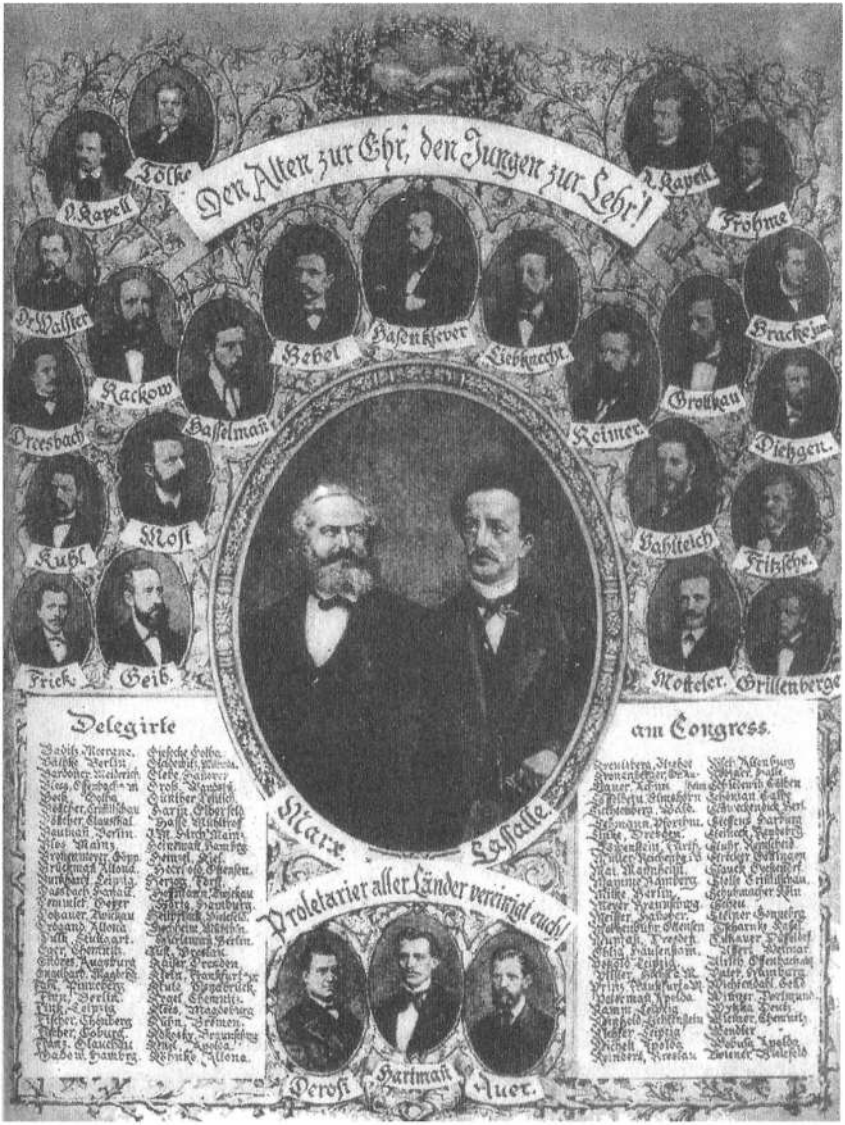

Resim-6: 1875 Gotha Kongresi, Alman Sosyaldemokrasisinin birleşmesi şerefine hazırlanan pankart. Pankartın ortasında Marx ve Lasalle resmedilerek, bu iki ana kanadın birleştiği mesajı verilmiş.

değil, sırf biçim olarak ulusal çerçevede yürümesi öngören Komünist Manifestoya atıf yaparak, şiddetle eleştirmiştir. Bu madde, Gotha kongresinde Marx'ın eleştirisi doğrultusunda değiştirilen tek madde olmuştu.

Ancak, Marx'ın eleştirisinin odak noktasını, Lasalle'ın ekonomi teorisi ve özellikle bu teorinin emek ve ücret kavramları; ikinci olarak da Lasalle'ın sosyalizminin devletçi momenti oluşturmuştur. Marx, Lasalle'ın ölümünden sonraki süreç içinde, Alman sosyalistleri ve (Marx'ın "partimiz" dediği) Eisenach'cılar nezdinde, özünde "işgücünün bedeli" olan ücretin "emeğin bedeli" şeklindeki yanlış kavranışının aşılmaya başlandığını; ancak bu program taslağıyla, Lasalle'ın burjuva ekonomistlerinden devraldığı ücret yaklaşımına ve onun "saf Malhus'cülüğünü" yeniden sapılmasını, Gotha programının "esas geri adım"ı olarak tanımlamıştır.

Marx, Lasalle'ın Gotha programına yansıyan ekonomi teorisine yönelik eleştirilerine, programın ilk cümlesinden başlar: "Emek, bütün zenginliklerin ve kültürün kaynağıdır". Marx'a göre, bu emeğin somut tarihsel içeriğini, kapitalist toplumda emeğin maddi koşulların irdelemeyen, soyut ve "burjuva" bir yaklaşımdır.

Gotha programı, emeğin bu tanımından kalkarak, "topluma yararlı emeğin, ancak toplum içinde ve toplum aracılığıyla mümkün olduğunu" ve "bu nedenle emeğin bedelinin hiçbir kesinti yapılmaksızın, toplumun üyeleri arasında eşit ve adil olarak bölüştürülmesi gerektiğini" saptamıştı. Marx, Lasalle'ın devletçi kooperatifçi sosyalizm anlayışının ürünü olan bu "emeğin bedelinin eşit ve adil bölüşümü" kavramının eleştirisine, geniş yer ayırmıştır:

"Burjuvalar da, mevcut bölüşümün " adil" olduğunu iddia etmiyorlar mı? Ve gerçekten de bu, mevcut üretim biçimi temelinde [mümkün olan] tek 'adil' bölüşüm değil mi? Ekonomik ilişkiler hukuk kavramıyla mı düzenlenir, yoksa tersine hukuksal ilişkiler ekonomik ilişkilerden mi kaynaklanır?

Marx, "boş laf" olarak tanımladığı "emeğin bedelinin kesintisiz olarak toplum üyelerine eşit ve adil bölüştürülmesi" kavramını şu sorularla sorgular:

"Bütün toplum üyelerine mi? Çalışmayanlara da mı? O zaman 'emeğin bedelinin kesintisizliği' nerede kaldı?, Sadece çalışan toplum üyelerine mi? O zaman 'tüm toplum üyelerinin eşit hakkı' nerede kaldı?".

Daha sonra, üretimin genişlemesi, üretim araçlarının yenilenmesi, doğal afet, kaza vs. hallere karşı oluşturulması gereken rezerv fonlar gibi nedenlerle, "toplumsal

emek, bedeli toplamı"nın kesintisiz bölüşümünün maddi olanaksızlığını açıklar. Marx "boş laf"ların, burjuva emek değer kavramından ve hukuk ideolojisinden kaynaklandığını uzun uzun anlatır:

"Burada, karşımızda, kendi temeli üzerinde gelişmemiş, kapitalist toplumdan kaynaklanan, dolayısıyla bütün ilişkileriyle, ekonomik, töresel, ruhsal olarak, hâlâ bağrından çıktığı eski toplumun arazlarıyla malul bir komünist toplum var. Buna göre, tekil üretici -kesintilerden sonra -[topluma] verdiğini aynen geri alıyor. Verdiği, bireysel emek miktarıdır. Örneğin, toplumsal işgünü bireysel iş saatlerinin toplamından oluşmaktadır; tekil üreticinin iş süresi de, toplumsal işgünü içindeki kendi [emeğin] parçası, ona katkısı kadardır. Toplumdan, şu kadar çalıştığına dair bir belge alır (toplumsal fonlar için harcadığı emek kesildikten sonra) ve bu belgeyle, toplumsal tüketim maddeleri stokundan, aynı miktarda emek bedelinin karşılığı kadar [mal] alır. Topluma bir biçimde sunduğu emek miktarını, başka bir biçimde aynen geri alır.

Burada açıkça hakim ilke, eşdeğerlerin mübadelesi olduğu sürece, mal mübadelesini düzenleyen ilkedir. Biçim ve içerik değişmiştir; çünkü değişmiş olan [bu] koşullarda kimse kendi emeğinden başka bir şey veremez ve öte yandan, bireysel tüketim mallarından başka hiçbir şey, bireyin mülkiyetine giremez. Fakat bunların [tüketim mallarının] tek tek üreticilere dağılımıyla ilgili olarak, hakim olan ilke, mal eşdeğer mübadelesindekinin aynısıdır; belirli bir biçimdeki emek miktarı, bir başka biçimdeki eşit miktarda emekle değiştirilir. Dolayısıyla burada eşit hak ilke olarak (?) burjuva hukukudur.

(...)

"Birisi diğerinden fizik veya ruhsal olarak üstündür, böylelikle aynı sürede daha fazla iş yapar veya daha uzun süre çalışabilir; ve emeğin de, bir ölçü olabilmesi için, çokluğuna veya yoğunluğuna göre belirlenmesi gerekir, yoksa ölçü olmaktan çıkar. Eşit hak, eşitsiz emek için eşitsiz haktır. Herkes diğeri gibi işçi olduğu için, sınıf farklarını tanımaz: fakat eşitsiz bireysel yetenekleri ve dolayısıyla [eşitsiz] verimliliği doğal bir imtiyaz olarak sessiz sedasız kabul eder. Bu nedenle hukukun tümüyle olduğu gibi, eşitsizliğin hukukudur. "Marx, bu çıkar zamandan hareketle, komünizme geçiş toplumunun "eşit" değil, işçilerin bireysel farklılıklarını dikkate olan eşitsiz bir hukuka dayanmasının doğru olacağına da değinir.

Lasalle'ın "emek değerlerinin eşit ve adil dağıtımı" tasarımı, bu dağıtımı gerçekleştirecek bir organı gerektirir: bu da, Gotha programına yansıdığı gibi, "çalışan halkın demokratik kontrolü altında devlet yardımıyla [oluşturulup yürütülecek] üretim

kooperatifleri"dir. İşçi Partisinin hedefi de, "bütün yasal yollardan yararlanarak, özgür devleti ve sosyalist toplumu" oluşturup, bu çerçeveyi sağlamaktır. Marx, Lasalle'ın devlet sosyalizmini eleştirirken, Marksist devlet teorisinin de temel taşlarını koyar:

"Özgür devlet-bu nedir? Teba zihniyetinin kısıtlarından arınmış olan işçilerin, asla devleti özgürleştirmek gibi bir amaçları yoktur. Alman İmparatorluğunda "devlet", aşağı yukarı Rusya'daki kadar "özgür"dür. Özgürlük, devleti, toplumu kendisine tabi kılmış bir konumdan, onu topluma tabi olduğu bir organa dönüştürmekte yatar, ve bugün de devlet biçimleri, "devletin özgürlüğünü" sınırlamaları ölçüsünde özgürdür veya değildir.

Alman İşçi Partisi -en azından bu programı kendi programı haline getirirse-; mevcut toplumu (bu, gelecekteki her toplum içinde geçerlidir.), mevcut devletin veya gelecekteki toplumla ilgili olarak gelecekteki devletin temeli olarak ele almayıp, Devleti daha çok, kendi ruhsal, töresel ve özgürlükle ilgili temelleri olan bağımsız bir varlık olarak değerlendirmekle, sosyalist fikirlerin daha pek içine işlememiş olduğunu gösteriyor.

Ve birde, programın "bugünkü devlet", "bugünkü toplum" sözcükleriyle yaptığı berbat suistimal, hele bu taleplerini devlete yönelterek gerçekletirdiği daha da berbat suistimal.

"Bugünkü toplum". az veya çok Ortaçağ katkısıyla, az veya çok o ülkenin özel tarihsel gelişiminin değişikliklerini taşıyarak, az veya çok gelişmiş olarak bütün uygar ülkelerde varolan kapitalist toplumdur. "Bugünkü devlet" ise ulusal sınırlarla birlikte değişim gösterir. Prusya-Alman İmparatorluğunda İsviçre'dekinden farklı, İngiltere'de Birleşik Devletler'de olduğundan farklı [bir devlettir]. Demek ki, 'bugünkü devlet' hayali bir [kavram] dır.

Gene de, değişik uygar ülkelerdeki değişik devletlerin renkli biçimsel farklılıklarına rağmen hepsinde ortak olan, az veya çok kapitalist gelişme göstermiş [bir] modern burjuva toplumunun toprağı üzerinde bulunmalarıdır."

(...)

"Kapitalist ve komünist toplum arasında, birinden ötekine doğru devrimci dönüşüm dönemi vardır. Buna siyasal bir geçiş dönemi de tekabül eder ki, bu [dönemin] devleti, proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olamaz.

Programın ise, ne bununla, ne de gelecekteki komünist toplumun devlet varlığıyla ilgisi yok".

Son olarak, bütününde Lasalle'ın sosyalizm anlaşışıyla sert bir polemik niteliğinde olan Gotha Programı eleştirisinden, (veya özgün tanımlanışıyla "Derkenar"lardan) Marx'ın kendi "komünist toplum" tasarımını sunduğu şu zengin ve etkileyici betimlemeyi aktarmak anlamlı olacaktır:

"Komünist toplumun daha yüksek bir aşamasında; bireylerin işbölümüne olan köleleştirici tabiliği ve bununla beraber kafa ile kol emeği arasındaki karşıtlık kaybolduğu zaman; çalışmak salt yaşayabilmek için araç olmaktan çıkıp bizzat birinci yaşamsal ihtiyaç haline geldiği; bireylerin her yönden gelişimiyle birlikte üretici güçler de geliştiği ve toplumsal zenginliğin bütün kaynakları dolu dolu aktığı zaman -ancak o zaman burjuva hukukunun dar ufku tamamıyla aşılabilir ve toplum bayraklarına [şu sözcükleri] yazabilir: Herkesten yeteneklerine göre, herkese ihtiyacı kadar."

ALMANYA (1875-1891)

İşçi sınıfının ve sosyalistlerin partileşme geleneğinin kurumsal olarak en gelişkin olduğu Almanya'da 1875 Gotha kongresinde Lasalle'cılarla Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin birleşmesiyle oluşan SAP (Sozialistische Arbeiterpartei- Sosyalist İşçi Partisi), ilk yıllarını ideolojik ve siyasal bir bocalama içinde geçirdi. Marx'ın görüşlerine yakın olan Bebel, Liebknecht ve çevrelerindeki önderlerle Lasalle'cılar arasındaki gerilim, Gotha programının eklektik teorik-siyasal çerçevesiyle yalnızca yatıştırılmış ama giderilmemişti.

Bu gerilim, 1876'daki gümrük korumacılığı tartışmasında belirginleşti. Zengin bir bankacının sosyalizme yakınlık duyan oğlu olan Karl Höchberg'in çıkardığı Zukunft (Gelecek) dergisiyle teorik bir desteğe kavuşan bazı Lasalle'cı SAP'lılar; Bismarck'ın Avrupa'daki ekonomik bunalımdan yılan Junkerlerle büyük burjuvazinin çıkarları doğrultusunda başlattığı gümrük korumacılığı ve demiryollarında devletin müteşebbisliği üstlenmesi politikasını desteklediler. Bebel, bu dönemde, devletçi sosyalizm propagandasının güçlenme eğilimine karşı uzun süre mücadele etti.

Alman sosyal demokrasisinin birleşme sonrası döneminde, Gotha programının eklektikliğinden beslenen ideolojik muğlaklığına ilişkin olarak en önemli tartışma, Eugen Dühring etrafında çıktı. Otuz yaşında görme yetisini kaybetmiş olan Berlinli öğretim üyesi Eugen Düring, özellikle Gotha kongresi sonrasında parti kamuoyunda ve özellikle Berlin proletaryasında en popüler ideolog durumuna gelmişti. Dühring, ücret düzeyinin, mülk sahibi sınıfların ezilen sınıflar üzerinde uyguladığı baskıyla ters orantılı olduğunu savunarak, Lasalle'ın "ücretlerin tunç yasası"nın, ona göre materyalist toplumsal tahlilden daha da uzak ve vulger bir izleği olma konumuna düşüyordu. Dühring'in greve büyük önem atfederek ve işsizlik sigortası önererek çizdiği sendikalist çerçeve, yeni siyasallaşmakta olan işçiler arasında büyük destek bulmuştu. Bebel'in, onun Cursus der National-und Sozialökonomie (Ulusal ve Toplumsal Ekonomi Kursları) eserini, "Kapital'den sonra en büyük ekonomi eseri" olarak kutlamasının gösterdiği gibi Marxist sosyal demokrat önderler de, Dühring'in

popülerliğini desteklemekte sakınca görmediler. Liebknecht ise, ancak Kapital'le ilgili düzeysiz eleştiriler içeren Nationalökonomie und Sozialismus'unun (Ulusal Ekonomi ve Sosyalizm) yayınlanmasından sonra Dühring'e karşı tavır aldı. Dühring'in parti ve işçi sınıfı içinde kazandığı önem ve saygınlığı geriletmek gerektiğini düşünen Engels'in 1877'de parti organı Volksstaat da yayınlanmaya başlayan Anti-Dühring makalesi de, başka Bebel olmak üzere parti önderlerini ikna ettiyse de, Dühring gibi "partiye sadık" birine açıkça hakaret edilmesine karşı çıkanlar da az değildi. Anti-Dühring'in önemi, Kapital'in yayınlanmış olan birinci cildiyle ve henüz Almanya'da yayınlanmamış olan Alman İdeolojisi'yle tanışmamış olan ve SAP'ın belirsizliği nedeniyle teorik yönden yönlendirmesiz durumda olan Alman işçileri için, Marx ve Engels'in düşünce ve tahlil yöntemine "giriş" kitabı işlevi görmüş olmasındadır.

İdeolojik bunalımına rağmen, SAP 1875 sonrasında güçlenmekteydi. 1874'de % 6.5 olan oy oranlarını 1877'de % 7.1'e 1878'de % 7.6'ya yükselttiler.

SAP'ın ideolojik yönden olduğu gibi, örgütlenme ve büyüme yönünden yaptığı büyük atılım ise, 1878-1890 arasında hüküm süren Sozialistengesetz'ın (Sosyalist Yasası) yarı illegal koşulları altında ve sonrasında gerçekleşti. Parti, 1890 seçimlerinde gerçekleştirdiği % 19.7'lik oy oranıyla, milletvekili sayısı bakımından henüz olmasa da, oy oranı bakımından Almanya'nın en büyük partisi olmuştu. Engels, 12 Nisan 1890'da Conrad Schmidt'e yazdığı coşkulu mektupta şunları yazıyordu: "Bütün dünya, Bismarck'ı devirenin bizler olduğunu biliyor ve bütün ülkelerin sosyalistleri, beğenseler de beğenmeseler de, hareketin ağırlık noktasının artık Almanya'ya kaydığını hissediyorlar."
Ekim 1890 Halle ve 1891 Erfurt kongresiyle, Sosyalist Yasası döneminde gösterilen gelişme teorik ve siyasal düzeye, yani programa yansıtıldı ve Halle kongresinde adı SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands-Alman Sosyal Demokrat Partisi) olarak değiştirilen parti, Marx ve Engels'in doktrinini resmen benimseme yolunda, Gotha'daki kadar olmasa da gene birtakım ideolojik pürüzlerle yüklü bir adım attı. Gotha programında sınıf çatışmasını muğlaklaştırarak devletin iyileştirici sosyal önlemlerini öne çıkaran ifadeler silindi; işçi sınıfının kurtuluşunu sağlayacak çözüm olarak " üretim biçiminin değiştirilmesi" ifadesine açıkça yer verildi. Programın teorik gövdesini hazırlayan Kautsky'e taslak aşamasında Engels'in yönelttiği temel eleştiri, gene Lasalle'cı izler taşıyan "kapitalizmde işçi sınıfının zorunlu yoksullaşması" anlayışına ve "sefalet teorisine" dayanan ekonomist yaklaşıma yer verilmesinden dolayıydı. Engels, işçi sınıfının kurtuluşunun sosyalist üretim

ilişkilerinin kurulmasına bağlı olmasıyla beraber, işçi sınıfının yaşam koşullarında önemli gelişmelerin mevcut kapitalist toplum içinde verilecek mücadeleyle sağlanmasının mümkün olduğunu anlattı. Kaderci teorik eğilimlere kanılarak, günccl düzeyde elde edilebilecek kazanımları ihmal etmenin, global düzeyde de devrimi ve dönüşümü sınıf mücadelesine değil, " tarihin" kendiliğinden akışına bağlı görmeye varacağından kuşku duyan Engels, taslağın bu noktada düzeltilmesini sağladı. Bernstein tarafından yazılan ve pratik siyasal talepleri içeren bölümünde Engels'i rahatsız eden en önemli iki hususun biri, Enternesyonalizmin pek vurgulanmamış olmasının yanısıra; Prusya monarşisiyle mücadelenin yeterince açık ifade edilmemiş olmasıydı. Sosyalist Yasası döneminden yeni çıkmış bulunan SPD kurmaylar, "monarşinin yıkılması ve demokratik cumhuriyetin kurulması" hedefini açıkça belirterek yeni baskıları davet etmekten kaçınmışlardı.

Erfurt programı yaklaşık yarım milyon nüsha basılıp parti üyelerine ve işçilere dağıtıldı. 1890'lara girerken SPD; Bebel, Liebknecht ve Paul Singer'den oluşan yönetime kesinlikle bağlı büyük bir örgüte, yüksek bir morale sahipti ve kadrolar seçimlerdeki tırmanışı sürdürerek 20. yüzyılın başında partinin iktidara geleceği umuduna bağlıydılar.

ALMANYA / SENDİKALAR

Almanya'da sendikal mücadeleler, İngiltere'dekinin aksine, siyasal örgütlenme ve mücadelenin bir kolu olarak başlamıştı. 1848 devrimi sonrasında sendikal örgütlenmenin önderliğinin yapan Lasalle'cılar sendikal faaliyete, ancak işçileri siyasal örgütlenmeye yöneltmek bakımından işlevsel olan ikincil bir rol atfediyorlardı. Bu dönemde Bebel ise Marx'ın sendikaları işçi sınıfının okulu olarak değerlendiren yaklaşımı doğrultusunda, mücadeleci ve canlı bir sendikacılığı teşvik etmeye çalışmıştı.

1875'de sosyal demokrasinin iki kanadının birleşmesinden hemen sonra, bu iki kanada bağlı olan sendikalardan önemli bir bölümü birleşti. Fakat bu aşamada ortaya henüz büyük ve merkezi bir örgüt çıkmadı. Birleşme öncesinde varolan iki farklı sendikacılık anlayışı arasındaki gerilim sürüyordu. Daha çok zanaat atölyesi-modern fabrika arası bir konumda bulunan küçük işletmelerde örgütlenebilen sendikaların 1877'de yaklaşık 50 bin üyesi vardı. Ve bu rakam ülkedeki toplam işçi sayısının yaklaşık % 2'si anlamına geliyordu. Grev ve toplu sözleşme hakları bulunmayan sendikalar Sozialistengesetz (Sosyalist Yasası'nın) ilk yıllarında daha da ağırlaşan baskılar nedeniyle, ancak yardım sandıklarına benzer bir takım faaliyetlerde bulunabiliyorlardı.

Engels, 1880'de kendisini Londra'da ziyarete gelen Bebel'le birlikte yaptığı değerlendirmede, o sıralar başlamış olan ekonomik krizin partinin ve işçi sınıfının mücadelesinin yükseleceğini öngörmüştü. Ancak, işçi hareketi ve sendikalar kriz dönemini sinmiş durumda geçirdiler; buna mukabil 1880'lerin ortalarında Almanya'da ekonomik durum iyiye gitmeye başlayınca, artan milli gelirden pay alma saikiyle harekete geçtiler. Sendika hareketinin, siyasal baskı ve sömürü koşulları ağırlaştığı dönemlerde görece tepkisiz kalıp, ekonomik yükseliş evrelerinde ücretlerini geliştirmeye yönelik taleplerle atağa kalkması, Alman sendikacılığının reformist karakterini başlangıcından itibaren biçimlendiren bir "gelenek" oldu. Gene de, 1884-1886 döneminde bütün ülkeyi saran büyük grev dalgası, sendikal örgütlenmenin gelişmesi bakımından büyük bir atılımın gerçekleşmesini sağladı. Sosyalist Yasası'nın

Resim-7: 1890'da sosyaldemokrasi kitleselleşmesini doruğa vardırmış, Almanya'nın en büyük siyasal partisi durumuna gelmişti.

yürürlükten kalkmasından sonra, 1890'da Berlin'de yapılan bir kongreyle, dağınık sendikalar 53 merkezi örgüt ve hepsinin üzerinde bulunacak bir Generalkommision der Gewerkschaften Deutschlands (Alman Sendikaları Genel Komisyonu) düzeyinde merkezileşmeyi gerçekleştirirken, üye sayıları 351.000'e toplam işçi sayısı içindeki örgütlülük oranları % 5'e çıkmıştı.

1890'larla birlikte başlayan dünya ekonomik bunalımı, sendikalar açısından aynı senaryonun yeniden oynanmasını getirdi: üye sayısı 1897'de 237.000'e düştü, sendikal mücadele geriledi; 1890'ların ikinci yarısında ekonomik bunalımdan çıkılmasıyla birlikte, bu kez Avrupa'nın diğer gelişmiş sanayi ülkelerine göre oldukça geri bulunan Alman sendikacılık hareketini, Avrupa'nın belki de en güçlüsü yapacak olan büyük yükseliş başladı. Sendikaların üye sayısı 1897'de 412.359'a, örgütleme oranı % 6.66'ya; 1900'de üye sayısı 680.427'ye, örgütleme oranı % 10'a çıktı. Bu tırmanış yeni girilen 20. yüzyılda artan bir ivmeyle artacak ve 1904'de sendikaların üye sayısı 1 milyonu geçerken, toplam işçilerin yaklaşık % 22'sini örgütlemiş duruma geleceklerdi.

Ancak bu büyük gelişmeye rağmen, madencilik, demir-çelik gibi, çok sayıda işçinin modern fabrika örgütlenmesi çerçevesinde çalıştığı büyük işletmelerde örgütlenme oran hâlâ düşüktü. En iyi örgütlenmiş olanlar, matbaa işçileri (% 32), şapkacılar (% 22), porselen işçileri (% 20) gibi, geleneksel zanaatların iş ahlakının üretim sürecinin örgütlenmesinde hâlâ soluk aldığı sektörlerdi; bu da sendikacılık hareketi içinde mesleki ideolojilerin tam anlamıyla silinmesini geciktiriyordu. 1897-1906 döneminde sendikaların üye sayısı dört kat artarken, üyelerinden aldıkları aidatın ortalama on kat artış göstermesi, sendikaların maddi güçlerinin artmasının yanısıra, işçi aristokrasisinin de Almanya'da oluşma yolunda olduğunu gösteriyordu.

Alman sendikacılığının reformist yapısı içinde gittikçe güçlenmesi, SPD ve sosyalist hareket içindeki etkinliğini de artırdı. "Sendikaların barışçıl bir ortamda gelişme istediklerini" savunan Genel Komisyon önderi Legien, 1899 Frankfurt kongresinde, açıkça "sendikaların siyasal bağımsızlığını"ima etti. SPD'de büyük karışıklıklara yol açan bu tavır, Genel Komisyonun 1902 Stutgart kongresinde partiye sadakatin vurgulanmasıyla geriletilmiş gibi görünse de; aslında daha çok, sendikaların güçlü bir reformist blok olarak partide yer almalarının kesinleşmesi anlamına geliyordu. Güçlü üye tabanları, maddi olanakları ve yerel düzeydeki sendika örgütlerinin oluşturduğu Ortskartelle (yerel karteller) ile sendikalar, 1900'lerde SPD'nin bütün politikalarını, işçi sınıfının gündelik maddi çıkarlarının ufku çerçevesinde denetleyen bir merci konumuna yerleştiler ve reformist kanadın partideki belirleyiciliğinin dayanağını oluşturdular.

ALMANYA (1891-1900) (REFORMİZM VE REVİZYONİZMİN DOĞUŞU)

Bu arada SPD büyümesini sürdürerek, gerçekten Engels'in 1890'da yazdığı gibi Avrupa sosyalist hareketinin merkezi olduğu görüntüsünü pekiştirirken, reformist ve revizyonist akım da SPD içinde uç vermeye başladı.

1890'larla birlikte, Sosyalist Yasası döneminde ördüğü yaygın örgütlenme dokusunu legale taşıyan SPD 1890'da % 19.7 olan oy oranını 1893'de % 23.8'e, 1898'de % 27.2'ye taşıdı. Ancak rakamlara yansıyan bu kudret ve Almanya'nın en büyük partisi olması, SPD'nin büyük burjuvazi ve devlet katında rejimin asgari müşterekleri uğruna tahammül edilen ve gerçek egemenlik konumlarından planlı olarak uzak tutulan bir "iç düşman" gibi görülmesi geleneğini köklü biçimde değiştirmekten uzaktı. Eski Hanse Ticaret Birliği şehirlerinden, özerk bir statüye sahip bulunan Bremen dışında, SPD taraftarı olduğu bilinen birinin, devlet memuriyetinde ve üniversitede görevli olması yasaktı. 1890'ların sonlarına doğru, Berlin Üniversitesi, üstün vasıflı sosyal demokrat fizikçi Dr. Leo Arons'a görev verip Berufsverbot'u istisnai olarak kırdıktan kısa bir süre sonra, Prusya hükümeti gene istisnai bir "Arons yasası" çıkararak, SPD'li fizikçinin üniversiteden atılmasını sağlamıştı.

Bu fiili iktidarsızlık, sosyalist toplumu kurmaya dönük bir devrim perspektifine sahip bulunmayan, Legien'in vurguladığı gibi "barışçıl koşullarda" işçi sınıfının durumunu geliştirmeyi hedefleyen sendikacılar ve işçi sınıfının görece imtiyazlı kesimlerinden, ve Bavyera SPD örgütünden başlayarak güçlenen reformizm hareketine zemin oluşturdu. Reformizmin öncülerinin ana saiki, sosyal demokrasinin seçimlerde ortaya çıkan büyük gücünü, işçi sınıfı için somut kazanımlara tahvil etmekti ve başta Kautsky'nin temsil ettiği Marxistische Zentrum (Marksist Merkez) olmak üzere, parti yönetiminin ne zaman olacağı belirsiz bir devrim umuduyla bu kazanımları elde etmekten feragat etmesini yanlış buluyorlardı.

Reformizm akımı, 1890'lardaki bazı çıkışlarıyla kendisini oluşturdu, 20. Yüzyıla girerken Bernstein'in revizyonizmiyle teorik çerçevesine kavuştu.

İlk büyük çıkışa, Bavyera SPD örgütü ve önderleri Georg Vollmar öncülük etti. Junkerler gibi feodalizm kalıntısı bir aristokratik sınıfın bulunmadığı, sanayinin büyük boyutlar kazanmayıp zanaat bir eyalet olan yapısının izlerini taşıdığı bir eyalet olan ve küçük üreticiliğin yaygın olduğu verimli bir tarım ekonomisi içeren Bavyera'yı burjuvaziyle uzlaşmaya dayalı küçük burjuva sosyalizmi için elverişli bir "laboratuvar" kabul eden Vollmar'ın öncülüğündeki SPD örgütü, Bavyera eyalet hükümetinin bütçesini onayladı. SPD'nin 1894 Frankfurt kongresi, sosyalistlerin ilk kez bir burjuva hükümetinin bütçesinin onaylamasının şokuyla çalkalandı. Bu kongrede Vollmar'la ortak hareket eden Dr. Edvard David, Enternasyonal kongresinin de gündeminde yer alan "tarım sorunu" dolayısıyla, reformistlerin ikinci önemli çıkışına öncülük etti. David, sonradan yazacağı Sozialismus und Landwirtschaft (Sosyalizm ve Tarım Ekonomisi) kitabında geliştireceği tezleri ortaya atarak; tarımda küçük üreticilerin oluşturacağı kooperatiflerin, büyük kapitalist işletmelerden daha verimli olacağını savundu ve işçilerin harcama (tüketim) olanaklarının gelişmesinin kendi çıkarlarına olduğunun onlara kavratılması halinde küçük üreticilikle ittifakın kurulabileceğini anlattı. Kautsky, tarımda da tamamen sanayidekine paralel bir kapitalistleşme süreci öngördüğü için bu tezlere şiddetle karşı çıktıysa da, giderek seçim başarılarını geliştirme perspektifine bağımlı olmaya başlayan SPD yönetimi, köylülerden oy alma kaygısıyla David'in yaklaşımına tamamen kayıtsız kalmayacaktı.

1890'ların sonlarında, Dühring'in öğretisi aracılığıyla sosyal demokrasiye katılmış olan akademisyen kökenli Max Schppel gündelik siyasal platformda reformist tezlere öncülük etti. Schippel, Almanya'nın gelişen emperyalist stratejileri doğrultusunda hükümetin hazırladığı donanma kurma ve silah modernizasyonu tasarılarının reddedilmesine 1897 Hamburg kongresinde karşı çıktı. Engels'in "Tarihte Zorun Rolü" makalesinde yazdıklarını kullanarak, ordunun doğal seyri içinde fiilen işçilerden oluşan bir orduya dönüşecek olmasına işaret etti ve Bebel ile Marksist Merkez'in "halk milisi" fikrine bağlı kalmalarını eleştirdi. Partinin kıdemli önderlerinden Ignaz Auer de, "barbar ve istilacı Rus Çarlığına karşı eski moda silahlarla mı savaşacağız?" diyerek onu destekledi. Schippel, 1900 Mainz kongresinde de "işçilerin bir yandan tüketici olduğunu hesaba katarak, serbest ticareti tamamen yadsımamak gerektiğini" gündeme getirdi.
Reformistlerin somut politikadaki bu partinin resmi ideolojisi ve teorisi kabul edilen

Marksizme yönelik bütünlükle bir teorik eleştiriyle bütünleşmediği için, sürekli bir siyasal çizgiye dönüşemiyor, parti içi iktidar iddiasına sahip olamıyordu. Reformizmi teorik düzeyde kurumlaştırarak ideolojik bir hegemonya atağına yöneltmek yönünde ilk çaba, 1890'ların ortalarında Eduard David'den gelmiş; hatta öğretinin gözden geçirilerek güncelleştirilmesi anlamında Revisinismus (Revizyonizm) kavramını SPD'li literatüründe ilk kez David kullanmıştı. Ancak reformist hareketi SPD'ye hakim olmaya yöneltecek olan revizyonizmin teorisyeni, 1900'lere doğru yaptığı çıkışla, Eduard Bernstein oldu. 1879'dan beri sürgünde bulunan ve partinin muteber teorisyenlerinden sayılan Bernstein, 1888'de gittiği İngiltere'de, Webb'lerin Fabian derneğinin etkisinde kalmıştı. Özellikle Beatrice ve Sydney Webb'in The Inevetibality of gradualness (Adım adım gelişmenin ihmal edilemezliği) eserinin etkisiyle, 1896'da, Kautsky'nin editörü olduğu Neue Zeit'da (Yeni Çağ) Bebel'e 1898'de yazdığı mektubundaki ifadesiyle "Marx'ın nerede doğru nerede yanlış olduğuna açıklık kavuşturan" uzun bir yazı dizisine başladı. Bernstein, sermayenin yoğunlaşması, orta sınıfların yok olması, kapitalizmin çöküşe doğru gittiği, devletin eriyeceği beklentilerinin/umutlarının boşa çıktığı kanısındaydı. Ona göre sosyalizm reformları için mücadele etmeliydi. Bernstein, ünlü formülü "sosyalizmin hedefi hiçbir şey, hareketiyse herşeydir." ile özetlediği görüşlerini, 1899'da yayınlanan Die Vergussetzugen des Sozialismus un die Aufgaben der Sozialdemokratie (Sosyalizmin Varsayımları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri) kitabında derli toplu ifade etti. Bu kitapta, SPD'yi bir "demokratik sosyalist reform partisi"ne dönüştürmeyi öneriyordu. Revizyonizm sorunsalı, kendisi hâlâ Londra'da mülteci olduğu için Bernstein'ın gıyabında, 1898 Stuttgart ve 1899 Hannever kongrelerinde hararetle tartışıldı. Hannever kongresinde Bebel, Bernstein aleyhine tam altı saatlik bir konuşma yaptı. Kautsky Bernstein'ın fikirlerini marjinalize etmek için saldırıya geçti. Ancak, reformitslerin artan gücünü de hesaba katan SPD yönetimi, kongre bildirilerinde bernstein'ı ve reformizmi fazla açık ifadelerle kınamaktan kaçındı. Bebel'in 1897'de yayınlanmaya başlayan Sozialistische Monatshefte (Aylık Sosyalizm Defterleri) dergisi de, Kautsky'nin Neue Zeit'ına karşı revizyonizmin teorik organı olarak kurumlaşmıştı. Misyonunu oluşturan "bütün eğilimleri ve kanatları partide bir arada tutma" anlayışı, bu ihtiyatın gösterilmesinde belirleyiciydi. SPD'nin (SAP'ın) kuruluşundan beri, yalnızca 1890/91'de ultra-radikal Jungen (Gençler) ve 1890'ların sonlarında da, sendikalarda faaliyet gösteren anarko-sendikalist eğilimli Lokalisten (Lokalistler/ Yerelciler) tasfiye edilmişlerdi: bunlar da çok küçük ve etkisiz hiziplerdi.

İşte Rus göçmeni Alexander Parvus Helflan tarihçi Franz Mehring ve Clara Zetkin

en önemlisi Rosa Luxemburg'un sözcülüğünü yaptığı radikal Marksistler (sonradan SPD literatüründe Ultralinken -Ultra sol- olarak tanımlanacaklardı) SPD'nin tasfiyecilikten kaçınma ve seçmen tabanını daraltmama uğruna gittikçe pekişen, ideolojisini muğlaklaştıran bu yönelimine muhalefet temelinde öne çıkmaya başladılar. Bu yönelim SPD'de reformizmi giderek egemen kılarken, Rosa Luxemburg ve "Ultra sol" un önce ideolojik, dünya savaşından sonra da örgütsel ayrışmasına zemin hazırlayacaktı. Rosa Luxemburg, 1898 ve 1899 kongrelerinde, "toplumsal reformların ancak araç olabileceğini; gerçek çözümün bir hükümet darbesiyle değil, sınıf bilincine sahip kitlelerin vereceği bir mücadele sonucunda gerçekleşerek devrim ürünü olabileceğini" savunup Bernstein'a karşı çıkarak sahneye çıktı. Rosa Luxemburg, sadece reformist ve revizyonist kanadı sosyal demokrat sendikaların, 1899 Ruhr grevinde işçilerin kendiliğinden tepkisine gem vurmaya çalışmasından yola çıkarak, sendikaların ve partinin mevcut yapısını da sorgulamaya başlamıştı.

ALMANYA / REFORMİZMİN SOSYAL DEMOKRASİYE HAKİM OLMASI

II. Enternasyonal'in 1900 Paris kongresi ile 1904 Amsterdam kongresi arasındaki kısa dönemde, SPD'de reformist kanadın ve revizyonizmin hegemonyasının kurulması yönelimi belirgin şekilde güçlendi. Özellikle 1903 seçimleri ve 1903 Dresden kongresinde açığı çıkan bu yönelim, Enternasyonal'in 1904 Amsterdam kongresinin havasını ve Enternasyonal'in sonraki politikalarına da damgasını vurdu.

SPD, 1903 seçimlerinde, parti basınında "zafer" olarak kutlanan büyük bir gelişme gösterdi. Aldığı oylar 2.107.898'den 3.010.800'e; oy oranı % 27.2 den % 31.7'ye milletvekili sayısı 56'dan 81'e çıktı. Ülkenin nüfusu yüzbinden fazla olan otuzbeş şehrinin yirmi dördünde SPD birinci parti olmuştu. Bu başarı, elbette öncelikle reformistler ve sendikalarda coşkuyla karşılandı ve atağa geçmenin işareti sayıldı. 1901'de Almanya'ya dönmüş olan Bernstein, Sozialistische Monatshefte'de, SPD'nin bu büyük gücüne dayanarak, Reichstag (Meclis) ikinci başkanlığına talip olması gerektiğini ortaya attı. Partinin sol kanadı, burjuva siyasal sisteminin yönetimine ortak olmamak gerektiğini ve bir sosyal demokrat Reichstag ikinci başkanını geleneklere göre Kralı ziyaret ederek önünde eğilen heyette yer alacak olmasının büyük bir zûl olduğunu savunarak bu öneriye şiddetle karşı çıktı.

Partinin karizmatik önderi Bebel ve Kautsky, reformistlerin hem kendi stratejileri doğrultusunda belirleyici önemi olan seçimlerdeki başarıdan en büyük yararı sağlayan çizgi olması, hem de milletvekilleri arasında reformist eğilimlilerin çoğunlukta bulunması nedeniyle paniğe kapılmışlardı. Parti yönetimi, SPD'nin en güçlü, en büyük göründüğü bu tarihsel anda, en inisiyatifsiz ve perspektifsiz dönemini yaşıyordu.

1903 Dresden kongresi, bu koşullarda, son derece gerilimli, kavgalı bir ortamda yapıldı. Franz Mehring, bazı revizyonist yazarları, burjuva yayın organlarında yazı yayınlamakla suçladı; Kongre, bu yazarları kınayan bir karar taslağını kabul etti. Bebel, seçim sonrasında revizyonistlerin burjuvaziyle ortak sorumluluk ve işbirliği perspektifini benimsemelerini eleştirdi. Bebel'in revizyonizmin güçlenmesi halinde

önderliği kendisindien devralmasından uzun süredir çekindiği Bavyeralı reformist önder Vollmar, dört saatlik demagoji dolu bir konuşma yaparak, yıllar önce "burjuvalaşma, sulandırma, batağa saplanma" olarak tanımlanan birçok şeyi partinin sonradan benimsediğini hatırlattı. Ancak bu uzun tartışmaların sonucunda, uzlaşmaya dayalı bir kongre bildirisi ortaya çıktı: "egemen sınıfı iktidarda tutacak her türlü yol" reddedilerek "revizyonizm" mahkum edildi; ancak "saray formaliteleri yerine getirilmemek koşuluyla, Meclis ikinci başkanlığına aday olunabileceği" kabullendi. Karar metninin radikal ifadeleriyle çelişen ve reformist politikaları meşrulaştırmaya elverişli açık kapılar bırakan bu karar Enternasyonal'in 1904 Amsterdam kongresine de egemen olan tavra temel oluşturdu.

SPD'nin 1903 Dresden kongresinin, II. Enternasyonalin bir sene sonraki Amsterdam kongresinin politikasına öncülük ettiği diğer önemli konu, kitle grevi tartışmasıydı Belçika'da (1902), İsveç'de (1902) ve Hollanda'da (1903) gerçekleşen büyük kendiliğinden kitle grevleri, Alman sosyal demokratlarının kaçınamayacağı bir tartışma bağlamını oluşturuyordu. SPD'nin örgütlü ve disiplinli hareket geleneği, önder ve orta kademe kadroların çoğunluğunun kitle grevleri karşısında kuşkucu bir tavır almasını getiriyordu. Ancak Rosa Luxemburg ve çevresindekiler, büyük boyutlu kitle grevlerinin sınıf mücadelesinin vazgeçilmez önemde bir aracı olduğunu savunuyor ve "yasalar çerçevesinde hareket etme, şiddete karşı olma" saplantısıyla bu kendiliğinden devrimci potansiyeli teorik olarak boğmamak gerektiğini savunuyordu. Sendikaların önderi Legien, "işçilerin ve sosyal demokrasinin örgütleri tarafından hazırlanmış bir kitle grevini bastırmanın burjuvazi için eğlence olacağını" savunarak, kitle grevine karşı çıktı. Dresden kongresi, kitle grevi hakkındaki görüşünü de, gene ne benimseyip, ne reddederek belirledi. Kitle grevinin işçi sınıfının siyasal mücadelesinin asli aracı olamayacağını, ancak iktidarı almaya dönük nihai mücadele anında kitle grevine başvurulabileceğinin ifade eden bu karar II.Enternasyonal'in 1904 Amsterdam kongresinde de benimsenecekti. Bir sene sonra, SPD'nin Jena kongresinde ise, reformistler kitle grevine açıkça karşı çıktılar.

SPD'nin 1903 Dresden kongresi, partinin gerçek politikaları, kararlarının içeriği ile teorisi ve söylemi / dili arasındaki uçurumun artık iyice derinleştiğini göstermişti.

SOZIALISTENGESETZ (SOSYALİST YASASI)

Modern kapitalist toplumda sosyalistlerin ve işçi sınıfının siyasal mücadelesini engellemek ve ezmek için; devleti yöneten kapitalist egemen blokun, evrensel olarak vazettiği hukuksal ilkeleri askıya almasının, burjuva hukukuna ve "temel hak ve özgürlüklere", "istisna" veya "olağanüstü durum" adı altında kısıtlama getirmesinin ilk bütünsel örneği, Almanya'da 1878-1890 döneminde yürürlükte kalan Sozialistengesetz'dir (Sosyalist Yasası). Bu dönemin Alman sosyal demokrasisi açısından anlamı ise, işçi sınıfının dayanışmasını,siyasal ve kültürel bilincinin gelişmesini ve SAP'ın (Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands - Alman Sosyalist İşçi Partisi) ideolojik, teorik ve örgütsel temellerinin sağlamlaşmasını tahrik eden bir ortamı hazırlamak olmuştur.

"Sosyaldemokrasinin özü, devlet düzenini yadsımasındadır. Sosyaldemokrasiye karşı korunmaya muhtaç yurttaşları adına devletin sahip olduğu görev ve hak, bu partiye savaş hali hükümlerine göre muamele etmektir." Bu sözlerinin, SAP karşısındaki tavrını açıkladığı Bismarck, dünya ekonomik bunalımının liberalizme karşı hoşgörülü, görece yumuşak bir rejime imkan sağlayan zeminini sarstığı 1877/78 yıllarında; koruması ve devletçi ekonomik politikalarla Junkerlerle büyük burjuvaziye dayanan daha dar bir ittifak zemini kurmanın yollarını ararken, SAP'a da bir darbe vurma fırsatı kollamaya başlamıştı. SAP'ın oy oranını 1874'deki % 6.5'den, % 7.1'e çıkardığı 1877 seçimi, burjuvaziyi de huzursuz etmiş; sol liberal İlerleme Partisi'nin (Fortschrituspartei) gazetelerinde bile, "komünizm tehlikesi" çığırtkanlığı yapılmaya başlanmıştı.

Bu ortamda, 11 Mart 1878'de sahtecilik yaptığı için SAP'dan atılmış olan Hödel adlı bireysel eylemcinin Kral I. Wilhelm'e yaptığı suikast, Birsmarck'a beklediği fırsatı verdi. Bismarck'ın hazırladığı Sozialistengesetz (Sosyalist Yasası) tasarısı, burjuva partileri tarafından fazla ağır bulundu. Biçimsel düzeyde de olsa, henüz çok kısa süre önce Anayasalaşmış olan "temel hak ve özgürlüklere" hemen istisna getirilmeye başlanmasının gelecekte kendi aleyhine de olabilecek uygulamalar için yol açtığından kaygılanan burjuvazinin en büyük partisi olan Ulusal Liberaller'in (Nationalliberale)

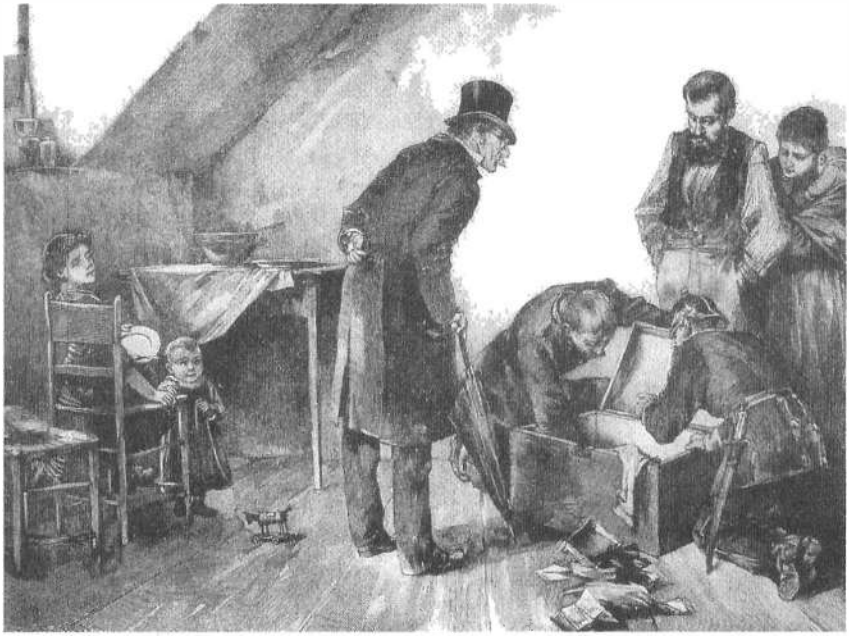

Resim-8: "Sosyalist Yasası" sırasında, sosyaldemokrat örgütlenmeyle bağlantılı işçiler üzerinde büyük bir baskı kurulmuştu. Burada, bir ev araması resmedilmiş.

lideri Bennirngsen, Meclis'te "böyle önlemlerle sosyalist fikirlerin yayılmasını önleyemezsiniz" görüşünü savununca, 24 Mayıs'ta tasarı reddedildi. Ancak onbir gün sonra, SAP'la hiçbir ilgisi olmayan Dr. Karl Nobiling adlı bir ruh hastasının I. Wilhelm'e ateş etmesi, Bismarck'a yeniden saldırıya geçme fırsatı verdi. Kararlaştırılan erken seçim kampanyasında "Demir Şansöyle" SAP'ın yanısıra, sol liberallere yüklendi ve otoriteryanist bir devlet terörü estirdi. SAP'ın oylarını artırmayı sürdürmesinden (% 7.6) tedirgin olan; Bismarck'ın devlet teröründen ve "hak ve özgürlüklerde genel kısıtlama" imalarından yılan burjuva partileri, bu kez Sosyalist Yasası'na onay verdiler. Gene de 18 Ekim 1878'de tasarı yasalaşırken, SAP milletvekillerinin yanısıra, Katolik Merkez Partisi (Zentrum) ve İlerleme Partisi fraksiyonu red oyu kullandı Bismarck'ı bu tehlikeli silaha alıştırmaktan olduğu kadar sosyal demokrasinin radikalleşmesinden de ürken burjuva partileri, SAP'ın yalnızca seçimlere katılma hakkının gasp edilmemesi üzerinde durmuşlardı. SAP, önderleri Bebel'in "kararınız her ne olursa olsun, beyler; yaşayacağız, acı durumu yaratan koşullar ortadan kalkana kadar yaşayacağız" sözleriyle biten etkili söyleviyle, Sosyalist Yasası dönemine adımını attı.

Sosyalist Yasası, "sosyal demokrat, sosyalist veya komünist amaçlı" her türlü siyasal örgütlenmeyi ve faaliyeti yasaklıyordu. Yasa çıkar çıkmaz,, daha 1878 sonuna kadar, 189 sosyalist dernek ve aralarında partinin resmi yayın organı Vorwaerts (İleri) de olmak üzere, 58 gazete-dergi kapatılmıştı. Ticaret Bakanı von Maybach, bir genelge çıkararak, bütün işverenleri, sosyal demokrat işçilerin işlerine son vermeye davet etti. Yasa'nın yürürlükte kaldığı oniki yıl boyunca yaklaşık binbeşyüz kişi "sosyal demokrat siyasal faaliyetlerinden ötürü" hapis cezasına çarptırıldı, bine yakın insan sürüldü; binlerce sosyal demokrat, tutuklanma korkusuyla Amerika'ya göçtü. Ancak Sosyalist Yasası, 20. yüzyılda modern kapitalist devlet aygıtlarının belirli dönemlerde uygulandığı sistematik anti-sosyalist, anti-komünist baskı ve terör kampanyalarının yanında son derece "masum" bir politikaydı. Burjuva hukuk devletinin "evrensel hak ve özgürlükleri", Bismarck Bonapartizminde ve monarşi kalıntısı Prusya devletindeki biçimsel ve "sözde" tezahürleriyle bile, saflık ve kutsallıklarıyla, sosyalist siyasal mücadelenin üzerine koruyucu şemsiye açma kudretine sahiptiler. Kapitalist devletin bir iktidar aygıtı olarak kurumlaşması sürecinde sosyalist hareketin gelişmesi karşısında egemen siyasal sistemin zaman zaman kabalaşan, zaman zaman incelen baskı yöntemlerini sistemleştirmesi, bu "hak ve özgürlükleri" salt biçimsel hale getirecekti.

Sonuçta, en ağırı üç senelik olan hapis cezaları ve yersiz- yurtsuz proleterlere gittikleri yerde kahraman gibi karşılanan sürgünleriyle Sosyalist Yasası, görece ılımlı bir baskı atmosferi oluşturuyordu. Sosyal demokrat hareket, kısa bir bocalamadan sonra, 1879 başında,

Der Sozialdemokrat
Organ der Sozialdemokratie deutscher Zunge.
20 Mandate im ersten Wahlgang, 7 in der Stichwahl.
1,341,587 sozialdemokratische Wähler — 567,405 Zuwachs
Unser die Welt, trotz alledem!
Der erste Akt.

Resim-9: Solda, sosyaldemokrasinin "Sosyalist Yasası"nın baskılarına boyun eğmediğini gösteren karikatür. İşçi sınıfı, sırtına basan Bismarck'ı üzerinden atıyor.
Sağda, 1890 seçimlerinde sosyaldemokrasinin birinci parti konumuna yükseldiğini haber veren parti yayın organı *Sozialdemokrat.*

önderlerinin cenaze törenlerini gösteriye dönüştürerek, evlerde, kahvelerde hatta dini cemaat kisvesi altında toplanarak ayakta kalmanın yollarını buldu. 1881 seçimlerinde gerilmenin olağanüstü boyutta olmaması (% 6.1 oy), cesaretlerini iyice artırdı.

İllegal siyasal faaliyet, Alman sosyal demokrasisinin pratiğine ilk kez (ve Nazi dönemine dek son) Sosyalist Yasası'yla giren bir boyut oldu. Açık siyasal faaliyetin yürütülebildiği yurtdışında, Zürih'te Ekim 1879'da kurulan Sozialdemokrat (Sosyaldemokrat) dergisinin Almanya'ya sokulup dağıtılması etrafında, illegal ama yaygın bir örgütlenme ağı oluşturuldu. Partinin yurtdışında gerçekleştireceği üç kongreden ilki olan 1880 Zürih kongresinde, Gotha programında yer olan, "parti... yasal yollardan mücadele eder" ibaresi çizilerek, illegal faaliyet resmileştirildi. Sosyalist Yasası dönemi, Sozialdemokrat dergisi etrafında partinin ideolojik ve siyasal perspektifini netleştirerek Marksizme yaklaştığı dönem oldu, Bu sürecin ilk adımı, baskı yasasına tepkisel olarak ortaya çıkan radikal ve reformcu kanatlarla mücadeleydi. Karl Höchberg'in Zukunft (Gelecek) dergisi etrafında toplanan bir grup aydın, Sosyalist Yasası'nın yılgınlığıyla, reformcu bir çizginin benimsenmesini savunuyorlardı. Partinin bu çizgiyle mücadele görevini yüklediği Sozialdemokrat'ta etkili olan eski Lasalle'cı Most ile Hasselmenn'ın bu kez radikalizm adına komplocu bir yaklaşım geliştirmeleri, SAP yönetimini açmazda bıraktı. 1880 Zürih kongresinde Most ile Hasselmann"ı tasfiye eden SAP yönetiminin Bebel bunalımın partinin Gotha programında simgeleşen eklektik yapısından kaynaklandığını kavrıyorlardı. Böylece 1880'lerin illegalite, baskı ve zorunlu siyasi mültecilik koşullarının ivme kazandırdığı teorik tartışma ihtiyacı, bu ideolojik bunalımın aşılması sorunuyla buluştu.

Sozialdemokrat, Ocak 1881'de başına Eduard Bernstein'in gelmesinden sonra, Marx ve Engels'in doğrudan müdahalelerinden de yararlanılarak, ideolojik netleşmenin medyası olarak işlev kazandı. 1879'da 1.460 olan tirajını 1682'de 5.236'ya, 1886'da onbinin üstüne ulaştıran Sozialdemokrat'ın yanısıra, 1883'de partinin yıldızı yükselen teorisyeni Kautsky'nin Almanya'da yayınlamaya başladığı akademik-teorik Neue Zeit (Yeni Çağ), SAP üyeleri ve işçiler arasında Marksizmin tanınmasına, benimsenmesine ve Lasalle'ın tezlerinin itibarını yitirmesine yol açtılar Dergilerin yanısıra son derece popüler olan, Bebel'in Die Frau und der Sozialismus (Kadın ve Sosyalizm), Clara Zetkin'in Arbeiterinnen-und Frauenfrage der Gfegenwart (Günümüzde Kadın İşçi ve Kadın Sorunu), Engels'in Ursprung der Familie des Privateigentums und des Staats (Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni), Wohnungsfrage (Konut Sorunu) kitaplarını okuyan sosyal demokrat işçiler, devletin açıkça sınıfsal karşıtları olarak karşılarına çıktığı bu dönemde, Lasalle'ın devletçi sosyalizminin temelsizliğini ve buna karşın Marksizmin nesnelliğini-maddiliğini fark ettiler. SAP'ın 1883 Kopenhag

ve 1887 St.Gallen (İsviçre) kongrelerinde, Marksizmin devrimci söylemi belirleyicilik kazanmaya başladı.

1880'lerin ortalarında Bismarck, Sosyalist Yasası'na paralel olarak yürürlüğe soktuğu sosyal politikalar demetiyle, işçi sınıfını SAP'dan soğutarak Bonapartizme kazanmayı hedefledi. Ancak SAP, dönemin Avrupa'sına göre çok "ileri" olan hastalık sigortası (1883), kaza sigortası (1884) ile yaşlılık ve emeklilik sigortası (1889), kaza sigortası (1884) ile yaşlılık ve emeklilik sigortası (1889) yasalarına karşı oy vererek ve bu aldatmacaya karşı etkili bir propaganda yürüterek, Bismarck'ın hesabını boşa çıkardı.

Oy oranını 1884 seçimlerinde % 9.7'ye, 1987 seçimlerinde %10.1'e çıkaran SAP'ın Sosyalist Yasası'yla yok edilemediği, 1890'lara gelirken artık burjuva kamuoyunda da kavranmıştı. Bismarck rejiminin Kasım 1889'da son bir umutla SAP yönetimine karşı, illegal Sozialdemokrat'ın dağıtımı nedeniyle açtığı derme çatma gizli örgüt davası, Bebel'in parlak savunmasıyla, burjuva basınını "sosyalistler davası değil, sosyalistler kongresi" olarak andığı bir propagandaya dönüşmüştü. Yasa'nın fiilen hükmünün kalmadığını gören ve ülkeyi Bismarck'sız yöneterek Almanya'yı (Emperyalist) bir "büyük devlet" yapma politikası gütmek isteyen yeni Kral II.Wilhelm, 20 Mart 1890'da "Demir Şansöyle"yi azletti. Bu, son olarak Eylül 1888'de iki yıllığına uzatılmış olan Sosyalist Yasası'nın fiilen hükmünün kalmaması anlamına geliyordu. Şubat 1890'da yapılan seçimlerde oylarını iki katına çıkararak (% 19.7) Almanya'nın en büyük partisi durumuna gelen SAP, Sosyalist Yasası'nın resmen kalktığı 30 Eylül 1890'ı görkemli törenlerle kutladı. 1890'da Almanya, yerden biter gibi kurulan binlerce dernek, gazete, dergi ile dev bir örgütlenmenin yeraltından legale çıkmasına tanık oldu.

Sosyalist Yasası'nın SAP'a ve Alman işçi hareketine sağladığı en büyük kazanç, bu zor dönemi güçlenerek, ayakta kalarak geçirmenin verdiği büyük özgüven oldu, Parti Lasalle'cılıktan uzaklaşıp Marksizme yaklaşarak ideolojisini netleştirirken, Lasalle'cı Eisenach'cı ayrımı silindi, örgütsel yapı kliklere bölünmüş görünümünden arınıp homojenleşti. Sosyalist Yasası'nın Alman sosyal demokrasisine bıraktığı önemli bir miras da, bu zor dönemde direnmelerinin , siyasal mücadelelerindeki "başarı"nın tek elle tutulur izdüşümü olarak bağlandıkları seçimlere, dolayısıyla parlamentarist siyasal mücadeleye sıkısıkıya sarılınması oldu; seçim-parlamento ekseni, evrensel haklılığın onandığı bir yüce merci gibi benimsendi, parti bu siyasal-psikolojik yönelim doğrultusunda kurumlaştı. Denebilir ki, Alman sosyal demokrasisinin teorideki Marksizminin ve büyük örgütsel gücünün taşıdığı dinamik potansiyeliyle, neredeyse kaderci parlamentarist dogmatizmi arasındaki özgün paradoksal bileşim, Sosyalist Yasası döneminde oluşmuştur.

ALMAN İŞÇİ SINIFI ALT-KÜLTÜRÜ: UYUYAN DEV

Alman sosyal demokrasisinin I. Dünya Savaşı'ndan şovenizme ve militarizme kolayca teslim olması ve 1918/19'da aldığı etkin ve saldırgan karşı-devrimci tavır, uluslararası sosyalist hareketin 20. yüzyılda yaşadığı önemli hayal kırıklıklarında biri oldu. Sosyalist hareketin ana bölünmesine giden yolu açan bu olayın sarsıcı etkisi. SPD'nin yürüttüğü karşı-devrimci çizginin, Alman örgütlü işçi sınıfının önemli bir çoğunluğu tarafından (en azından edilgin) destek görmesinden kaynaklandı.

Alman sosyal demokrasinin, dev örgütlenmesinin, salt dünyanın her yöresindeki sosyalistlere örnek olmakla kalmayıp, burjuva partilerince de imrenilen bir "model" oluşturması, 1914 ve 1918/19'da 384.000'den 1913'de 982.000'e çıkan üye sayısıyla SPD yalnızca nicel olarak büyük bir gücü değildi. Toplam 1 milyon okuyucusu olan 79 gazetesi (1909 verilerine göre); Arbeiter-Turnerbund'a (İşçi Jimnastik Birliği) bağlı, toplam 150.000 üyeyi temsil eden cimnastik derneklerin; 1905'de kurulan ve 1918'den sonra 600.000 üyeye ulaşan kilise karşıtı Freidenkerbund (Özgür Düşünceliler Birliği) ; İşçi Müzik Cemiyetleri; Kooperatifleri; aileleriyle birlikte yüzbinlerce işçiyi hafta sonları tatil günlerinde kır gezilerinde seferber edebilen Doğanın Dostları Hareketi (Naturfreundebewegung) ile, gerçekten hayatın her alanında örgütü, yaygın ve etkili bir soyaldemokrat alt-kültür, işçi sınıfının büyük gücünün göstergesiydi. Büyük burjuva sosyoloğu Max Weber, bu alt-kültürün etkinliğini "sosyaldemokrasi, geniş halk kitlelerinin karakterini oluşturan en kudretli unsurlardan biridir" diyerek teslim etmişti.

Sosyalistlere Karşı Yasa'nın yürürlükten kalktığı 1890'dan sonraki on yıllık dönemde, "çok yakında devrim olacağı" halet-i ruhiyesi, işçi sınıfında yaygındı. Sosyaldemokrat alt-kültürün oluşumunda, bu halet-i ruhiyenin etkisi altında, "geleceğin toplumunun nüvelerini yaratma" saiki geçerliydi. Bu dönemde Edwerd Bellamy'nin best-selleri "2000 Yılından 1887'ye Bakışlar" işçiler arasında büyük ilgi görüyor işçi lokallerinde, geleceğin (sosyalist) devletinin mahiyeti üzerine konuşuluyordu. 1900'lerle birlikte, ikinci endüstri devrimi dalgasıyla birlikte göreli refahın artmasının da etkisiyle;

Resim-10: Yüzyıl başı, Alman Sosyaldemokrat Partisi Parti Okulu

SPD'nin oy oranının sürekli artmasının beklenen iktidar getirmeyişinin gevşettiği "devrim beklentisi" konsantrasyonu kitlesel olarak dağılmaya başladı. İşçi kökenli araştırmacı Adolf Levenstein'ın 1907-1911 döneminde yaptığı bir ankette "işçi hareketinin yakın gelecekte büyük dönüşümü gerçekleştireceğini bekliyor musunuz?) sorusuna 1890'ların dinamik işçi kuşağından (40-50 yaşlarındaki) işçilerin % 60'ı "evet" cevabı verirken; göreli refah artışının olduğu koşullarda yoğrulmuş olan 20-40 kuşağı işçilerin yalnızca % 25'i "evet" diyebilmişti. Sonradan anarko-sendikalizme meyleden işçi önderi Otto Rühle, o yıllarda şöyle yazıyordu; "Proletaryayı yaşamdaki dışa vurumlarıyla sürekli izleme fırsatı bulabilen herkes, onun küçük-burjuva atmosfere nasıl gömüldüğünü küçük-burjuva ihtiyaç ve arzularını tatmin edebildiğinde nasıl mesut olduğunu görerek hayretlere düşer." Alman sosyalist reformizminin öncüsü Lasalle bile işçileri "bir parça kötü sosis ve bir bardak birayla mutlu olmakla" eleştirmişti ama, gelirleri ve boş zamanları artan Alman işçileri, mevcut kapitalist yaşam tarzı içindeki tatminleri önemsemeye başlamışlardı. İşte bu noktada, işçi sınıfı alt-kültürünün kurumları, alternatif ilişkiler üretmekten çıkmaya, işçilere bu tatminleri sunmaya yarayan, bu yarayışlılık ölçüsünde benimsenip sahiplenilen yapılara dönüşmeye başladılar. Sendikaların ve SPD'nin verdikleri "hizmet"lerin ve "hizmetlilerin"de çapı bu dönemde büyümeye başladı. 1914 'de 4.100 ücretli militan, 11.000 parti memuru SPD'ye kadroluydu. Rosa Luxemburg'un işçi hareketinde "kendiliğindenliği" rolüne koyduğu vurguyu destekleyen SPD'lilerden Robert Michels, 1910'da yazdığı kitabında (Zur Soziologie des Parteiwesens-Partinin Sosyolojisi), "parti bürokrasisi" ve "parti oligarşisi" kavramlarını eleştirel olarak gündeme getirdi.

Bu gelişme içinde, sendika bürokrasisinin, işçi sınıfının maddi refahındaki somut kazanımlardan ötesini düşünmeyen ahlâkı, partinin ve alt-kültürünü ideolojisinde kapladığı yeri genişlemeden önce yaşadığı kararsızlığın militarizm lehine aşılmasında sendika önderlerinin ağırlığını unutmamak gerekir. Sendikaların ideolojik ve siyasal hedefi, devletin karar alma ve yürütme organlarında yer almaktı; 1916'da, savaş boyunca 16-60 yaş arası bütün erkeklere çalışma yükümlülüğü getiren "Anavatana Hizmet Yasası"nı onaylamaları karşılığında, oluşturulacak "çalışma komisyonları"nda tescilci bulundurma tavizini koparırarak, düzenle tamamen entegre oldular.

Alman işçi sınıfı alt-kültürünün, egemen monarşik ve militarist ideolojinin yeniden üretilmesinde kilit rol oynayan kurumlar olan okul ve askerlik hizmeti karşısındaki kayıtsızlığı ve politikasızlığı da, onu burjuvazi karşısında teslimiyete götüren önemli gedikleri. Wilhelm Lievknecht, "Alman işçisinin ekonomik ve siyasal eğitim

bakımından İngiliz ve Fransız işçilerinden çok geri olduğuna" dikkat çekerek, "iktidar bilgi demektir, bilgi de iktidar" formülünü ortaya atmıştı. Alman işçileri ve önderleri, "bilgi"ye, "kültür"e çok büyük önem verdiler. Ancak, Bismarck'ın açıkça "okuma, yazma ve biraz hesap öğretilmeli" diyerek niteliksizliğini itiraf ettiği, Kral II.Wilhelm'in ise bu niteliksiz programlarının üstüne yalnızca bol bol dini, askeri ve monarşik propaganda eklettiği orta düzeydeki halk okullarının (Volksschule) müfredatını hiç sorgulamadılar. Halkokulları müfredatı, daha ilk sınıfta "Kral sevimli bir adamdır / Berlin'de oturur" gibi çocuk şarkılarıyla başlayarak, kutsal "Kral, din, anavatan" değerlerini yüceltmeye dayalıydı. Her işçi çocuğunun halkokulundan sonra gittiği iki yıllık askerlik hizmeti, milliyetçilik ideolojisinin silah, üniforma, marş vb. törensel-simgesel donanımıyla birlikte rüşdünü kazanmış her proleter erkekte kalıcı bir şekilde yer etmesini sağlıyordu. Feldmareşal Moltke'nin, Bismarck'ın, en çok da Kral II.Wilhelm'in resimlerinin, Bebel'in, Marx'ın, Lasalle'ınkinin yanısıra binlerce işçi barakasını süslemesi, SPD kamuoyunda yadırganmamaktaydı Zanaatkâr ideolojisinin izinden tam çıkamayarak ülkelerinin hızlı endüstriyel gelişmesinden, modernleşmesinden gururlanan işçilerin milliyetçilik duyguları, II.Wilhelm'in kendilerine karıştırdığı ünlü "vatansız herifler" tanımının tahrik edici baskısıyla da bileniyordu. Başta, "bu ülke sizin değil, esas bizim ülkemiz olduğu için... bir saldırıya uğradığında omzumuzda tüfekle onu savunmaya gideceğiz" (1904) diyen Bebel olmak üzere, SPD önderleri, işçi sınıfını "vatansızlık töhmetiden" kurtarmak için, milliyetçilik ve "vatan savunması" motiflerini işlemekten geri kalmadılar. Ünlü işçi şair Karl Bröger'in 1914'de yazdığı şu popüler dizeler, sosyal demokrat vatanseverlik şampiyonluğunun nişânesi oldular: "Daima sevgiyle bağlıydık sana / bununla övünmedik yalnızca. / Başına gelen bu büyük felaket gösterdi ama / en yoksul evladının, en sadığı olduğunu vatanına / ey Almanya;"

Alman sosyal demokrasisinin egemen ideolojiyi üreten kurumların sınıfsallığını sorgulamaktaki aczi, genel olarak kültür konusunda devrimci-alternatif bir tavra sahip olmamasına bağlıydı. Partinin devrimci kanadının önde gelen isimlerinde Franz Mehring bile, kendi düşünsel-sanatsal ideallerine ihanet etmiş olan burjuvazi karşısında, burjuva kültür mirasının esas sahibinin proletarya olduğu kanaatindeydi. Böyle olunca, SPD'nin ve işçi sınıfı alt-kültürünün genel eğilimi, "mevcut kültürel değerleri ve faaliyetlerin herkese eşit ölçüde açık olması" talebiyle sınırlıydı. Natüralist sanat ve edebiyatı klasizm açısından eleştirerek veto edecek ölçüde muhafazakârlaşan bu anlayış, işçi sınıfının kültürle olan ilişkisindeki "alıcı, seyirci"

konumunu değiştirmeyi uzak bir hedef olarak dahi gözetmekten uzaktı. İşçi sınıfı kültürü üzerine tartışma amacıyla 1920'de yayınlanan Kulturwille (Kültür İsteği) dergisinin redaktörü Paul Kampffmeyer, "işçi kültürü zaten mevcuttur. Daha gelişmesi ancak sosyalist toplumun kurulmasıyla mümkündür" diyerek noktayı koyacaktı. Sınıfsal perspektiften yoksun olmasının yanında, niteliksel gelişmeyi de önemsemeyerek, oluşmakta olan popüler kültürün vasatîliğine rıza gösteren bu "devrim sonrasına erteleyici" tutumu sonradan eleştirenlerden Karl Korsch, Mehring dahil bütün sosyalist yazarların felsefi sorunları "materyalist bir konu değil" diyerek küçümsemiş olmasından yakınmıştır.

Alman işçi sınıfı alt-kültürünün 1900'lerle birlikte bürünmeye başladığı görünüm 1914'den çok önceleri, partinin söylemindeki radikalizmle pratikteki reformizmi arasındaki çelişkiyi ele veriyordu. Kızıl renk, doğan güneş, çark, kırılmış zincir vb. simgeler, törenlerde, flamalarda, amblemlerde kullanıla kullanıla devrimci çağrışımlarından soyunmuşlar, salt özdeşleşmeyi pekiştiren işaretlere dönüşmüşlerdi; tıpkı parti toplantılarının, kongrelerinin, mitinglerin ritüelleşmesi, "sosyaldemokrat dil"in statikleşip kapalı bir jargon haline gelmesi gibi... Dış dünyadaki ve kapitalist düzendeki gelişmeleri izlemekte yaya kalan, salt parti kamuoyu içi iletişime yarayan bir medyaya dönüşen parti basını; 19. Yüzyıldaki fikir/kanaate ağırlık veren yapısından sıyrılarak işçi sınıfını da cezbedecek haberlere, tefrikalara, atraksiyonlara yönelen burjuva basını karşısındaki etkisizliği nedeniyle SPD'nin 1913 kongresinde eleştirilmişti.

Parti basınında dikkati çeken bu içedönüklük, Alman işçi sınıfı alt-kültürünün, harekete geçirdiği talepler ve işlevleri yönünden kapalı bir evrene benzemesi gerçeğini yansıtmaktaydı. Bu dev alt/kültürel ortam, içinde yer aldığı kapitalist toplum bünyesi ile olan ilişkisini ve bu bünyeye alternatif olma iddialarını sorunsallaştırmaktan çıkmış kısacası karşı-kültür üretme perspektifini yitirmişti. Bu süreç, işçi sınıfı alt-kültürünün kurumlarının 1900'lerle birlikte tamamen gündelik maddi ihtiyaçlarda odaklaşmasıyla hızlanmasının yanısıra; Alman işçilerinin 19. yüzyılın ortalarından beri oluşa gelen örgüt geleneğinin paternalist yapısından da besleniyordu. İşçi-araştırmacı Adolf Levensetein, 1912'de "işçi hareketi hakkındaki düşüncelerini"sorduğu beşbin işçiden şu örneklere benzer cevaplar almıştı: "işçi hareketi beni budalalıktan kurtardı", "hareket beni düşünen bir insan kıldı", "işçi hareketine ait olmasaydım, insanlık içinde yerim olamazdı." Sosyalist tarihçi Werner Sombart, 1906'da şöyle yazmıştı: "Büyük kitlenin içinde eriyen ve benliğinin tüm anlamını ve geçerliliğini bu kitleye mensubiyetine bağlayan proleter, tıpkı sofu bir

insanın kendisini Tanrı'ya adamakla bir bütün ve değer olarak kendi benliğine kavuştuğunu düşünmesi gibi hisseder." Partiye/örgüte/davaya olan bu mutlak teslimiyet, Alman proletaryasının dillere destan örgütsel disipliniyle birleşiyordu. SPD'nin reformist önderlerinden Ludwig Frank, 1906'da, "Alman proletaryasının çalışkan elinin değdiği herşey örgütlülüğe, düzenliliğe dönüşür; özgürlük mücadelesi öyle" demişti. Alman işçi sınıfının yürüyüşlerde, mitinglerde görsel bir vuruculukla sergilenen "çelik disiplini", 20. yüzyılın başında dünya sosyalist hareketinin övünç kaynağıydı. Bu "çelik disiplin"in proleter kitleleri inisiyatifsizleştirici etkisi, önce 1914'deki sosyal-şoven politikalara teslimiyette, sonra 1918/19 devriminde işçi sınıfının önemli çoğunluğunun SPD önderlerinin dediğinden çıkmamasında, 1933'e doğru da yükselen nasyonal sosyalizm karşısındaki basiretsizliğinde ortaya çıktı. 1914, 1918/19, yıllarca merkeziyetçi örgüt disiplininin boğuculuğuyla mücadele eden Rosa Luxemburg için sürpriz değildi; herhalde 1933'de olmayacaktı. Alman işçi sınıfının kaybetmemek için üzerinde titrediği zincirlerin en kıymetlisi, partisi/örgütleriydi. Alman işçi sınıfının muazzam örgütlenmesi, onun sosyalizm mücadelesindeki engelleyici işleviyle kavrayanlar için, 1914 ve 1918/19, salt sosyaldemokrat önderlerin ihanetiyle açıklanamaz ve tersi: komplolara, ihanetlere bel bağlamayan sosyalist tarihsel yaklaşım açısından, işçi sınıfı alt-kültürü sorunsalı vazgeçilmez önemde ve hâlâ günceldir.

KAUTSKY VE LENİN

Marx'ın 1881'de Engels'e yazdığı mektupta "doğası gereği 'dar görüşlüler' familyasının bir ferdi" olarak bahsettiği Karl Kautsky, 1890'lardan itibaren, II.Enternasyonal'in ve uluslararası sosyalizmin en büyük lideri, "Kutsal Yazı'nın koruyucusu", "Marksizmin Papası" olarak anılmaya başlandı. Lenin, kuşkusuz bu uhrevi tanımları kaale almamakla birlikte, 1914'e dek Kautsky'nin siyasal teorik konumlarını savunmuş; Ne Yapmalı'da (1902) Kautsky'de simgeleşen SPD'yi (Alman Sosyal Demokrat Partisi) Rus devrimci hareketin modeli olarak zikretmiş, Aralık 1906'da "Rus işçi sınıfının öncü kolu, Karl Kautsky'i kendi yazarı olarak bilmektedir" diye yazmıştı. Kautsky'nin 1903 yazında Bolşevik-Menşevik bölünmesini tasvip etmeyerek, Menşeviklere "ilerde iki grubu birleştireceği" sözünü vermesi de, Lenin'in ona karşı tavır almasını getirmemişti.

I.Dünya savaşının patlamasıyla birlikte uluslararası sosyalist hareketi bölünmeye götürecek olan yol ayrımından sonra, Lenin Kautsky'nin emperyalizm karşısındaki teslimiyetçi çizgisini şiddetle eleştirmeye başladı. Büyük Sovyet Devriminde Kautsky'nin karşı-devrimci bir tutum alarak ve demokrasi-diktatörlük kavramları arasında mutlak bir zıdlık kurarak Bolşevikleri eleştirmesi üzerine yazdığı Proleter Devrim ve Dönek Kautsky (1918) kitabıyla, "Marksizmin Papasının" gelecek devrimci nesiller nezdindeki yeni anlayışının isim babası oldu.

Lenin, 1914-1917 arası, örneğin Ulusal Sorun üzerine yazdığı yazılarda, Kautsky'nin bazı eski yazılarından "o zamanlar henüz Marksist olan Kautsky" kaydını düşerek yararlanmıştı. Sonraları "Dönek" sıfatının da kilit kavram olarak yerleşmesiyle birlikte, başta SBKP'de olmak üzere, resmi sosyalist yazında Kautsky'nin Marksist veya "doğru devrimci" dönemi ile, döndükten sonraki dönemi arasında ayrım yapılması eğilimi yerleşti. Ancak, Kautsky'nin "dönmeden önceki" Marksizm anlayışı, 1914 ve 1917'deki tavrıyla çelişki oluşturmayacak etmenleri taşımaktaydı; dolayısıyla Kautsky'nin siyasal-teorik çizgisinde aslında açıkça tutarlılık saptamak mümkündür.

Kautsky'nin Marksizm anlayışı, başından itibaren, diyalektik materyalizmi benimsemesine basamak oluşturan Darwinizmin izleriyle malûldu. Kautsky'e göre

materyalist tarih teorisi, Darwinizmin toplumsal gelişmeye modifiye edilip derinleştirilerek uygulanmasından başka bir şey değil"di. Marksist düşünür Henri Lefebre'in Lenin'de (1955) yazdığı gibi, diyalektiği salt bir bilimsel inceleme yöntemi olarak kavrayan Kautsky, Marksizmi büyük ölçüde ekonomik bir teori sayarak dar bir alana hapsediyordu. Lenin'in sonraları "ekonomist determinizm, Lukacs'ın "Vulger Marksizm" olarak tanımladığı bu anlayış, sosyalizme doğru toplumsal dönüşümün açıkça doğal-evrimci bir kavranışı zemin hazırlıyordu. Kautsky'nin Der Weg zur Macht (İktidara Giden Yol-1909) kitabında ortaya koyduğu senaryoya göre, üretim araçlarının gelişmesinin getirdiği "aşırı üretim" ve proletaryanın artan sefaletiyle ortaya çıkan "eksik tüketim" bunalımları süreklileşecek; giderek kitleselleşen proleterleşme ile giderek daralan bir azınlık haline gelen burjuvazi arasındaki çelişki, kapitalizmin doğal ve zorunlu çöküşünü beraberinde getirecekti. Çöküşünü mukadder olan kapitalizm, sosyalizmin koşullarını ve gelişini zorunlu olarak bünyesinde taşıdığı için, Kautsky'nin Die Soziale Revolution'da (Toplumsal Devrim-1902) söylediğine göre, (sosyaldemokrat veya sosyalist) partiye düşen, salt "o an" (kapitalizmin çöküş anı) için hazır olmaktı. Kautsky'nin çeşitli tarihlerde yazdıkları, onun devrimci partiye, kapitalizmin çöküş anını beklemekten başka bir misyon yüklemediğini ortaya koyar: "Bizim görevimiz devrimi örgütlemek, devrimi yapmak değil, devrimi kullanmak, değerlendirmektir" (1881); "Elbette söz konusu olan, polisiye anlamda, silahlı ayaklanma anlamında devrim değildir.... SPD'nin, siyasal iktidara sahip olması durumunda, bunu mevcut toplumsal düzenin dayandığı üretim biçimini aşmaktan başka bir yönde kullanmayacağının bilincinde olması anlamında bir devrim kavramı..."(1889, Bernstein'a eleştiri) ve nihayet Kautsky'nin ünlü formülü: "Sosyaldemokrasi devrimci bir partidir, ancak devrim yapan bir parti değildir" : Bu yaklaşımın, partiyi devrim sürecinin ürünü ve yaratıcısı olarak diyalektik bir bağlamda kavrayan ve olgun bir devrimci durumda bile devrimin olmasını öznel bir etkene, "güçlü yığınsal devrimci eylemler yürütme yeteneğinin" örgütlenmesi olarak partiye bağlayan Lenin'in yaklaşımından köklü biçimde ayrıldığı açıktır.

Bu evrimci, mekanik devrim teorisi, Kautsky'nin salt devrimin olmasına değil, mahiyetine ve içeriğine ilişkin tasarımlarını da belirliyordu. Lukacs'ın Tarih ve Sınıf Bilinci'nde (1919) yazdığı gibi, Bernstein yaptığı revizyonda "nihai amaç"ı (devrim) "bir hiç" olarak sürekli evrime indirgerken; Kautsky lafzen savunduğu bu "nihai amaç" a bir tür tanrısallık atfederek gerçeklikten yalıtmıştı. Devrimci sürece ilişkin somut tasarımların belirsiz bir tarihe ertelemesinden kaynaklanan boşlukta Kautsky, Vulger-Marksist olarak, Marx'ın Vulger-ekonomistlere atfettiği hataya düşmüş, tarihsel

kategoriler olan kapitalizmin kurumlarını kavramlarını ebedileştirmişti. 1917'de Sovyetleri ve Konseyleri salt "savunma organları" olarak kabullenip yönetim işlevini üstlenmelerine karşı çıkarak parlamentarizmi mutlaklaştırması, bu ideolojik tutumunun doğal sonucu oldu.

Kautsky, 1909'da Avusturya Sosyaldemokrasisinin lideri Viktor Adler'e şöyle yazmıştı: "Ben, kitlenin bizzat dayatmadığı bir eylemi kitleye dayatmaya cesaret edemem; çünkü bu dayatma ancak kitleden gelirse, eylemin etkinliğine ve kararlılığına güvenilebilir. Ancak şu da var ki, Almanya'da kitleler, daima yukardan gelecek emirleri beklemeye koşullanmıştır. "Bu sözler, Kautsky'nin teorik tutumunun koşullandığı politikasızlığının en somut örneği sayılabilir. Kautsky, "devrim anı için hazır" olma misyonunu biçtiği SPD için, hiçbir güncel sorun ve gelişme karşısında somut bir politika sapta(ya)mıyordu. İktidara Giden Yol'da vurguladığı "burjuvaziyle hiçbir ittifaka girmeyen tavizsiz muhalefet" stratejisine dayalı radikal söylemi, gerçek bir içeriği olmayan, Lefêbre'in yazdığı gibi "salt ilkelerin olduğu gibi korunmasına" dayalı, muhafazakâr bir ortodoksluğun ifadesiydi. Sınırsız bir oportünizme ve demagojiye kapı açan bu negatif söylemiyle Kautsky, SPD'nin 1903 seçim başarısından revizyonistlerin güçleneceği düşüncesiyle kaygılanırken; 1907 seçimlerindeki gerilemeden sonra bu kez "reformist sendikalist pratik sonucu yükselen ücretler nedeniyle orta sınıfların aleyhimize dönmesinden kaynaklanan bir yenilgi" den hayıflanarak söz edebiliyordu;

Emperyalizmin çelişkilerinin derinleşip ve güncel siyasal sorunlar çetrefilleştiği ölçüde, Kautsky'nin teorik söyleminin içinin boşluğu ve bundan türeyen politikasızlığı netleşmeye başladı. Bunun üzerine ilk gidenler ise, uluslararası sosyalistlerden çok önce kavradılar. Vollmar, SPD'nin 1903 Dresden kongresinde Kautsky'i "o güzel öğretisinin içinden bir tek tuğlanın çıkarılmasındansa bütün dünyanın, hatta partisinin yokolmasına razı olacak teori fanatiği, bizzat partileşmiş Alman profesörü" olarak tanımladı. Jaures, 1903'de şöyle yazdı: "Kautsky toplumsal devrimi, açmadan önce ağzına kadar doldurulması gereken bir çelik kasa olarak algılıyor. Kasaya 1 milyon, 2,3 milyon sosyalist oy dolduruyor. Yürekler heyecanla atar, ama hâlâ açma vakti gelmemiştir. Kasa doldurulmaya devam edilir: 4,5,6 milyon. İşte hedeflenen rakam, işte çoğunluk; Ancak o zaman kasa açılacak ve içindeki toplumsal güçlerin değerlendirilmesine çalışılacaktır."

Bir süre sonra, Kautsky'nin bu içeriksiz radikal söylemiyle ve politikasızlığıyla partiyi koskocaman, fakat inisiyatifsiz, durağan bir aygıt haline getirmesi; fiilen egemen

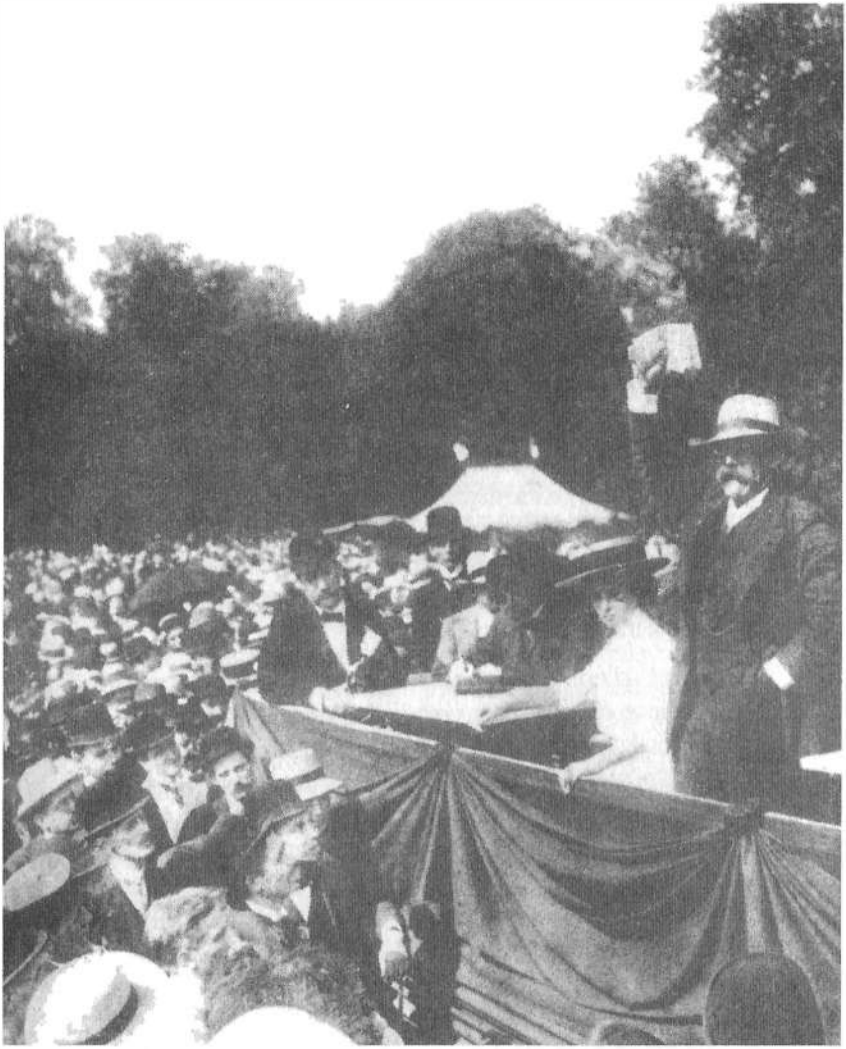

Resim-11: Seçim yasasının demokratikleştirilmesi için düzenlenen miting; kürsüde Rosa Luxemburg ve Karl Kautksy.

olan reformizmi kongrelerdeki kınama bildirgeleriyle alt edilmiş sayması, SPD'nin sol kanadını ona karşı harekete geçirdi. Rosa Luxemburg, 1909/1910 "kitle grevi" tartışmalarında Kautsky'nin ihtiyatlı tutumdan sonra, onun "devrimi beklemeye" dayalı perspektifini eleştirmeye başladı. Onun reform ve devrimi birbirine karşıt sayarak, somut kazanımların elde edilmesini sağlayacak devrimci inisiyatiften de kitleleri alıkoyan edilgenleştirici tezlerine karşı çıktı. 1913'de, emperyalist savaşın hemen arifesinde, Kautsky'e "Sosyaldemokrasinin ve önderlerinin görevinin gelişmelerle sürüklenmek değil, gelişmenin yönelimini kavrayarak bu süreci bilinçli eylemle hızlandırmak" olduğunu hatırlattı.

Lenin, bu dönemde Rosa'nın eleştirilerini paylaşmadı, Kautsky'i eleştirmeye yönelmedi. Bunda, Rosa ile sürdürdüğü "kendilinden gelişme-bilinci" tartışmasında, Kautsky ile kendisinin görünürde aynı konumda olmalarının payı önemli sayılabilir Lenin, Ne Yapmalı'nın odağındaki tezlerden biri olan "işçi sınıfına sosyalist bilincin dışardan verileceği" iddiasını, Kautsky'le paylaşıyordu. Ancak bu görünürde bir paylaşmaydı ve Kautsky ile Lenin'in "dışardan gelen bilinç" tasarımları özünde büyük bir farlılık içeriyordu. Kautsky, 1901'de şöyle yazmıştı: "Modern sosyalist bilinç, ancak derin bilimsel kavrayış temelinde oluşabilir. Ancak bilimin taşıyıcısı proletarya değil, burjuva entelejensiyasıdır. Dolayısıyla sosyalist bilinç proletaryada doğuştan varolan bir şey değil, sınıf mücadelesi içinde ona dışardan verilen bir şeydir." 1927'de yazdığı Die materialistische Geschichtes Auffassung'da (Materyalist Tarih Anlayışı) Kautsky bu "bilinç ve kültür götürme" kavramını şöyle açımlamıştı : "Kitlelere, bugüne dek kültür adına yaratılmış olan herşey sunulmalıdır. Kitlelerin görevi, tüm mevcut toplumsal düzen adına kitleleri fethetmekten başka bir anlam taşımaz." Kautsky'nin "bilgi" yi daha önemlisi bilginin kapitalist toplumdaki üretilme/edinilme biçimini sorgulamayan, proleter kitlelerin bilgi/bilinç edinme süreçlerindeki edilgin konumlarını dönüştürme onları kültürü/bilgiyi üreten özneler haline getirme tasarımını içermeyen pozitivist "bilinç götürme" anlayışı, Lenin'in devrimci perspektifinden çok başka bir çıkış noktasına sahiptir. Ancak, SPD'de doruğuna ulaşan "II.Enternasyonal'in örgüt fetişizmine" büyük tepki duyan Rosa Luxemburg, bu ayrımlar üzerinde durmaksızın, Kautsky ile Lenin'i örgütsel merkeziyetçilik ortak temelinde eleştirmiştir. Devrimde öznel ve nesnel etkenlerin değerlendirilmesindeki farklılıklar, bitmeyen bir tartışmanın konusu oldu; Rosa Luxemburg ile Lenin, 27 Ekim 1914'de Şliyapnikov"a yazdığı mektupta, Rosa'nin Kautsky'nin değerlendirilmesinde haklı olduğunu, onun oportünizmini çok önceden anladığını teslim etmiştir.

Lenin'in, Kautsky'nin Vulger Marksizmine karşı ancak 1914'deki büyük ihanetten sonra cephe almasında, "dışardan bilinci götürme" ile ilgili tartışmalarda olduğu gibi-, bir çok konuda onunla aynı lafzı paylaşmasının ve onun çizgisini fiilen Rosa kadar yakından izlememesinin payı olduğu düşünülebilir. Ancak nesnel olarak herhalde daha belirleyici neden, Lenin'in Rus devrimci hareketinde gördüğü zaaflara ilişkin Alman sosyaldemokrasisinde gözlediği ve çıkış yolu ararken yararlandığı özellikler olmuştu; Rus devrimci hareketinin örgütsel dağınıklığı ve Narodnik gelenekten kaynaklanan öznelci-kendiliğindenci eğilimi karşısında. SPD'nin son derece disiplinli, merkeziyetçi ve (görünürde) güçlü yapısı; SPD'nin (aslında Çarlık rejimine göre son derece hafif) Sosyalist Yasası'nın illegalite koşullarına karşı gösterdiği başarılı direniş, Lenin tarafından önemsenmişti. Lenin'in düşüncesinin oluşumunda önemli yer tutan bu özellikleri Kautsky'nin kişiliğinde simgeleştiriyor olması, belki de Lenin'in onu sorgulamasını geciktirmiş; 1014'den sonraki eleştirisinin ise olağanüstü keskinlikte olmasına yol açmıştır.

WILHELM WEITLING VE ALMAN ZANAAT ÇIRAKLARI İLE GÖÇMENLERİ ARASINDA SOSYALİZM

1800'lerin ortalarında, Alman işçileri içinde sosyalizme en yaygın biçimde yönelen kesim, geçimlerini gezgin-göçmen işçiler olarak sağlayan zenaatkâr çırakları idi. 1808'de Ren Birliği devletlerinin lonca sistemini kaldırması ve bütün Orta Avrupa'da "özgür" işçiliğin kapitalist işletmelere istedikleri kadar işgücü sağlama doğrultusunda gelişmesi, bütün zenaatkârları zor durumda bırakmıştı. Zenaat ustaları bir yandan kapitalist işletmelerle rekabet etmekte zorlanırken, diğer yandan "lonca zincirlerinden" kurtulan çırakları tutmakta ve hatta giderek bulmakta güçlük çekiyorlardı. 1846 verilerine göre Prusya'da 453 bin zenaat ustasına karşılık sadece 380 bin çırak vardı. Ekonomik bunalımdan çıkış bulamayan zenaat ustaları hırslarını İngiltere'deki Chartist hareket gibi makinelerden alırken; çıraklar atelyeden atelyeye, devletten devlete gezerek, hatta çoğunlukla Alman ülkesinin sınırları dışına çıkarak karınlarının doyurmaya çalışıyorlardı. Lonca bağımlılığının yanı sıra, "memleket", "yuva" bağımlılığını da böylelikle üzerlerinden atan zenaatkâr çırakları, bu nitelikleriyle sosyalist düşüncelerle daha çabuk tanıştılar ve bunları kolayca benimseyebildiler.

Ulusal köken, dil bağı gibi etkenler, Alman zenaatkâr çıraklarının, "gurbete" gidince birbirleriyle olan ilişkilerini büsbütün koparmalarını engelliyordu. Paris'teki Alman göçmen zenaatkâr çırakları ve işçileri, Deutsche Volksverein (Alman Halk Birliği) adında, bağımsız birleşik Almanya fikrini savunan bir örgüt kurmuşlardı. 1830'larda bu örgütten ayrılan, Fourier'e sempatiyle bakan burjuva demokratı Jakob Vedeney ile, Fourier ve Saint-Simon'un sosyalizmine yakın olan Theodor Schuter, daha radikal bir örgüt kurdular: *Bund der Feaechteten (Kanını Helal Edenler Birliği).* Bu *birlik,* Fransız *İnsan Hakları Birliği*'yle birlikte çalışıyordu. Zamanla sağ ve sol kanat olarak ikiye bölünen bu Alman göçmen örgütünün iki kurucusundan Schuster, "toplumun sınıflı bir yapıya kavuştuğunu" vazederek ve " devlet yardımıyla kurulacak kooperatifleri" savunarak, Saint-Simon'cu denebilecek bir sosyalist çizgi

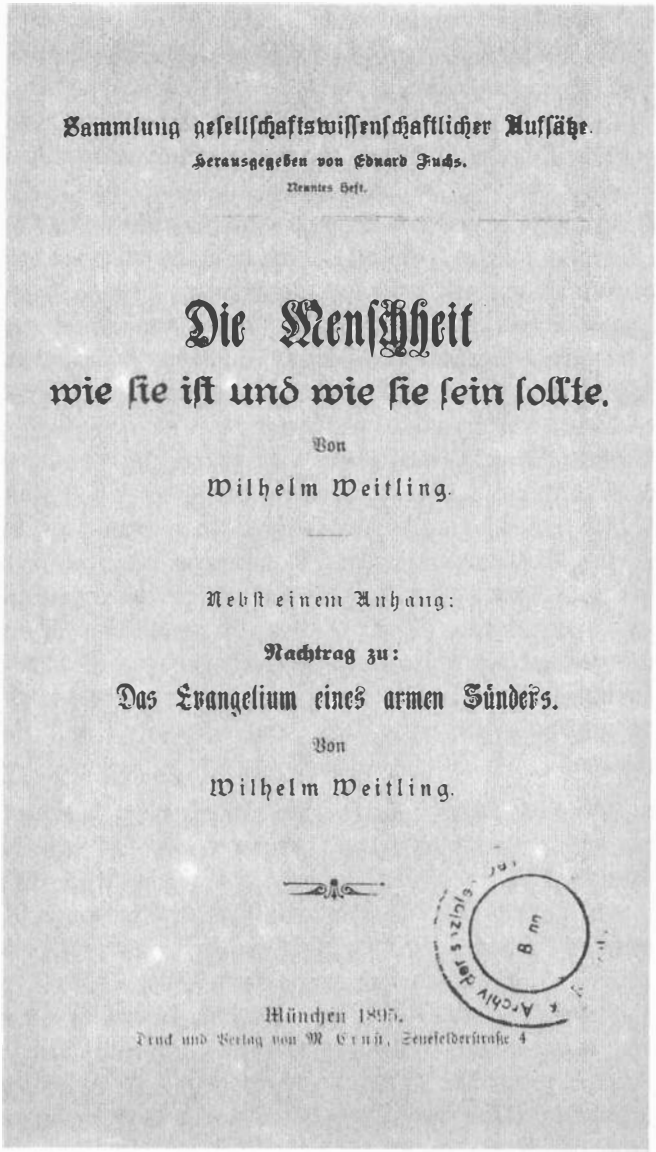
Sammlung gesellschaftswissenschaftlicher Aufsätze.

Herausgegeben von Eduard Fuchs.

Neuntes Heft.

Die Menschheit

wie sie ist und wie sie sein sollte.

Von

Wilhelm Weitling.

Nebst einem Anhang:

Nachtrag zu:

Das Evangelium eines armen Sünders.

Von

Wilhelm Weitling.

Archiv der Sozialen Bewegung Bonn

München 1895.

Druck und Verlag von M. Ernst, Senefelderstraße 4

Resim-12: Wilhelm Weitling'in risalesi

oluşturdu. Bu sol kanat, 1836'da Schuster'in önderliğinde ayrılarak, başlangıçta ütopik-sosyalist olan, sonraları devrimci bir çizgiye gelen Bund der Gerechten (Adiller Birliği) örgütünü kurdu. Bu örgüt, 1847'de fazla uzun ömürlü olamayan Bund der Kommunisten'e (Komünistler Birliği) dönüşecekti.

Schuster, Vedeney gibi ilim adamı kökenli bazı isimler dışında hemen hemen tamamen göçmen zenaat çıraklarından oluşan bu Alman göçmen örgütlenmesinin asıl önemli önderi, terzi çırağı olarak Saksonya ve Viyana'da çalıştıktan sonra 1837'de Paris'e gelen Wilhelm Weitling'dir. Weitling, Schuster'den sonra, 1840'ların başında Adiller Birliği'nin de başından geçmişti. "Aydın" bir çırak olarak, komünist literatürü iyi incelemişti. Franz sosyalist Cabet'in eşitlik idealini yücelten ütopik sosyalizminden; onun yanı sıra Babeuf ve Blanqui'nin darbeci-devrimci yaklaşımlarından etkilenmişti. Weitling, sıkı bir mücadeleci ve ateşli bir konuşmacı olmasının yanı sıra, yazılarıyla da Alman göçmen çırakları arasında çok etkili oldu. Özellikle, 1842'de yazdığı ama Almanya'da ancak 1844'de gizli olarak basılabilen Garatien der Harmonie und Freiheit (Uyum ve Özgürlüğün Güvenceleri) eseri Almanya içinde de işçi sınıfının sosyalizmle ilk tanışmasını sağlayan kitaplardan biri oldu. Kendi Hıristiyan inanışı ile ütopik sosyalizmi ve Babeuf ile Blanqui'nin devrimci-darbeci siyasal yöntemlerini birleştiren yazılarının, sosyalizme ve Marksizm'e yeni ufuklar açtığı söylenemez. Bütün dikkatini dağıtım ve bölüşüm sorununa verip üretim boyutunu ele almadığı için Weitling'in düşüncelerini "kepçe komünizmi" diye tanımlayan Engels ve Marx, onun yapıtlarına "Alman proletaryasının ilk bağımsız teorik kıpırdanışı" olması itibarıyla değer vermişlerdir. Marx, 1844'de Paris'te yayınlanan Vorwaerts'de (İleri) şunları yazmıştı:

"(Alman) burjuvazisi -filozofları ve kalem efendileri de dahil-, burjuvazinin özgürleşmesi ve siyasal özgürleşme ile ilgili olarak, Weitling'in 'Uyum ve Özgürlüğün Güvenceleri' gibi bir yapıt sunabilir mi? Alman siyasal literatürünün cansıkıcı, süklüm püklüm vasatiliği ile Alman işçilerinin bu parlak ve benzersiz ilk yapıtı karşılaştırılırsa; proletaryanın bu devasa patikleri, burjuvazinin aşınmış siyasa pabuçlarının cüceliğiyle karşılaştırılacak olursa, [gelecekte bu] kül kedisinin pehlivan gövdesine [bürüneceği] kehanetinde bulunmak yerinde olacaktır.

Weitling'in siyasal görüşlerinin derli toplu ve programatik bir ifadesi, 1838'de kaleme aldığı Die Menschheit, wie sie ist und wie sie sein sollte (İnsanlık Ne Durumda ve Nasıl Olmalı) yazısında sıraladığı 10 ilkede bulunabilir:

1. "Doğanın ve Hıristiyanlık sevgisinin yasası, toplum için yapılacak tüm yasaların

temelidir.

2. Bütün insanlığın büyük bir aile birliği içinde birleşmesi ve milliyet, mezhep gibi hasis ruhlu tüm kavramların bertaraf edilmesi.

3. İşin ve yaşamsal [tüketim] maddelerinden yararlanma [olanağının] herkese eşit paylaştırılması.

4. Her iki cinsin doğa yasalarına göre eşit eğitilmesi ve eşit haklarla ödevlere sahip olması.

5. Miras hakkının ve kişilerin mülkiyet hakkının kaldırılması.

6. Yönetici makamların genel oyla gelmesi. Bunların sorumluluğu ve görevden alınabilmesi.

7. Yaşamsal [tüketim] maddelerinin eşit paylaştırılması ve makamsal görevlerinin, herkesin iş süresiyle eşit olması suretiyle, bunların [yöneticilerin] herhangi bir imtiyaza sahip olmasının önlenmesi.

8. Herkes, diğerinin hukukuna zarar vermeksizin, konuşmalarında ve eylemlerinde azami özgürlüğe sahiptir.

9. Herkese ruhsal ve fizik yeteneklerinin geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesinde özgürlüğün ve gerekli araçların sağlanması.

10. Suçlular, yalnızca özgürlük ve eşitlik hakları yönünden cezalandırılabilirler; hayat [hakları] alınamaz ve onurlarıyla [ilgili] bir ceza da, ancak ömür boyu toplumdan dışlama ve sürgün şeklinde verilebilir.

Bu on ilke, Weitling'in sosyalizm anlayışının temel motiflerinin ortaya koyuyor: Hıristiyan geleneğine verilen önem; ütopik sosyalizmin kurgusal toplum mühendisliği anlayışı; bireysel özgürlüğe büyük önem veren eşitlikçilik ideali; özel mülkiyete karşı kin duygusuyla beslenen kesin reddiye...

Weitling, 1843'de yazdığı Das Evangelium eines armen Sünders (Yoksul Bir Günahkârın İncili) kitabında, İsa'yı "kölelere vaaz veren biri değil, onları devrimci ayaklanmaya teşvik eden bir önder" olarak betimleyerek, Hıristiyanlık felsefesinden komünist motifler çıkarmaya çalıştı. Weitling, 1830 devrimlerinin başarısızlığı ile ilgili yazdığı yazılarda da, "önderlik sorunu"nu öne çıkarmış ve "birgün yeni bir Mesih'in geleceğinden" söz etmiştir.

Weitling'in komünist toplum projesi, esin kaynağı olan ütopiklerdeki gibi, son derece ayrıntılı ve kurgusaldır. Ağır işleri yürütecek bir "endüstri ordusu"; toplumun üç temel "haz", çalışma-doygunluk ve bilgi'nin uyumunu sağlayacak şekilde örgütlenmesi; "topluma felsefenin hükmetmesi"...

"Uyum ile Özgürlüğün Güvenceleri"ndeki "Mülkiyet bütün kötülüklerin nedenidir; -Tanrım, kurtar bizi [bu] kötülükten" yakarışı, Weitling'in özel mülkiyet karşısındaki tavrını ortaya koyar, o da yazılarında, mülkiyeti Proudhon gibi "hırsızlık" olarak tanımlamış; insanlar arasındaki yapay ulusal bölünmelerin de, gene mülkiyet hırsı nedeniyle toprağın insanlarca sahiplenilmesinden kaynaklandığını savunmuşlar. Weitling, paraya da karşı idi ve tüketim maddeleri insanlara eşit şekilde dağıtılarak bu "aracı"nın da ortadan kaldırılacağını kuruyordu. Çoğunlukla para, zenginleşme, miras gibi mülkiyetle ilgili hırsların ürünü olan evlilik kurumu da yok olmalıydı.

Daha önce de belirtildiği gibi, Weitling'in siyasal görüşleri, Babeuf ve Blanqui'nin izlerini taşıyordu. O da, devrimci-darbeci bir faaliyet "kurtuluş"a varılacağına inanıyordu. İki yol öngörüyordu; halkı sürekli eğitmek ve aydınlatmak; mevcut düzensizliği ve huzursuzluğu körükleyerek halkın sabrını kopma noktasına getirmek. Weitling'e göre, güç bir kez ele getirildiği zaman da, duraksamadan davranılmalıydı: "...yılanın başı bir seferde koparılmalı; bu demek değildir ki, düşmanları kan banyosunda boğmak veya özgürlüklerini ellerinden almak... yalnızca bize zararı dokunan araçları ellerinden alınmalıdır. (...) Yoksul halk bir kez boyunduruğuna isyan ettiyse ve artık ondan kurtulmak istiyorsa, kişilerle değil, mülkiyetle mücadele etmelidir. Bu düşmanlarımızın en zayıf tarafıdır. "(Uyum ve Özgürlüğün Güvenceleri'nden)"

Weitling'in tasarısı, göçmen Alman zenaat çırakları arasında devrimci bir hareketi başlatarak devrimi Almanya'ya taşımaktı. Ancak, 1841'de, "Yoksul bir Günahkârın İncili" kitabından dolayı "mülkiyete ve dini saldırı ve halkı isyanı teşvik"le suçlanarak, o sırada yerleştiği İsviçre'den sürülüp Prusya'ya teslim edildi, ülke dışındaki örgütü(nü) yitirdi. Prusya devleti, Weitling'i Hamburg'a sürdü. Weitling, 1848 devrim dalgası sırasında, 1848 Ağustos'unda Berlin'de toplanan büyük İşçi Kongresi'nde de delege olarak yer aldı. Ancak, Alman zenaat çırakları ve işçi sınıfı hareketinde pek etkili olamadı.

Weitling, bunun üzerine Brüksel'e Londra'ya gitti. Bu arada Marx ve Engels'le de tanıştı. Oradan Amerika'ya gitti. Hepsi de başarısız olan bazı ütopik komünist cemaat kurma deneylerine katıldıktan sonra, New York'da terzilik yaparak Dilbilim ve biyoloji

ile uğraşarak yoksul bir hayat sürdü (ölümü 25 Ocak 1871).

Weitling, Fransa ve İsviçre'deki Alman göçmen zenaat çırakları üzerinde sahip olduğu etkiye, Almanya içinde hiçbir zaman kavuşamadı. Göçmen çırakların gençliğinin, sıradan sanayi işçilerin göre eğitim düzeylerini yüksekliğinin ve "yurtsuzluğunun" ortaya çıkardığı radikalizm ve devrimci hareket ruhu, Almanya'daki işçi ve çırak hareketinde yoktu. (Almanya'da da çırakların işçi hareketini öncülük ettiklerini eklemekte yarar olabilir). Almanya'daki hareket, küçük burjuva radikal hareketiyle bağlarını uzun bir süreç içinde koparabildi ve legalist ve evrimci bir gelenek oluşturdu. Ancak, 1880'li ve daha belirgin olarak 1990'lı yıllarda, Weitling'i radikal, devrimci kişiliğinin mirasının Alman Sosyal Demokrat hareketinin genç kuşakları için etkileyici referans kaynaklarından biri olduğu söylenebilir.

Bu kitap, Almanya'da sosyalizmi ya da sosyal demokrasiyi, 1848'den 1.Dünya Savaşı'nın hemen öncesine kadar geçen süre ile sınırlı kalarak inceliyor. Ancak inceleme konusu dönem, sosyal demokrasinin Almanya'da doğduğu ve uluslararası sosyalizme öncülük edebilecek ölçüde serpilip geliştiği süreçtir. Öte yandan bu dönem; Enternasyonal'in 1964'te doğması ve kısa sürede dağılması, işçi sınıfı tarafından yapılmış ilk devrim denemesi olan "Paris Komünü" ve 1889'da II.Enternasyonal'in kurulması gibi tarihsel dönemeçleri ve asamaları da kapsıyor.

II.Enternasyonal 1889'da kurulduğunda, esas olarak, Alman sosyalistlerinin benimsediği "ulusal sosyalist parti" anlayışından esinleniyordu. Böyle bir ortamda, 1.Dünya Savaşı'nın başladığı 1914'e kadar geçen çeyrek yüzyıl boyunca, başını Alman sosyalistlerinin çektiği ve sosyalist kurama damgasını vuran yoğun bir üretim süreci yaşandı. Bu dönemde ortaya atılan görüşler, oluşan ayrışmalar ve alt-ayrışmalar ve de bunlardan kaynaklanan kuramsal tartışmalar neredeyse bizim kuşağımıza kadar sürdü. Eldeki kitap işte bu dönemi de ele alıyor.

Günümüzde sosyalist, sosyal demokrat ve işçi partilerinin uluslararası örgütü olan Sosyalist Enternasyonal ise II.Enternasyonal'in mirasçısıdır. Ayrıca, Sosyalist Enternasyonal'in 1951'de Almanya'da, Hamburg'da kurulmuş olması ve de "sosyal demokrasi"nin, çizgisini ve programını çağın gerçeklerine uyarlama çabasına ilk kez Bad Godesberg'de SPD bünyesinde girişmiş bulunması hep aynı gizilgüçten kaynak alan olgulardır. Bu nedenledir ki, sosyalizmi tarihsel ve kuramsal açıdan kavramak, bir anlamda Alman sosyalizmini/sosyal demokrasisini gelişim süreci içinde tanımakla olanaklıdır.

ISBN 975-8098-16-0

SODEV
SOSYAL DEMOKRASİ VAKFI